

PROFESSIONELE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE UITGEVER

Steven Dupont

Onder wetenschappelijke begeleiding van
Prof. Dr. W. Van Gerven

INLEIDING

De professionele (of beroeps-) aansprakelijkheid kan omschreven worden als de aansprakelijkheid van een beroepsbeoefenaar dewelke hij in de uitoefening van zijn beroep kan oplopen. Toegepast op de uitgever, gaan we in dit werk na in welke gevallen een uitgever “als uitgever” aansprakelijk gesteld kan worden. Ons is alleszins duidelijk geworden dat uitgevers halsreikend uitkijken naar enige juridische duidelijkheid betreffende hun aansprakelijkheid, temeer daar er de laatste jaren een toename vastgesteld kan worden van de rechtsvorderingen gericht tegen (vermeende) misbruiken van de vrijheid van drukpers.¹ Over de juridische positie van de uitgever is tot op heden slechts bitter weinig (systematische) inkt gevloeid. Met deze bijdrage trachten we een stukje van deze leemte op te vullen.

We zullen dit onderwerp benaderen, vertrekkend vanuit een breed cultuur-historisch perspectief, wat ons noodzakelijk lijkt voor een correcte situering die nog voeling houdt met de dagelijkse praktijk. Vooreerst (Deel I) wordt aldus de positie van de uitgever geschetst, de uitgever die in onze informatiemaatschappij een belangrijke doch merkwaardig-specifieke plaats inneemt. In een volgend deel (Deel II) richten we onze ogen op de professionele aansprakelijkheid zelf, en dan vooral op de vraag of dit al dan niet een zelfstandige aansprakelijkheidsvorm is. Daarna (Deel III) schetsen we in grote lijnen het principe van de persvrijheid, evenals het belang ervan. Deel IV vormt het kernstuk van deze bijdrage. Aan de hand van een grondig overzicht, pogen we het ganse palet van verschillende rechtsgebieden te tonen, waar de uitgever aansprakelijk kan worden gesteld in de uitoefening van zijn beroep. De volgorde waarin we deze aansprakelijkheden behandelen is relatief onbelang-rijk. Na deze vanuit verschillende, specifieke invalshoeken benaderd te hebben, valt immers op hoezeer de aansprakelijkheid van de uitgever vasthangt aan de basisaansprakelijkheid o.g.v. art. 1382 B.W.

¹ VOORHOOF, D., “De rechtsbescherming in geval van misbruik van de persvrijheid: overzicht van rechtspraak (eerste deel)”, *D.C.C.R.*, 1992-93, p. 198.

I. DE UITGEVER

A. BEGRIPSBEPALING²

Wat is nu een uitgever? Deze cruciale vraag is niet eenvoudig op te lossen; we vonden immers nergens een allesomvattende (juridische) definitie van dit begrip. Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal definieert de uitgever als: “*Persoon die zich beroepshalve belast met het laten drukken of anderszins vermenigvuldigen van geschriften, om die aan het publiek te verkopen.*”³ Deze definitie houdt het, wat het voorwerp betreft, klassieker wijze bij “geschriften”. Andere (juridische) woordenboeken en encyclopedieën⁴ doen hetzelfde. In 1882 maakte SCHUERMANS een onderscheid tussen de uitgever als “*l’individu qui, recevant de l’auteur son oeuvre, se charge non seulement de la remettre à l’imprimeur, mais même d’y donner au préalable une forme propre à voir le jour et d’y procurer les moyens d’arriver à la publicité*” en de uitgever als “*celui qui dispose en maître de la publicité du journal, y donne la direction et peut, à son gré, insérer les articles ou en refuser l’admission.*”⁵ De vraag rijst nu echter of andere informatiedragers, zoals muziekcassettes, video’s, CD’s, CD-ROM’s, ... ook uitgegeven worden. De technologie staat immers niet stil. Ons lijkt het logisch om aan te nemen van wel. Deze voorwerpen zijn evenzeer dragers van informatie die als kopieën van het oorspronkelijk intellectueel werk vermenigvuldigd kunnen worden. Dit is (vanzelfsprekend) ook de mening van de Koninklijke Belgische Vereniging van Muziekuitgevers (KBVM). Zij definiëren de uitgever als “*iedere natuurlijke of rechtspersoon die de rechten exploiteert die hem contractueel zijn toegekend door de auteur van het werk om aldus met alle mogelijke middelen een optimale publieke verspreiding te waarborgen.*”⁶ De Belgische Uitgeversvereniging definieert het uitgeven als volgt: “*éditer c’est rendre possible la publication d’une oeuvre de l’esprit par le moyen d’un ou de plusieurs supports durables.*”⁷ De Recueil de Monographies Professionnelles tenslotte, beschouwt uitgevers als “*ceux qui publient, à leurs risques et périls, les*

² “*Omnis definitio ...*” inderdaad. Het formuleren van een definitie is altijd een delicate aangelegenheid. De levende werkelijkheid is zoveel kleurrijker dan woorden ooit kunnen weergeven. En toch is het noodzakelijk, wil er tenminste enige duidelijkheid zijn in de menselijke communicatie.

³ Dat ook deze definitie reeds een hele evolutie achter de rug heeft, bewijzen de definities van “uitgever” in de vorige uitgaven van Van Dale. Zo bvb. in 1984: “*Iemand die als bedrijf uitoefent het doen drukken van geschriften om die aan het publiek te verkopen.*”

⁴ Zoals bijvoorbeeld: Winkler Prins encyclopedie (1960): “*Uitgeverij: dat onderdeel van de informatiemarkt dat zorgt voor de productie van boeken, kranten en tijdschriften waardoor zij de verbinding legt tussen auteurs c.q. journalisten en lezers.*” Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie (1979): “*Uitgever: iemand die volgens een overeenkomst geschriften van een auteur laat drukken om ze aan de boekhandel of particulieren te verkopen.*”

⁵ SCHUERMANS, H., *Code de la presse*, Brussel, Larcier, 1882, II, p. 252-253. Hoewel beide onder onze definitie (cf. infra) van de uitgever vallen, blijkt dit onderscheid feitelijk erg relevant te zijn.

⁶ *Gedr. St. Senaat*, BZ 1988, 329-2, p. 716 e.v. (Parlementaire voorbereiding van de nieuwe Auteurswet).

⁷ Geciteerd in VAN DEN AVYLE, G., *Recueil de Monographies Professionnelles*, Brussel, Ed. Service, losbl., “611: Editeurs”, nr. 001.

manuscripts des auteurs, moyennant des conditions à convenir"⁸.

Wanneer we al deze begripsbepalingen naast elkaar leggen, zouden we de uitgever kunnen definiëren als: iedere natuurlijke (of rechts-)persoon die een intellectueel werk doet vermenigvuldigen op afzonderlijke materiële dragers, met als doel een optimale publieke verspreiding van dat werk te bereiken. Het kernelement van het uitgeven is de publiciteit, het openbaar maken. Volgens onze definitie kan het dus zowel gaan om een eigen werk als om het werk van een ander. Het uitgeven hoeft bovendien niet steeds beroepshalve te gebeuren, hoewel dit in de praktijk het meest voorkomt. Bij gebrek aan afzonderlijke, materiële dragers is uitzenden dus ook niet hetzelfde als uitgeven.

Wat dit werk betreft zullen we ons echter in hoofdzaak beperken tot de klassieke, "papieren" uitgever. Dit neemt echter niet weg dat we, waar mogelijk, zullen trachten om ook de situatie van de "moderne" uitgevers te bepalen.

*B. KORTE HISTORIEK EN (EVOLUTIE IN) MAATSCHAPPELIJKE POSITIE*⁹

Het ontstaan en de evolutie van het beroep van uitgever lopen, logischerwijze, parallel met de geschiedenis van de boekdrukkunst. De uitvinding van de boekdrukkunst is bovendien van onoverschatbaar belang geweest voor de verdere ontwikkeling van de mens. Rekening houdend met historische nuances¹⁰, wordt Johannes Gutenberg (midden vijftiende eeuw) algemeen als uitvinder van de boekdrukkunst¹¹ aangewezen. Zijn uitvinding breidde de vermenigvuldigingsmogelijkheden aanzienlijk uit. De uitgeverij was aanvankelijk steeds een onderdeel van een drukkerij en de uitgever was meestal ook boekhandelaar. Vele uitgeverijen werden bovendien geleid door geleerden, die vaak hun persoonlijke stempel op de onderneming "drukten". De persoonlijkheid en de voorkeur van de uitgever zelf hebben lange tijd het gezicht van vele uitgeverijen bepaald, en doen dit eigenlijk nog steeds. Tot aan WO II was de uitgeverij trouwens vooral een familiebedrijf. Daarna werd het uitgeven steeds meer uitgeoefend door een vennootschap en vanaf de jaren zestig evolueerde dit naar concentraties van uitgeverijen door overneming of fusering.¹¹

Wat de integratie van de muziekuitgever in het begrip "uitgeverij" betreft, kan een korte historische schets eveneens van nut zijn.¹² Draggers van muziek hebben immers een enorme wijziging ondergaan. Vroeger was de partituur de enige

⁸ VAN DEN AVYLE, G., *o.c.*, nr. 001.

⁹ Zie hierover vooral de Winkler Prins en de Larousse Encyclopedieën.

¹⁰ Zie o.a. *Sesam Nieuwe/Geïllustreerde Wereldgeschiedenis*, Baarn, Bosch & Keuning, deel 9, p. 72-73.

¹¹ Dit alles hangt zeker ook samen met het feit dat "de markt" nu een echte wereldmarkt geworden is, met alle scherpere concurrentievormen vandien. Zie voor de (huidige?) situatie betreffende de juridische uitgeverijen: MALLIET, C., *Elementaire Bibliografie Belgisch Recht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, p. 85-86.

¹² Zie voor dit alles: JEANRAY, P., "De muziekuitgave-overeenkomst" in *Mediarecht*, losbl., deel Audio, p. 2-3. Voor een concrete historische studie: AWOUTERS, M., "Simon Verhoeven (Simone Verovio), Nederlands muziekdrukker en -uitgever te Rome van 1586 tot 1608", Licentiaatsthesis K.U. Leuven, 1971.

mogelijkheid om muziek over te dragen. Nu is dat geëvolueerd via fonogrammen en cassettes naar o.a. CD's.¹³ De oorspronkelijke taak van muziekuitgevers was inderdaad het drukken van muziekpartituren, teksten of boekjes. Bepaalde muziekgenres werden, dankzij de technische ontwikkelingen, sneller gecommmercialiseerd d.m.v. geluidsdragers. De ontwikkelingen in de muziektechnologie en op de muziekmarkt hebben ertoe geleid dat muziekuitgevers voortaan de verspreiding van een werk niet alleen grafisch verzorgen maar ook d.m.v. geluidsdragers en zelfs audiovisuele dragers (bv. via videoclip). Uitgevers gingen dus zelf ook geluidsdragers produceren. Maar sinds vele jaren laten zij dit nu over aan andere mensen binnen de muziekindustrie, de producenten.¹⁴ De dienst die tegenwoordig door uitgevers van muzikale werken wordt verleend, is het verzekeren van de exploitatie van het werk in zijn verschillende vormen (o.a. de reproductie) zonder zelf daadwerkelijk de registratie van het werk op fonografische of andere dragers te realiseren.¹⁵ De muziekuitgever dient de muzikale werken die aan hem worden toevertrouwd zoveel en zo goed mogelijk te plaatsen, zodanig dat zij alom bekend worden voor het grootste publiek en binnen een zo uitgebreid mogelijk gebied.¹⁶

Het belang van het bestaan van uitgevers¹⁷ in het algemeen weze duidelijk: ze zijn een onmisbare schakel tussen de auteur en het publiek.

¹³ *Hand. Senaat*, 19 mei 1992, p. 573 (Van Belle).

¹⁴ De Koninklijke Belgische Vereniging van Muziekuitgevers omschrijft de producer als “*de persoon die de realisatie van de opname, die op de geluidsdrager zal voorkomen, zal financieren*”, terwijl de (muziek)uitgever dan diegene is “*die instaat voor de promotie, de plaatsing van het lied*”, (*Gedr. St. Senaat*, BZ 1988, 329-2, p. 716).

¹⁵ Met uitzondering van gedrukte dragers - de partituren - die net zoals bij literaire werken traditioneel onder de verantwoordelijkheid van de uitgever vallen.

¹⁶ *Gedr. St. Senaat*, BZ 1988, 329-2, p. 716.

¹⁷ Zie bvb. over het belang van echte muziekuitgevers: TOURNER, J.-L., “Over pseudo-uitgevers en echte uitgevers. Over pseudo-auteurs en echte auteurs”, *A.M.I.*, 1978/1, 6-10.

C. TAAK EN ORGANISATIE

1. TAAK¹⁸

De uitgever heeft, zoals hoger vermeld, een merkwaardig-specifieke en verborgen taak in het ontstaan van “een uitgave”. Hij beweegt zich immers in een context waar het economische en het culturele met elkaar vervlochten zijn. Enerzijds is het zijn taak werk van niveau van auteurs in handen van zo veel mogelijk mensen te brengen maar anderzijds is hij grotendeels aan dezelfde economische wetten onderworpen die voor elk type bedrijf gelden.¹⁹ “De uitgever kiest, fabriceert en verspreidt” is de gebalde uitdrukking waarmee R.E.M. van den Brink de taak van de uitgever trachtte te omschrijven. Toegespit op boeken betekent dit het volgende:

- De uitgever kiest: hij leest de ontvangen manuscripten en maakt hieruit een keuze. Hij beslist eigenlijk, eventueel na overleg met zijn medewerkers, of een boek al dan niet wordt uitgegeven. Uiteraard moet ook een beslissing genomen worden over de drager zelf (boek of losbladig; databank of elektronisch). De uitgever begeleidt eveneens de vormgeving waarin hij de informatie uitbrengt (lettertype, bladschikking, papiersoort, formaat, kaft, flaptekst). Elke keuze doet het produkt concreter worden. Naast dit alles moet hij natuurlijk ook contacten onderhouden met auteurs.²⁰
- De uitgever laat fabriceren: hij begeleidt de produktie. Na een proefdruk en het vaststellen van de (aantallen van de) eerste druk, moet het papier definitief worden gedrukt, losse vellen tot boekblokken geplooid en gelijmd, de kaft worden omlegd. Het boek is afgewerkt dankzij de coördinatie van de uitgever die iedereen voor zijn specifieke inbreng instrueert en vergoedt.
- De uitgever verspreidt: hij ontwikkelt activiteiten om zo veel mogelijk lezers voor “zijn” boek te winnen. Hij organiseert de algemene verkoop en behartigt zowel de commerciële componenten (informerende van de pers, verspreiding van affiches en etalagemateriaal,...) als de strikt distributieve componenten (versturen aan bestellers, opslaan van boeken, ruilen van beschadigde exemplaren) van de verspreiding.

De (boeken)uitgeverij zorgt er m.a.w. voor dat het manuscript van de auteur(s), al dan niet na een redactionele bewerking, materiële vorm krijgt, geschikt voor

¹⁸ Grondstof voor deze taakomschrijving waren o.a.: ALBERDINGK THIJM, Y.J., “*Uitgeversrecht opnieuw in wording*”, in: Post Scriptum Reeks, FED e.a., Deventer, 1988, p. 19-20; VAN BAELEN, C., “Het zoeken van een uitgever” in *Mediagids*, losbl., deel Boeken, p. 2; VAN DEN AVYLE, G., o.c., nr. 003; Winkler Prins en Larousse Encyclopedie. Zie, over de Vlaamse uitgevers, enkele Leuvense thesissen: SERVAES, J., “*Het boek in Vlaanderen. Een verkennende studie naar de structuur en werking van het uitgeven, distribueren en consumeren van boeken*”, 1978, 282 p. en VAN CAMP, E., “*De relatie tussen uitgever en literair auteur in Vlaanderen. Een kameleonachtige verhouding*”, 1987, 140 p. Voor een ontucht(en)de kijk op de (“incompetentie en desinteresse” van) uitgevers, zie DIDELEZ, G., “*Zwartboek Uitgeverijen*”, Lier, Nioba, 1985, 128 p.

¹⁹ Frederik Müller Akademie, *Frederik Müller Akademie. Hogere beroepsopleiding voor bibliotheek, documentatie, boekhandel en uitgeverij. Studiegids.*, Amsterdam, s.d. Zie over dit laatste ook PEETERS, G., “Het standpunt van een uitgever”, *A.M.I.*, 1982/3. 46-48.

²⁰ Dit blijkt in de praktijk zeer belangrijk te zijn.

distributie onder het publiek.

2. SOORTEN UITGEVERS

Aangezien vele uitgevers zich op de een of andere wijze specialiseren, kunnen verschillende soorten uitgeverijen worden onderscheiden.²¹

Het grote onderscheid m.b.t. de “klassieke” uitgevers is dat tussen de boekenuitgeverij en de uitgeverijen van dag- en weekbladen en tijdschriften.²² Dagbladen en tijdschriften worden meestal door speciale uitgeverijen uitgegeven, en dit wegens de vereiste productiesnelheid.

De klassieke (boeken)uitgeverij wordt meestal onderverdeeld in een viertal types: de Educatieve Uitgeverij (schoolboeken, ...), de Wetenschappelijke Uitgeverij (naslagwerken, wetenschappelijke tijdschriften, ...), de Algemene Uitgeverij (strips, romans, ...) en de Gespecialiseerde Uitgeverij (alleen uitgaven op een bepaald gebied).

Naast dit onderscheid naar de inhoud kan natuurlijk ook een onderscheid naar de vorm doorgevoerd worden. Vele bestaande, vooral grote uitgeverijen, wagen zich trouwens ook op het terrein van de elektronische informatieoverdracht (databanken, CD-ROM,...). Dikwijls worden door één uitgeverij, zowel inhoudelijk als vormelijk, verschillende soorten dragers geproduceerd.

3. (INTERNE) ORGANISATIE²³

Uitgeven is teamwork. De uitgever heeft verschillende medewerkers met elk een eigen, specifieke taak. De mogelijke afdelingen binnen de klassieke uitgeverijen, die trouwens een erg variabele omvang kunnen hebben, zijn: directie (hoogste verantwoordelijkheid voor het uitgeefbeleid), tekstredactie (uitbreiding van het “fonds” van de uitgeverij; contacten leggen met auteurs), correctieafdeling (taal), illustratieredactie (foto's, kaarten, ...), produktie-afdeling (zorgt voor de vormgeving en geeft opdrachten aan de grafische industrie), verkoopafdeling (verspreiding, reclame, bestellingen, ...), administratie en magazijn.

In België zijn er ook een aantal beroepsorganisaties voor uitgevers. De Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen en de Association belge des Editeurs de langue française vormen samen de Federatie der Belgische Uitgevers. Daarnaast bestaat er nog een moeilijk te ontwarren kluwen van allerlei organisaties i.v.m. uitgevers.²⁴

4. OPLEIDING EN NABURIGE BEROEPEN

²¹ Gronstof voor deze “onderscheidingen” waren o.a. de Studiegids van de Frederik Müller Akademie en verscheidene encyclopedieën.

²² Zie hierover ook SCHUERMANS in punt A van dit deel.

²³ Zie o.m. hogergenoemde encyclopedieën. Voor een beschrijving van de boekhoudkundige organisatie van een uitgeverij: VAN DEN AVYLE, G., o.c., Titel III, nr. 200 e.v.

²⁴ Voor meer infomulie, zie vooral *Mediazakboekje 1996*, Kluwer Editorial, Diegem, 464 p.

Wat de opleiding van uitgevers betreft, worden er in ons land nu en dan cursussen georganiseerd. Deze cursussen, veelal georganiseerd door de Vlaamse Uitgevers Vereniging, zijn echter vooral gericht op de boekhandel, hoewel daar natuurlijk ook "uitgeverij-componenten" in zitten. Een echte uitgeversopleiding bestaat in België niet.²⁵ Anders is het in Nederland waar de bekende Frederik Müller Academie (FMA) een aparte, drie jaar durende opleiding voor boekhandel en uitgeverij voorziet. Deze Academie stelt zich tot doel de student de mogelijkheid te bieden, die kennis, vaardigheid en grondhouding te verwerven, die voor de beroepen in de informatievoorziening noodzakelijk zijn.²⁶

Een uitgever komt in contact met heel wat personen, waaronder bv. de drukker. Sommige uitgevers zijn echter tegelijkertijd zelf ook drukker of boekhandelaar.²⁷ Doch dit kunnen evenzeer aparte (rechts)personen zijn, waar de uitgever dan mee samenwerkt. Vooral wat klank- en beeldragers betreft (de zgn. "moderne uitgever") spreekt men veeleer van een producer dan van een uitgever, hoewel beide personen een eigen taak hebben.²⁸ Een auteur kan daarenboven ook zijn eigen uitgever zijn en zijn werk dan "in eigen beheer" uitgeven.

II. PROFESSIONELE AANSPRAKELIJKHEID

Zoals hoger vermeld, beschouwen we als professionele (of beroeps-) aansprakelijkheid elke aansprakelijkheid, welke een beroepsbeoefenaar in de uitoefening van zijn beroep kan oplopen.

Hier werpt zich onmiddellijk de vraag op of de professionele aansprakelijkheid (wezenlijk) verschilt van andere aansprakelijkheden.²⁹

Vooreerst dient gezegd dat het begrip "professionele aansprakelijkheid" eigenlijk een groepering is van alle "klassieke" aansprakelijkheden, en dit vanuit een bepaald perspectief. I.c. vanuit de positie van uitgever worden de schijnwerpers gericht op gans het positieve recht, om zo alle mogelijke aansprakelijkheden "als uitgever" op te sporen. De professionele aansprakelijkheid bevat dus, naast de (dominerende) gemeenrechtelijke aansprakelijkheid o.g.v. art. 1382 e.v. B.W., bijvoorbeeld ook strafrechtelijke elementen.³⁰

²⁵ De voorwaarden voor het opstarten van een uitgeverij zijn dezelfde als die voor eender welke andere onderneming. Op 1 december 1995 waren er 7580 uitgevers ingeschreven in het register der uitgevers van het Wettelijk Depot van de Koninklijke Bibliotheek Albert I (zie punt F) (Bron: briefwisseling met het afdelingshoofd van het Wettelijk Depot van de K.B. Albert I te Brussel).

²⁶ Frederik Müller Academie, *Studiegids* 82/85. Zie ook deze Studiegidsen voor de inhoud van het opleidingsprogramma.

²⁷ Zoals bvb. Uitgeverij/drukkerij/boekhandel PEETERS en ACCO te Leuven.

²⁸ Cf. *supra*, punt B. De muziekuutgever moet dus goed onderscheiden worden van de producer, de fabrikant en de distributeur. Doch een auteur en/of componist kan tegelijkertijd ook muziekuutgever zijn; hetzelfde geldt voor de producer en/of de fabrikant. (*Gedr. St. Senaat*, BZ 1988, 329-2, p. 716). Zie bvb. ook de begripsmatige onduidelijkheden bij de voorbereiding van de nieuwe Auteurswet: *Gedr. St. Kamer*, BZ 1991-1992, 473/33, p. 148-149.

²⁹ Zie, vooral m.b.t. de vrije beroepen: BRUNNER, C.J.H., "Is beroepsaansprakelijkheid iets bijzonders?", *Ars Aequi*, 1995, 932-941.

³⁰ Zie o.a. PIRSON, R. en DE VILLE, A., *Traité de la responsabilité civile extra-contractuelle*,

Voor bepaalde professionele aansprakelijkheden wordt door de wet zelf een bepaalde hoedanigheid vereist.³¹ Enkel personen die deze hoedanigheid hebben, kunnen die aansprakelijkheid oplopen.

Over het algemeen echter wordt er geen bepaalde hoedanigheid vereist. Zo is men het er tegenwoordig over eens dat alle personen, ongeacht hun beroep, onderworpen zijn aan de artt. 1382 e.v. B.W.³² I.c. zijn uitgevers dus aan dezelfde regels onderworpen als de particulier. De (feitelijke) moeilijkheden die zich kunnen voordoen betreffen dan vooral het omzichtig bepalen van de fout in domeinen waar specifieke technieken en bekwaamheden vereist zijn voor het uitoefenen van een bepaald beroep. De basisaansprakelijkheid is dus voor iedereen dezelfde, doch de concrete uitwerking verschilt naargelang het beroep.³³ Verder kan de particulier van een beroepsbeoefenaar meer, of althans iets anders verwachten dan van een andere (zelfs zorgzame) particulier. Deze legitieme³⁴ verwachtingen kunnen hoger liggen naargelang de beroepsbeoefenaar meer gespecialiseerd is, en men juist daarom en m.b.t. deze specialisatie, een beroep op hem doet.³⁵

Brussel, Bruylant, 1935, II, nr. 427.

³¹ Zie, bij wijze van voorbeeld, art. 2270 B.W. (tienjarige aansprakelijkheid van aannemer en architect) en de Wet van 25 februari 1991 betreffende de aansprakelijkheid voor producten met gebreken (*B.S.*, 22 maart 1991).

³² BRUNNER, C.J.H., *l.c.*, 941 (vooral m.b.t. vrije beroepen); MAZEAUD, H. & L. en TUNC, A., *Traité de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, Parijs, Montchrestien, 1965. I, nr 504; PIRSON, R. en DE VILLE, A., *o.c.*, nrs. 427 en 432, 5.

³³ PIRSON, R. en DE VILLE, A., *o.c.*, nr. 432, 5. Zo zal het gedrag van een bepaalde uitgever getoetst worden aan dat van een "goede uitgever" (cf. "goede huisvader"), d.w.z. de zorgzame en vooruitziende uitgever.

³⁴ Aangezien een beroepsbeoefenaar bepaalde diensten aanbiedt, is de particulier die op hem beroep doet, gerechtigd om van deze professioneel, bij de uitoefening van zijn beroep, alle zorgen te verwachten die hij i.c. van een goede uitgever zou mogen verwachten. (MAZEAUD, H. & L. en TUNC, A., *o.c.*, nr. 705; PIRSON, R. en DE VILLE, A., *o.c.*, nr. 432, 5).

³⁵ MAZEAUD H. & L. en TUNC, A. *o.c.*, nr. 705-2.

III. DE PERSVRIJHEID

A. VRIJHEID VAN MENINGSUITING³⁶

Naast de als evident beschouwde en aldus niet in de Grondwet vermelde vrijheid van mening, wordt ook de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten als een grondrecht beschouwd. Deze algemene vrijheid wordt in de Grondwet (art. 19) evenals in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (art. 10.1) uitdrukkelijk gewaarborgd. Logischer wijze, althans in een democratische samenleving, wordt deze vrijheid beperkt door het verbod om van dit recht derwijze gebruik te maken dat daardoor een misdrijf wordt gepleegd (art. 19 G.W.).

Een volwaardige vrijheid van meningsuiting impliceert een aantal afgeleide rechten, die eveneens een waarborg vereisen.³⁷ Om vrij een mening te kunnen verkondigen is er naast o.a. de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van vergadering en de vrijheid van vereniging, ook en vooral een vrijheid van drukpers nodig. Deze vrijheid is cruciaal in een democratie. Ze dient beschouwd te worden als een verbijzondering van de vrijheid van meningsuiting.

B. VRIJHEID VAN DRUKPERS³⁸

We beperken ons hier tot een (relatief) korte bespreking van de drukpers-vrijheid en verwijzen naar deel IV voor een aantal aspecten betreffende de keerzijde van deze vrijheidsmedaille.

De vrijheid van drukpers kan omschreven worden als het recht van eenieder om zijn mening kenbaar te maken d.m.v. (gedrukte) geschriften die onder het publiek worden verspreid.³⁹

De drukpersvrijheid is een logisch gevolg van het waarborgen van de vrijheid van mening, en is een bestaansvoorwaarde voor de uitgever. Het onmiskenbare belang van de drukpersvrijheid, als onderdeel van de meer algemene persvrijheid, wordt geschraagd door een drietal redenen⁴⁰: het ontdekken van de waarheid, het

³⁶ Voor een uiterst grondige bespreking, zie VELAERS, J., *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Maklu Uitgevers, Antwerpen, 1991, 2 dln., 907 p. Zie ook BARENDT, E., *Freedom of Speech*, Oxford, Clarendon, 1985, vooral p. 67-77.

³⁷ MAST, A., "Vrijheid van mening" in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, s.d., nr. 2.

³⁸ Zie in het algemeen: MAST, A., "Vrijheid van drukpers" in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, 1962, 44 p.; ORBAN, O., *Le droit constitutionnel de la Belgique*, 1911, Luik, deel III, p. 433-439; SCHUERMANS, H., *o.c.*, I, p. 80 e.v.; TULKENS, F. en VAN DE KERCHOVE, M., "Introduction au droit pénal", in *A la rencontre du droit*, Story-Scientia, 1993, p. 189-192. Voor wat betreft de situatie in Frankrijk, waar de herhaaldelijk gewijzigde wet van 29 juli 1881 de basistekst uitmaakt i.v.m. de persvrijheid: GUIMEZANES, N., *Introduction au droit français*, Baden-Baden, Nomos, 1995, p. 127-128.

³⁹ MAST, A., *o.c.*, nr. 1; SCHUERMANS, H., *o.c.*, I, p. 251. De draagwijdte van deze vrijheid wordt op verschillende manieren geïnterpreteerd. Zie bvb. JEFFERY, A.J., "Free Speech and Press: an absolute right?", *H.R.O.*, 1986, (197-226) 198-199, welke vraag de auteur positief beantwoordt.

⁴⁰ Zie voor een bespreking hiervan o.a. VAN POUCKE, A., *De strafrechtelijke betuigeling van racistische en negationistische (drukkers-)misdrijven*, Licentiaatsthesis K.U. Leuven, 1995, p. 53 e.v. en vooral de aldaar in noot geciteerde auteurs.

aanscherpen en ontwikkelen van de argumentatie- en beoordelingsvaardigheid van het individu en tenslotte het functioneren van de democratie zelf.

De grondwet waarborgt bovendien niet enkel de vrije uiting van de denkwijze van de schrijver, maar beschermt impliciet ook de rechten van de uitgever die, naast de drukker en de verspreider, aan de schrijver een onmisbare (vooral materiële) hulp verleent. Indien de wetgever naar goeddunken het beroep kon reglementeren, zou zij de vrijheid van drukpers tot een zinledig begrip maken.⁴¹

De vrijheid van drukpers wordt vooreerst wettelijk gewaarborgd door art. 25, lid 1 G.W.: “*De drukpers is vrij; de censuur kan nooit worden ingevoerd; geen borgstelling kan worden geëist van de schrijvers, uitgevers of drukkers.*” Dit is het algemene principe van de drukpersvrijheid. In België is het uitgeven van kranten, tijdschriften en boeken vrij.⁴² Evenwel, zoals het gezond is dat een land zich verzet tegen censuur in de pers, is het even gezond dat de pers van deze vrijheid geen misbruik mag maken om zo morele of materiële schade te berokkenen (zie o.a. art. 19 G.W.). Wat uiteindelijk als misbruik van de persvrijheid kan worden aangewezen, is vastgelegd in een versnipperd geheel van vrijheidsbeperkende wetgeving.⁴³

Drie grondwettelijke beginselen, aspecten van de drukpersvrijheid, beheersen de rechtsregeling van de pers⁴⁴:

- *Verbod van preventieve maatregelen*⁴⁵: Dit beginsel vloeit voort uit art. 25, lid 1 G.W. doch wordt in andere grondwetsartikelen uitdrukkelijk vermeld (o.a. artt. 24 en 27 G.W.). Aangezien de persvrijheid zowel het schrijven, het drukken, het uitgeven als het verspreiden betreft, kan geen van deze activiteiten aan preventieve maatregelen onderworpen worden.⁴⁶ Art. 25 G.W. vermeldt uitdrukkelijk twee⁴⁷ preventieve (en dus verboden) maatregelen:

* *Censuur*⁴⁸: Geen enkel geschrift kan voor zijn verschijning of ver-

⁴¹ MAST, A., *o.c.*, nr. 10B.

⁴² Uit art. 25 lid 1 G.W. wordt afgeleid dat de overheid de verplichting heeft om, d.m.v. subsidiëring de verscheidenheid in de opiniedagbladpers te waarborgen (Zie o.a. *Hand. Kamer*, BZ 1979, 21 juni 1979, p. 880). Resultaat hiervan is de Wet van 19 juli 1979 tot behoud van de verscheidenheid in de opiniedagbladpers (*B.S.*, 26 juli 1979) en haar uitvoeringsbesluit, het K.B. van 20 juli 1979 (*B.S.*, 26 juli 1979), zoals gewijzigd.

⁴³ Zie voor een opsomming: VOORHOOF, D., *Actuele Vraagstukken van Mediarecht. Doctrine en Jurisprudentie*, Antwerpen, Kluwer, 1992, p. 812-818.

⁴⁴ MAST, A., *o.c.*, nr. 12 e.v.

⁴⁵ Zie MAST, A. en DUJARDIN, J., *Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht*, Gent, Story-Scientia, 1985, nrs. 498-501 over de relatie van art. 25 G.W. met o.a. de Wet van 11 april 1936 die toelaat de invoer van vreemde ontuchtige publicaties te verbieden (het uitgeven valt niet onder het toepassingsgebied van deze wet) en over de dunne lijn tussen handhaving van de openbare orde en (on)rechtstreekse preventieve maatregelen.

⁴⁶ VELAERS, J., *o.c.*, I. p. 70, nr. 47 en ook MAST, A., *o.c.*, nr. 10B.

⁴⁷ Wat niet wil zeggen dat de wetgever andere preventieve maatregelen wel geldig zou kunnen opleggen. Zie MAST, A., *o.c.*, nr. 13; ORBAN, O., *o.c.*, p. 440-441; VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., *Belgisch Strafrecht*, 1976, Gent, Story-Scientia, p. 298, noot 1.

⁴⁸ Als “uitvinder” van de censuur (*Nihil obstat Imprimatur*), wordt Paus Alexander VI aangehaald (MAST, A., *o.c.*, nr. 2).

spreiding onderworpen worden aan een goedkeuring.⁴⁹ Hierop bestaan enkele "uitzonderingen".⁵⁰ Regelende maatregelen en controle a posteriori vormen echter geen probleem.⁵¹

- * Borgstelling⁵²: van schrijvers, uitgevers of drukkers kan geen borgstelling geëist worden. Dit grondwettelijk verbod is gericht tegen eventuele indirecte censuur. Door het eisen van een borgsom werd vroeger de vrije meningsuiting immers aanzienlijk gehinderd, daar niet iedereen die som kon betalen en de aan de uitgever opgelegde verplichting vaak tot gevolg had dat hij, uit vrees voor een veroordeling, weigerde de hem door de auteur voorgelegde teksten te publiceren.⁵³
- GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID⁵⁴: Bij misbruik van de drukpersvrijheid heeft art. 25, lid 2 G.W. de bekende cascade-regeling ingesteld. Deze specifieke strafrechtelijke aansprakelijkheidsregeling werd ingevoerd ter verzekering van de vrijheid van de personen die met de publicatie van een geschrift te maken hebben. Ze belet m.a.w. eveneens dat de censuur van de staat vervangen zou worden door de censuur van drukkers of uitgevers.⁵⁵
- JURY⁵⁶: Gezien het belang van de drukpersvrijheid, wordt de beoordeling van drukpersmisdriven aan de jury voorbehouden (art. 150 G.W.). De grondwetgever heeft immers die misdriven die zo nauw in verband staan met de openbare mening, willen onderwerpen aan het rechtscollege dat, door zijn samenstelling, het best de openbare mening vertegenwoordigt.⁵⁷ De volksjury zou ook onafhankelijker geacht worden⁵⁸ dan een rechter die organiek "afhankelijk" is van de Minister van Justitie. Dit blijkt in de praktijk echter niet steeds het geval.⁵⁹

⁴⁹ Zie o.a. Rb. Mechelen, 19 december 1988, *R.W.*, 1990-91, 94 en de aldaar geciteerde rechtsleer. I.v.m. aanplakking, zie WASTEELS, F., "Aankondiging (Aanplakking en Reclame)" in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, nrs. 17 e.v. Over de problematiek van het rechterlijk publicatieverbod als eventuele censuur, zie o.a. Brussel, 21 februari 1990, *R.W.*, 1990-91, 89 met noot E. BREWAEYS.

⁵⁰ O.a. de hierboven in noot vermelde Wet van 11 april 1936, waarbij de Koning de invoer (!) van buitenlandse ontuchtige publicaties kan verbieden (*B.S.*, 18-19 mei 1936). Zie i.v.m. het gevaar voor "verkapte censuur": DE MEYER, J., "Enkele overwegingen betreffende de drukpersvrijheid", *T.B.P.*, 1978, p. 5.

⁵¹ Bij de invulling van de begrippen openbare orde en goede zeden, dewelke hierbij een rol kunnen spelen, blijft er echter onvermijdelijk een (tijdsgebonden) appreciatiemarge.

⁵² Zie hierover: DE RAEYMAEKER, J., *Vade-mecum van Wetgeving voor uitgevers en grafische bedrijven*, Brussel, Creadif, 1980, p. 121-120; ORBAN, O., o.c., deel III, p. 443.

⁵³ "La pire des censures et la plus insupportable de toutes, était celle des imprimeurs et des éditeurs eux-mêmes, vis-à-vis des journalistes et écrivains" (ORBAN, O., o.c., deel III, p. 442); Zie verder ook MAST, A., o.c., nr. 13 en noten.

⁵⁴ Zie voor een grondiger bespreking: Deel IV, punt A (Drukpersmisdriven) en punt H (Uitgever en art. 1382 B.W.) van hetzelfde deel.

⁵⁵ Zie de verklaringen van Ch. De Brouckère, geciteerd in HUYTTENS, E., *Discussions du Congrès National de Belgique, 1830-1831*, Brussel, 1844, deel I, 654.

⁵⁶ Voor een grondiger bespreking, zie deel IV, punt A (Drukpersmisdriven).

⁵⁷ MAST, A. en DUJARDIN, J., o.c., nr. 503.

⁵⁸ Zie o.a. VANHOUDT, C.J., "De jury", in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, s.d., nr. 42.

⁵⁹ MAST, A. en DUJARDIN, J., o.c., nr. 503; VAN DEN AVYLE, G., o.c., "661 Editeurs", nr. 108, 4.

Naast deze grondwettelijke regeling maakt ook het Decreet van 20 juli 1831⁶⁰ op de drukpers nu nog deel uit van onze positieve wetgeving.⁶¹

De bescherming van de persvrijheid wordt, zoals hoger vermeld, eveneens gewaarborgd door art. 19, 2 B.U.P.O⁶² en door art. 10.1 E.V.R.M.⁶³, dat directe werking heeft in de Belgische rechtsorde.⁶⁴ De vrijheid van meningsuiting, als fundament van een democratische samenleving, geldt bovendien ook voor “inlichtingen” of “ideeën” die voor de Staat of voor een bepaald deel van de bevolking kwetsend, aanstootgevend of rustversturend zijn.⁶⁵ Evenwel stelt art. 10.2 E.V.R.M. als vuistregels dat beperkingen en sancties m.b.t. de uitoefening van de persvrijheid slechts toelaatbaar zijn in zoverre deze restricties gebaseerd zijn op wetgeving waarmee een legitiem doel wordt nagestreefd en in zoverre er geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan het basisbeginsel van de persvrijheid zelf.⁶⁶ In een democratische samenleving zijn enkel echt noodzakelijke beperkingen en sancties duldbaar.⁶⁷

Vrijheid van drukpers is dus het uitgangspunt; inhoudelijke beperkingen zijn strikt te interpreteren.⁶⁸

IV. PROFESSIONELE AANSPRAKELIJKHEDEN

A. DRUKPERSMISDRIJVEN

Aangezien de wetgever⁶⁹, net zoals bij het politieke misdrijf, geen definitie geeft van wat onder een drukpersmisdrijf verstaan moet worden, hebben rechtspraak en rechtsleer zelf een bepaling uitgewerkt. Een drukpersmisdrijf kan bijgevolg gedefinieerd worden als de uiting van een idee of een mening die een inbreuk op

⁶⁰ Décret sur la presse (*Pasin.*, 1830-1831, I, 399). Zie ook SCHUERMANS, H., *o.c.*, II, 571 e.v. met de relevante, artikelsgewijze, parlementaire commentaren.

⁶¹ Met uitzondering van haar art. 13, betreffende het recht tot antwoord, dat door de Wet van 23 juni 1961 werd opgeheven. Voor de (bewogen) geschiedenis van dit Decreet, zie MAST, A., *o.c.*, nr. 7.

⁶² “Een ieder heeft het recht op vrijheid van meningsuiting; dit recht omvat mede de vrijheid inlichtingen en denkbeelden van welke aard ook op te sporen, te ontvangen en door te geven, ongeacht grenzen, hetzij mondeling, hetzij in geschreven of gedrukte vorm, in de vorm van kunst, of met behulp van andere media naar zijn keuze.”

⁶³ “Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht de grenzen (...)”.

⁶⁴ VOORHOOF, D., De rechtsbescherming in geval ...”, *l.c.*, p. 199.

⁶⁵ E.H.R.M., 7 december 1976, HANDYSIDE, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 24, nr. 49.

⁶⁶ VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 200.

⁶⁷ E.H.R.M., 7 december 1976, HANDYSIDE, *Publ. Court*, Reeks A, vol. 24. Zie voor een bespreking van de belangrijkste rechtspraak van het E.H.R.M. inzake art. 10 E.V.R.M.: VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 4 en voor wat betreft de ruime interpretatie van het begrip “informatie” door het E.H.R.M., de rechtspraak en rechtsleer aangehaald in noot 5 en 6 van datzelfde werk.

⁶⁸ VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 199.

⁶⁹ Het Strafwetboek zelf bevat immers geen enkele bepaling i.v.m. “het drukpersmisdrijf” in het algemeen. (TROUSSE, P.-E., “Droit Pénal”, in *Les Nouvelles - Droit Pénal*, Brussel, Larcier, 1956, I-1, nr. 2096).

de strafwet uitmaakt, door middel van een gedrukt geschrift, mits aan dat geschrift dat het misdrijf bevat, een daadwerkelijke publiciteit werd gegeven.⁷⁰

Het drukpersmisdrijf bestaat dus essentieel in het misbruik maken van het recht op vrije meningsuiting.⁷¹ Misbruiken van de persvrijheid kunnen aanleiding geven tot beperkingen of sancties ter bescherming van het algemeen belang of van individuele rechten.⁷² VOORHOOF stelt als principe dat een inbreuk op de strafbepalingen die een beperking opleggen aan de vrijheid van meningsuiting, aanleiding geeft tot een drukpersmisdrijf, telkens het een publicatie betreft in een krant, tijdschrift, boek,...⁷³ Zoals hieronder zal blijken, wordt de hele problematiek van de drukpersmisdrijven beheerst door de vraag naar interpretatie.⁷⁴

1. CONSTITUTIEVE VOORWAARDEN

Algemeen wordt aangenomen dat, voor het bestaan een drukpersmisdrijf, vier cumulatieve, constitutieve voorwaarden vervuld moeten zijn⁷⁵:

a. De uiting van een mening

Recht, en dus ook strafrecht, regelt slechts uitwendig (menselijk) gedrag. Juridisch zijn de gedachten vrij. Zo valt een misdadige gedachte buiten het toepassingsgebied van de strafwetten, zolang ze zich niet veruitwendigt in gedragingen die beschermde rechtsgoederen of rechtsbelangen in gevaar brengen of schenden.⁷⁶ Een drukpersmisdrijf, dat essentieel bestaat in het misbruik van de vrije meningsuiting, veronderstelt m.a.w. noodzakelijkerwijze het uiten van een mening of een gedachte.⁷⁷ De kernvraag is natuurlijk wat onder "mening" verstaan dient te worden. Het begrip mening mag niet eng geïnterpreteerd worden.⁷⁸ Een mening is méér dan een politieke, filosofische of wetenschappelijk-

⁷⁰ DUPONT, L., *Beginselen van strafrecht*, Leuven, Acco, 1994, I, p. 89 met verwijzing naar rechtspraak in noot; DUPONT, L. en VERSTRAETEN, R., *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, nr. 276; VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., *o.c.*, nr. 592 en de verschillende definities in noot 4, p. 301. Voor een recente bevestiging van constante rechtspraak in die zin: Cass., 17 januari 1990, in o.a. *J.L.M.B.*, 1990, 412, met noot F. JONGEN en *Journ. Proc.*, 1990, afl. 169, 33 met noot M. HANOTIAU.

⁷¹ Cass., 21 oktober 1981, *Pas.*, 1982, I, 259; Cass., 9 oktober 1985, *Pas.*, 1986, I, 131; SCHUERMANS, H., *o.c.*, I, p. 251.

⁷² Art. 19 G.W. *in fine* en VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 201. Zoals hoger vermeld (Deel III, titel B) kent België een aanzienlijk en versnipperd geheel van vrijheidsbeperkende wetgeving.

⁷³ VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 201. Doch dit is geen automatisme. Zie bv. de verschillende interpretaties van de bestaansvoorwaarden van het drukpersmisdrijf door de rechtspraak (*cf. infra*).

⁷⁴ TULKENS, F. en VAN DE KERCHOVE, M., *o.c.*, p. 193, en noot.

⁷⁵ Zie voor algemene jurisprudentiële illustraties: SPRIET, B., *Strafrechtspraak*, Leuven, Acco, 1989, nrs. 15-17.

⁷⁶ DUPONT, L., *o.c.*, p. 100; VAN ORSHOVEN, P., *Inleiding tot de bronnen en de beginselen van het recht*, Leuven, Acco, 1992, p. 12-13.

⁷⁷ DUPONT, L., *o.c.*, p. 89. Dit onderscheidt de drukpersmisdrijven van drukkerijmisdrijven (*cf. infra* punt 2).

⁷⁸ Een reden hiervoor is dat anders de (theoretische) bestraffing van de dader voor het drukpersmisdrijf nog moeilijker zou worden. Doch gezien de feitelijke strafrechtelijke immuniteit voor drukpersmisdrijven, kan een eventuele enge interpretatie de bestraffingsmogelijkheden in de praktijk (bv. als drukke-

ke overtuiging. Een of andere gedachte volstaat. Beledigingen kunnen bijgevolg ook een mening uitmaken.⁷⁹ Misdrijven die via de pers worden gepleegd, maar waardoor geen (strafbare) mening wordt geuit, zijn geen drukpersmisdrijven. In deze gevallen is sprake van drukkerijmisdrijven of publicatiemisdrijven.⁸⁰ Zo zijn, volgens de rechtspraak, strafbare berichten of advertenties m.b.t. een verboden loterij (art. 303, lid 3 Sw.), ontuchthuizen (art. 380 *quinquies*, lid 2 Sw.) of middelen om vruchtafdrijving te veroorzaken (art. 383, lid 6 Sw.) geen drukpersmisdrijven, aangezien het hier slechts zou gaan om een loutere melding, geen meningsuiting. Evenmin is de onwettige weigering van een recht tot antwoord⁸¹ of de verspreiding van een drukwerk zonder de vereiste vermeldingen (art. 299-300 Sw.) een drukpersmisdrijf: het gaat hier om de reglementering van de verplichting van krantenuitgevers en drukkerijen.⁸² Een advertentie m.b.t. een publicatie die strijdig is met de goede zeden kan volgens de rechtspraak wel een drukpersmisdrijf uitmaken; de advertentie is immers slechts strafbaar, voor zover zij in strijd is met de goede zeden, wat uiteraard de beoordeling van een geschreven gedachteninhoud impliceert.⁸³

Vooral echter m.b.t. afbeeldingen, tekeningen, karikaturen, foto's en filmbeelden die in strijd zijn met de goede zeden (art. 383 Sw.) of die een eerrovend karakter hebben (art. 443 e.v. Sw.) is de heersende rechtspraak erg betwistbaar. In tegenstelling tot de rechtsleer houdt het Hof van Cassatie er een restrictieve interpretatie op na.⁸⁴ Volgens die rechtspraak kunnen ze nooit aanleiding geven tot een drukpersmisdrijf, omdat ze niet de directe uitdrukking zijn van een gedachte, maar slechts materiële voorstellingen die een beroep doen op emoties en gevoelens. Wanneer dus het zedenschennende of beledigende karakter uit de afbeelding zelf blijkt, zonder dat daarbij de tekst moet worden geraadpleegd, dan is art. 150 G.W. niet van toepassing en blijft de correctionele rechtbank bevoegd.⁸⁵ Afbeeldingen zouden enkel een drukpersmisdrijf kunnen uitmaken

rijmisdrijf) alleen maar verhogen (*cf. infra*).

⁷⁹ Cass., 25 september 1950, *Pas.*, 1951, I, 12; Corr. Hoei, 30 januari 1981, *J.T.*, 1981, 290, met vordering van het O.M. en *Rev. Reg. Dr.*, 1981, 181 met noot P. MATHEU. Zie ook Cass., 22 oktober 1941, *Pas.*, 1941, I, 388: "(...) *une injure blessante ou une imputation d'ordre général et imprécise peut néanmoins contenir une appréciation ou être l'expression d'une opinion*", met nuancerend evenwel in noot.

⁸⁰ *Cf. infra* punt 2.

⁸¹ Cass., 10 juli 1871, *Pas.*, 1872, I, 17: het gaat hier over art. 13 van het Persdecreet van 20 juli 1831, dat vervangen is door art. 10 van de Antwoordechtwet van 23 juni 1961. Zie ook PLATEL, M., *Het recht van antwoord in de communicatiemedië*, Brussel, Elsevier-Sequoia, 1971, nr. 65 en *infra* punt E.

⁸² Zie o.a. VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en Strafprocesrecht in Hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1994, I, p. 147.

⁸³ Cass., 12 mei 1930, *Pas.*, 1930, I, 211, concl. Eerste Adv. Gen. JOTTRAND. Volgens o.a. naamgenoot DUPONT (*o.c.*, p. 90) moeten ook zekere (andere) vormen van verboden publiciteit als een uiting van een mening beschouwd worden. Vermits het per definitie gaat om een openbare aanprijzing van bepaalde goederen of diensten, lijkt het verdedigbaar te stellen dat deze noodzakelijk een gedachte en een oordeel inhouden over het kwaliteitsgehalte en het aanbevelenswaardig karakter van wat wordt aangeprezen.

⁸⁴ TULKENS, F. en VAN DE KERCHOVE, M., *o.c.*, p. 195 en de in noot 131 geciteerde arresten.

⁸⁵ Zie bvb. de zaak Metro: Gent, 19 maart 1984, *omuitg.*, aangehaald in o.a. VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 148. Zie ook VOORHOOF, D., "De zaak Metro: een aanslag op de persvrijheid?", *Panopticon*, 1985, 225-237.

wanneer ze een illustratie zijn van begeleidende geschriften die in aanmerking komen om als persmisdrijf te worden beschouwd.⁸⁶ Wanneer de afbeelding én de begeleidende tekst een obscene of eerrovend karakter hebben, kan de vervolging beperkt worden tot de beelden, waardoor de zaak voor de correctionele rechtbank wordt gebracht en men aldus een procedure voor het Hof van Assisen vermijdt.⁸⁷ Dit strakke vasthouden aan de vereiste dat een mening “letterlijk” moet worden geuit via een geschrift, wordt in de rechtsleer terecht ten zeerste betwist.⁸⁸ Meninge kunnen zeker (en gelukkig) ook via niet-geschreven taal uitgedrukt worden.

⁸⁶ O.a. Cass., 2 maart 1964, *Pas.*, 1964, I, 697.

⁸⁷ Bvb. Cass., 18 september 1967, *Pas.*, 1968, I, 69. Zie daarover ook MAST, A., *o.c.*, nr. 46. En *infra*, punt 4.

⁸⁸ O.a. TROUSSE, P.-E., “Droit Pénal”, *o.c.*, nr. 2135; VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 148; VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., *o.c.*, nrs. 594-603 met een uitgebreide bespreking i.v.m. wat als een meningsuiting wordt beschouwd. Zie ook de rechtspraak van het E.H.R.M. bij VANDENBERGHE, H., “Over persaansprakelijkheid”, *T.P.R.*, 1993, 843-883, nr. 2.

b. De meningsuiting moet strafbaar zijn⁸⁹

Het (druk)persmisdrijf is geen zelfstandig misdrijf. Het is a.h.w. de buitenkant van een strafrechtelijke binnenkant. Het is een gedraging die reeds door de wet⁹⁰ wordt bestraft maar die het kenmerk drukpersmisdrijf krijgt doordat zij via het medium van de pers wordt gepleegd.⁹¹ Het drukwerk zelf moet “het misdrijf inhouden”.⁹² Voorbeelden⁹³ van misdrijven die drukpersmisdrijven kunnen zijn indien ze aan de andere drie voorwaarden voldoen, zijn laster en eerroof (art. 443 e.v. Sw.), beledigingen (art. 448 Sw.), openbare schennis van de goede zeden (incl. pornografie) (art. 383 e.v. Sw.), aanvallen tegen de kracht der wetten⁹⁴ en racistische uitlatingen via de pers.⁹⁵ Er is geen drukpersmisdrijf wanneer het drukwerk niet zelf het misdrijf bevat, doch slechts het middel is om een misdrijf te plegen. Zo is bijvoorbeeld oplichting door het zich toeëigenen van fictieve hoedanigheden in een dagbladartikel geen drukpersmisdrijf. Wanneer het drukwerk slechts het voorwerp van een misdrijf uitmaakt (bv. drukkerijmisdrijven), is er evenmin sprake van een drukpers-misdrijf.⁹⁶ Het gaat immers om de uiting van een strafbare mening, en niet om de strafbare uiting van een mening.⁹⁷

⁸⁹ Zie voor een overzicht van strafrechtelijke verbodsbepalingen van toepassing op perspublicaties: LAURENT, Ch., *Etudes sur les délits de presse*, Brussel, Bruylant, 1971, 107-284, SCHUERMANS, H., o.c., I, p. 316-511 en VOORHOOF, D., “Actuele Vraagstukken...”, o.c., p. 812-819 en het kritische geluid daaromtrent in TROUSSE, P.-E., “Droit Pénal”, o.c., nr. 2123.

⁹⁰ Zowel het Strafwetboek als bijzondere wetten komen in aanmerking. Zie MAST, A., o.c., nr. 42; TULKENS, F. en VAN DE KERCHOVE, M., o.c., p. 193-194 en de aldaar geciteerde rechtspraak.

⁹¹ VAN DEN WYNGAERT, C., o.c., 148; VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., o.c., nr. 604.

⁹² Cass., 21 oktober 1981, *Pas.*, 1982, I, 259; Cass., 9 oktober 1985, *Pas.*, 1986, I, 131 en *R.W.*, 1985-86, 2697 met noot A. VANDEPLAS.

⁹³ Zie ook de bespreking bij VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., o.c., nrs. 594-603 en VOORHOOF, D., “Actuele Vraagstukken...”, o.c., p. 812 e.v.

⁹⁴ Decreet van 20 juli 1831 op de drukpers, *Bull. Off. IV*, 1831, nr. 185 (cf. *supra* Deel III, punt B).

⁹⁵ Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden (*B.S.*, 8 augustus 1981), zoals grondig gewijzigd door o.a. de wet van 12 april 1994 (*B.S.*, 14 mei 1994). Zie Bergen (KI), 14 januari 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 506, met noot F. JONGEN en VANPOUCKE, A., “De strafrechtelijke beteugeling van racistische en negationistische (drukkers-)misdrijven”, Licentiaatsthesis K.U. Leuven, 1995, 113 p.

⁹⁶ DUPONT, L., o.c., p. 91; DUPONT, L. en VERSTRAETEN, R., o.c., nr. 284.

⁹⁷ Concl. O.M. bij Rb. Leuven, 19 december 1980, *R.W.*, 1980-81, 2128, waarmee het O.M. (nog) een verschil met de drukkerijmisdrijven aantoonde.

c. Een gedrukt geschrift

De strafbare mening moet tot uiting komen in een gedrukt geschrift⁹⁸, hetgeen het gebruik van de drukpers *sensu latu* impliceert.⁹⁹ Bij gebrek aan een wettelijke definitie heeft ook hier de rechtspraak enige duidelijkheid moeten scheppen. Het begrip drukpers wordt, in tegenstelling tot het begrip “mening”, relatief ruim opgevat.¹⁰⁰ In 1909 omschreef het Hof van Cassatie het gebruik van de drukpers als: elke wijze van publicatie waardoor geschriften kunnen worden gepubliceerd door middel van methoden die met een drukpers gelijkenis vertonen.¹⁰¹ Op grond hiervan volstaat elk mechanisch, fysisch of chemisch procédé waarmee een geschrift kan worden vermenigvuldigd in een groot aantal identieke exemplaren¹⁰², zoals stencil, fotokopie¹⁰³, chromografie¹⁰⁴, ronéopro-cédé¹⁰⁵ of lithografie. Een mondelinge persconferentie¹⁰⁶, een schriftelijke en strafbare meningsuiting waarvan slechts één exemplaar bestaat¹⁰⁷ of met de hand geschreven teksten, ook al zijn ze in een groot aantal identieke exemplaren opgesteld¹⁰⁸, komen dus niet in aanmerking. Wat de fonoplaat betreft is er geen eensgezindheid.¹⁰⁹ Ook i.v.m. strafbare meningsuitingen via radio¹¹⁰ of televisie¹¹¹ zijn rechtspraak en rechtsleer verdeeld. De correctionele rechtbank van Brussel stelde deze problematiek duidelijk als volgt: “(...) la question de

⁹⁸ Alle soorten geschriften komen in aanmerking: kranten, tijdschriften, boeken, affiches, strooibiljetten, prospectussen (TULKENS, F. en VAN DE KERCHOVE, M., *o.c.*, p. 196 met rechtspraak).

⁹⁹ DUPONT, L., *o.c.*, p. 91.

¹⁰⁰ Zie o.a. HANOTIAU, M., “Le délit de presse: insolite, arbitraire et fragile”, noot onder Cass., 17 januari 1990, *Journ. Proc.*, 1990, afl. 169, p. 35-38.

¹⁰¹ Cass., 25 oktober 1909, *Pas.* 1909, I, 416. O.w.v. een analoge interpretatie aanvaardt het Hof hier de toepasselijkheid van het Persdecreet van 20 juli 1831 op misdrijven die gepleegd worden, niet alleen d.m.v. de drukpers op zich, doch ook d.m.v. andere reproductieprocedures. Bij elke nieuwe communicatieve uitvinding dient aldus een up-to-date interpretatie plaats te vinden. *Cf. infra* over de problemen hieromtrent m.b.t. radio en televisie.

¹⁰² O.a. Cass., 25 oktober 1909, *Pas.*, I, 416 en Cass., 24 juni 1912, *Pas.*, 1912, I, 365. Volgens ORBAN komt in aanmerking “*tout procédé - moyen, machine, appareil quelconque - permettant de reproduire mécaniquement un nombre sinon indéfini du moins considérable d'exemplaires identiques, des textes écrits, dessins ou images, des mots, des phrases, des compositions ou des signes quelconques représentatifs d'idées*” (*o.c.*, p. 431). Volgens hem is bv. ook de fotografie een “*procédé de presse*”.

¹⁰³ Brussel, 1 april 1982, *J.T.*, 1982, 636.

¹⁰⁴ Cass., 25 oktober 1909, *Pas.*, 1909, I, 416.

¹⁰⁵ Corr. Brussel, 14 juli 1954, *Rev. dr. pén. crim.*, 1954-55, 820.

¹⁰⁶ Cass., 11 december 1979, *Pas.*, 1980, 452 en *R.W.*, 1979-80, 2691.

¹⁰⁷ Cass., 20 juli 1966, *Pas.*, 1966, I, 1405 en *R.W.*, 1966-67, 1126.

¹⁰⁸ RIMANQUE, K., aangehaald bij MAST, A. en DUJARDIN, J., *o.c.*, 504, noot 67.

¹⁰⁹ Het Hof van Beroep te Gent stelde op 21 juni 1972 (*R.W.*, 1973-74, 103 met noot A. VANDEPLAS) dat een fonoplaat als een gedrukt geschrift beschouwd moet worden. VANDEPLAS verwijst in zijn kritische noot naar Franse rechtspraak en rechtsleer i.v.m. de problematiek van grammofoonplaten en drukpersmisdrijven. Volgens o.a. DUPONT kan men bezwaarlijk van een gedrukt geschrift gewagen wanneer de strafbare mening wordt geuit bij wege van een fonoplaat. (*o.c.*, p. 91).

¹¹⁰ Rb. Leuven, 19 december 1980, *R.W.*, 1980-81, 2126, met concl. O.M. en noot A. VANDEPLAS.

¹¹¹ O.a. Brussel, 19 februari 1985, *R.W.*, 1985-86, 806 met (instemmende) noot J. CEULEERS. Zie ook de reactie van P. VAN ORSHOVEN (*R.W.*, 1985-86, 1319) en het naschrift van J. CEULEERS (*R.W.*, 1985-86, 1321). Verder ook DUPONT, L., *o.c.*, p. 91 (noot 28) en TULKENS, F. en VERDUSSEN, M., “La radio et la télévision; le délit de presse et le droit de réponse”, *Ann. Dr. Louv.*, 1987, p. 53-79.

savoir si le constituant a entendu privilégier un seul “support” de la liberté d’opinion -à savoir la presse écrite- au détriment d’autres supports éventuels, ou s’il a entendu en visant la presse écrite, viser d’autres moyens d’expression de la pensée ayant une diffusion certaine.¹¹² Het Hof van Cassatie heeft zich echter uitdrukkelijk verzet tegen een interpretatie van de “drukkers” waaronder ook radio en televisie zouden vallen.¹¹³ Sommige auteurs wijzen er tevens op dat alhoewel daartoe herhaalde malen voorstellen werden gedaan, de grondwetgever het niet nodig geacht heeft om de inhoud te wijzigen van de grondwetsartikelen die op de drukpers betrekking hebben, ook al had hij daartoe de kans.¹¹⁴

d. Daadwerkelijke openbaarheid¹¹⁵

Onder daadwerkelijke openbaarheid of publiciteit verstaat men het kenbaar maken aan het publiek, bijvoorbeeld door aanplakken, uitdelen¹¹⁶, te koop stellen, verzenden per post (onder open omslag). Er is echter geenszins een publicatie op grote schaal vereist.¹¹⁷ Zo voldeden niet aan de publiciteits-vereiste: de verzending per post onder gesloten omslag¹¹⁸, een niet-gepubliceerd, maar aan verschillende personen medegedeeld geschrift, het persoonlijk ter hand stellen van strooibiljetten binnen een ziekenhuis, enkel aan personeelsleden van het ziekenhuis.¹¹⁹ De beoordeling van deze daadwerkelijke publiciteit is een feitenkwestie waarover de rechter soeverein oordeelt.¹²⁰

¹¹² O.a. Corr. Brussel, 24 maart 1992, *J.L.M.B.*, 1992, 1243 met interessante noot van F. JONGEN.

¹¹³ Cass., 9 december 1981, *Pas.*, 1982, I, 482. Zie ook Cass., 28 mei 1985, *R.W.* 1985-86, 2854, met noot D. VOORHOOF, die ongeduldig lijkt te wachten op een “modernisering” van de cassatierechtspraak hieromtrent. Zie ook DE MEYER, J., *I.c.*, p. 4.

¹¹⁴ DUPONT, L., *o.c.*, p. 92; JONGEN. F. in zijn noot onder Corr. Brussel, 24 maart 1992, *J.L.M.B.*, 1992, 1244.

¹¹⁵ “*Le délit de presse est essentiellement un délit de publication.*” (Eerste Adv. Gen. JOTTRAND in zijn conclusie bij Cass., 12 mei 1930, *Pas.*, 1930, I, p. 129).

¹¹⁶ Zie evenwel Cass., 13 april 1988, *Pas.*, 1988, 942.

¹¹⁷ Cass., 4 april 1955, *Pas.*, 1955, I, 868.

¹¹⁸ DUPONT, L., *o.c.*, p. 92 en VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 150.

¹¹⁹ Cass., 13 april 1988, *Pas.*, 1988, 942.

¹²⁰ O.a. Cass., 20 maart 1950, *Pas.*, 1950, I, 508.

2. DRUKPERSMISDRIJVEN - DRUKKERIJMISDRIJVEN

Het drukpersmisdrijf is geen misdrijf *sui generis*, maar een gewoon misdrijf dat zich slechts van andere misdrijven onderscheidt door zijn uitvoeringwijze.¹²¹ Bijgevolg kan een drukpersmisdrijf dus een drukpersmisdaad (zie bv. art. 126 Sw.) of een drukperswanbedrijf (zie bv. art. 443 Sw.) zijn. Een drukpersmisdrijf kan terzelfdertijd ook een politiek misdrijf zijn.¹²²

Drukpersmisdrijven mogen niet verward worden met *drukkerijmisdrijven*.¹²³ Deze laatste zijn niet de uiting van een mening maar handelingen of verzuimen die een inbreuk zijn op de reglementering van het drukkerijbedrijf of de uitgeverwereld.¹²⁴ Voorbeelden¹²⁵ hiervan zijn de weigering tot inlassing van een antwoord wanneer de uitgever daartoe wettelijk verplicht is¹²⁶, het uitgeven of verspreiden van drukwerk zonder de vereiste vermeldingen¹²⁷ en het verbod voor particulieren om aanplakbiljetten te (laten) drukken op wit papier.¹²⁸

Sommige auteurs¹²⁹ laten, op een onduidelijke wijze, uitschijnen dat er een onderscheid zou zijn tussen drukkerij- of uitgeverijmisdrijven en publicatiemisdrijven. Als voorbeelden van deze laatste worden aangehaald: strafbare berichten of advertenties (bv. m.b.t. verboden loterij), de nalatigheid in de vermelding van bepaalde gegevens betreffende de opiniepeilingen¹³⁰ en de publicatie in een tijdschrift van ontuchtige contactadvertenties.¹³¹ O.i. lijkt dit onderscheid naar de praktijk toe maar ook theoretisch niet erg relevant.¹³²

¹²¹ THONISSEN, J.J., *La Constitution belge annotée*, Brussel, Bruylant, 1879, nr. 454 en noot; TROUSSE, P.-E., "Droit Pénal", *o.c.*, nr. 2121.

¹²² DUPONT, L., *o.c.*, p. 92.

¹²³ Zie daarover SCHUERMANS, H., *o.c.*, I, p. 511-564.

¹²⁴ Corr. Kortrijk, 5 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 2754 met noot L. NEELS. N.a.v. de problematiek "Illegale radioberechtiging en drukpersmisdrijven" bij Corr. Leuven, 19 december 1980, *R.W.*, 1980-81, 2128, stelt het O.M. in zijn conclusie het volgende: "Zoals men naast het eigenlijke persmisdrijf de drukkerijmisdrijven kent, die niet de uiting zijn van een gedachte, doch louter stoffelijke daden of verzuimen die een inbreuk uitmaken op de reglementering van het drukkerijbedrijf, zo zou men hier (met een neologisme) van uitzendmisdrijf kunnen gewagen, te weten een inbreuk op de reglementering van de radiouitzendingen."

¹²⁵ Zie ook VOORHOOF, D., "Actuele Vraagstukken ...", *o.c.*, p. 819.

¹²⁶ Zie verder e.

¹²⁷ Zie verder b.

¹²⁸ (Eén-zinnig) Decreet van 22-28 juli 1791, "Decrèt qui règle la couleur des affiches" (*Pasin.*, 1791, III, p. 133). Het doel van deze regeling is de herkenbaarheid van overheidsberichten voor burgers te vergemakkelijken (WASTIELS, F., *o.c.*, nr. 5). De drukker die deze bepalingen overtreedt, is strafbaar met een politiestraf. Zijn naam moet trouwens voorkomen op het aanplakbiljet (zie verder b). De toepassing van dit nog steeds van kracht zijnde decreet is praktisch in onbruik geraakt. (DE RAEYMAEKER, J., *o.c.*, p. 13).

¹²⁹ O.a. VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 147 en VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 202. Zie ook NEELS, L., "Drukkers en drukkerijmisdrijven", noot onder Corr. Kortrijk, 5 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 2754-2755.

¹³⁰ Wet van 18 juli 1985 betreffende de bekendmaking van opiniepeilingen (*B.S.*, 13 augustus 1985), zoals gewijzigd.

¹³¹ Rb. Brussel, 31 mei 1989, *onuitg.*, aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 202.

¹³² SCHUERMANS onderscheidt, binnen (!) de drukkerijmisdrijven, de verboden advertenties, de inbreuken op de reglementering van het drukkerijbedrijf (verantwoordelijke uitgever, inlassing van een recht tot antwoord) en de "contrefaçon littéraire". (*o.c.*, I, p. 511-564). Een dergelijke indeling lijkt ons theoretisch wel nuttig, doch niet noodzakelijk.

3. GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID

Een belangrijk verschil met de misdrijven van gemeen recht is de afwijking van de algemene regels van de strafbare deelneming (artt. 66-67 Sw.). Art. 25, lid 2 G.W.¹³³ huldigt het stelsel van de *getrapte strafrechtelijke aansprakelijkheid*, het zgn. cascadesysteem.¹³⁴ Hierdoor wordt een stelsel van successieve en exclusieve aansprakelijkheid ingesteld.¹³⁵ Indien de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, kan in principe alleen hij vervolgd worden. De uitgever, drukker en verspreider¹³⁶ genieten in die hoedanigheid (!) van een strafrechtelijke immuniteit, zelfs indien ze op de hoogte zijn van het strafbaar karakter van de publicatie¹³⁷, en kunnen dus noch als mededader, noch als medeplichtige vervolgd worden.¹³⁸ Deelnemers, buiten diegene die door art. 25 G.W. worden genoemd, kunnen desgevallend wel vervolgd worden.¹³⁹

De uitgever kan slechts dan vervolgd worden, indien de schrijver onbekend is of zijn woonplaats niet in België heeft. Een uitgever die wordt vervolgd, zal niet onmiddellijk buiten de zaak gesteld worden wanneer een derde “als schrijver” in het geding tussenkomt. Indien nodig, is het immers aan hem om te bewijzen dat die persoon wel degelijk de schrijver is.¹⁴⁰ De drukker komt voor vervolging slechts in aanmerking wanneer de schrijver én de uitgever onbekend zijn of hun woonplaats niet in België hebben. Onder dezelfde voorwaarden komt, in de vierde plaats, de verspreider aan de beurt.

De ratio legis van dit cascadesysteem ligt in het vermijden van privé-censuur (op de schrijver). Indien uitgever, drukker en verspreider medeverantwoordelijk zouden kunnen worden gesteld voor hetgeen de schrijver schrijft, en dit wegens hun materiële medewerking, zouden zij hiertoe zeker geneigd kunnen zijn. Door het instellen van dit cascadesysteem wordt de verspreider gedekt door de drukker, de drukker door de uitgever en de uitgever door de schrijver. De bij art. 25 G.W.

¹³³ “Wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, kan de uitgever, de drukker of de verspreider niet worden vervolgd.”

¹³⁴ Ch. De Brouckère, weergegeven bij HUYTTENS, E., *o.c.*, I, 654. Zie, voor de soortgelijke regeling in Frankrijk: COUSIN, B., DELCROS, B. en JOUANDET, T., *Le droit de la communication*, Parijs, 1990, II, 224 e.v. en GUIMEZANES, N., *o.c.*, p. 128.

¹³⁵ O.a. DUPONT, L., *o.c.*, p. 93; TROUSSE, P.-E., “Droit Pénal”, *o.c.*, nr. 2111.

¹³⁶ Volgens Eerste Adv. Gen. JOTTRAND, in zijn conclusie bij Cass., 12 mei 1930 (*Pas.*, 1930, I, 219), is een adverteerder ook een verspreider.

¹³⁷ THONISSEN, J.J., *o.c.*, nr. 113.

¹³⁸ Rb. Luik, 28 juni 1989, *J.L.M.B.*, 1990, 265, noot F. JONGEN. De regel van de getrapte aansprakelijkheid vindt geen toepassing, wanneer de uitgever, de drukker of de verspreider aan het opstellen van het geschrift hebben deelgenomen. Ze kunnen dan immers als mededaders vervolgd worden, aangezien ze als schrijvers zijn opgetreden. (MAST, A., *o.c.*, nr. 25; THONISSEN, J.J., *o.c.*, nr. 115; TROUSSE, P.-E., “Droit Pénal”, *o.c.*, nr. 2109 (met rechtspraak). Zie ook Rb. Marche, 7 juli 1939, *Bull. Ass.*, 1940, 53 met noot G.D.

¹³⁹ DUPONT, L., *o.c.*, p. 93. Zie over de problematiek van de strafbare deelneming en de drukpersmisdrijven: D’HAENENS, J., “Strafbare deelneming” in *A.P.R.*, Brussel, Larcier, 1959, nrs. 98-101.

¹⁴⁰ MAST, A., *o.c.*, nr. 26; Rb. Brussel, 6 april 1881, *Pas.*, 1881, III, 236 (de wetgever doelde immers op de schrijver “judiciairement reconnu”) en het beroep hiertegen: Brussel, 30 april 1881, *Pas.*, 1881, II, 237. Zie ook Rb. Brussel, 24 januari 1960, *J.T.*, 1960, 507 (m.b.t. drukker). Dit alles om het opvoeren van (insolvable) stromannen uit te sluiten.

bedoelde aansprakelijkheid is dus van zodanige aard dat voor drukpersmisdrijven, behoudens het geval van mededaderschap, slechts één enkele persoon wordt vervolgd en gestraft.¹⁴¹

4. HOF VAN ASSISEN

Wat de strafprocedure betreft zijn drukpersmisdrijven onderworpen aan een “gunstregime” dat grotendeels gelijklopend is met dat van de politieke misdrijven.¹⁴² We beperken ons hier tot de exclusieve bevoegdheid van het Hof van Assisen.¹⁴³ Inderdaad, alleen het Hof van Assisen is bevoegd om drukpersmisdrijven te berechten (art. 150 G.W.).¹⁴⁴ De grondwetgever oordeelde dat, net zoals voor de politieke misdrijven, de jury beter geplaatst was voor de beoordeling van dergelijke misdrijven dan de beroepsrechters.¹⁴⁵ Echter, de schroom om drukpersmisdrijven voor het Hof van Assisen te brengen heeft geleid tot een feitelijke strafrechtelijke immuniteit voor geschreven bijdragen die als een gemeenrechtelijk misdrijf van bv. laster, eerroof of belediging zouden kunnen worden aanzien.¹⁴⁶ Als redenen voor deze “schroom” worden vooral aangehaald: de logheid van de Assisenprocedure en de ongewenste publiciteit die een dergelijke procedure met zich meebrengt.¹⁴⁷ Daardoor zal het Parket in de praktijk trachten om de feiten anders te kwalificeren en aldus het mogelijke drukpersmisdrijf aan het Hof van Assisen te onttrekken. Deze feitelijke depenalisering wordt in enige mate ingedijkt door het spitsvondig onderscheid tussen drukpersmisdrijven en drukkerijmisdrijven. Aldus vallen misdrijven, die niet volledig voldoen aan alle voorwaarden van een drukpersmisdrijf (zoals bv. drukkerijmisdrijven), niet onder de beschermingsmantel van art 25 G.W. en kunnen ze dus effectief voor de correctionele rechtbanken gebracht worden.¹⁴⁸ Niettegenstaande de vele kritiek op dit strafprocedurale systeem, kan met DUPONT inderdaad opgemerkt worden dat de grondwetgever reeds vele kansen heeft gehad om deze procedure te wijzigen door de betreffende

¹⁴¹ Zie de woorden van M. Devaux, weergegeven in o.a. HUYTTENS, E., *o.c.*, I, 643.

¹⁴² TROUSSE, P.-E., “Droit Pénal”, *o.c.*, nr. 2095.

¹⁴³ Voor meer strafrechtelijke details (m.b.t. de terechtzitting, verjaringstermijnen, voorlopige hechtenis en internering) zie DUPONT, L., *o.c.*, p. 93-94 en VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 150-151, beide inclusief noten. Zie ook VANHOUDT, C.J., “De jury”, in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, s.d., 27 p.

¹⁴⁴ Met nuancering bij DUPONT, L., *o.c.*, p. 93.

¹⁴⁵ Zie ook hierboven Deel III, titel B (Vrijheid van drukpers).

¹⁴⁶ VANDENBERGHE, H., “Gemeenrechtelijke aansprakelijkheid voor geschreven persbijdragen”, in NEELS, L. (ed.), *Mediarecht 1983. Referatenbundel*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1984, (p. 3-35), nr. 1 en VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 202 met noot. Zie ook MAST, A., *o.c.* nr. 35. Zelfs ingeval van manifeste inbreuken op de strafwetgeving moet toch niet gevreesd worden voor een strafrechtelijke veroordeling. Voor een (recente) uitzondering op deze feitelijke immuniteit: *De Standaard*, 24 juni 1994; TOUSSAINT, Ph.: “Racisme et liberté d’expression”, *Journ. Proc.*, 1994, nr. 264, 7; Cass., 4 januari 1995, *J.L.M.B.*, 1995, 205, noot O.K. (met verwijzing naar Bergen (KI), 14 januari 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 506, noot F. JONGEN: “Un délit de presse devant la Cour d’Assises”).

¹⁴⁷ Zie ook art. 148, lid 2 G.W.

¹⁴⁸ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 1, met verwijzing naar de zaak Metro (Gent, 19 maart 1984, *onuitg.*); VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 202-203 en de voorbeelden aldaar.

grondwetsartikelen voor herziening vatbaar te verklaren¹⁴⁹, maar hij heeft daar nog nooit gebruik van gemaakt. Of dit een gezonde situatie is, blijft echter nog de vraag.¹⁵⁰

Zoals VOORHOOF terecht opmerkt, hebben diverse strafbepalingen nog hun belang, omdat een inbreuk op de betreffende wetgeving de aanwijzing van de fout in het kader van de civielrechtelijke aansprakelijkheid wegens onrechtmatige publicatie kan inhouden.¹⁵¹ Volgens hem verdient het trouwens aanbeveling om dit soort geschillen via civielrechtelijke weg te beslechten.¹⁵²

Samenvattend en toegespitst op de uitgever kan het volgende vastgesteld worden: De uitgever vormt de band tussen de schrijver en de drukker en m.a.w. tussen de eerste (misbruik van de vrijheid van meningsuiting) en de derde (gedrukt geschrift) constitutieve voorwaarde voor het drukpersmisdrijf.¹⁵³ Wanneer het gaat om een drukpersmisdrijf (d.w.z. het misdrijf voldoet aan de vier voorwaarden), kan de uitgever slechts strafrechtelijk vervolgd worden als de schrijver onbekend is of zijn woonplaats niet in België heeft. Indien de uitgever echter meegeholpen heeft aan de totstandkoming van het gewraakte geschrift, op zodanige wijze dat hij als (mede)auteur beschouwd kan worden, komt zijn aansprakelijkheid mogelijks wel in gevaar. Doch gelet op de feitelijke strafrechtelijke immuniteit is dit alles eerder theoretisch. Een vervolging voor het Hof van Assisen, zelfs al is de schrijver onbekend of heeft hij zijn woonplaats niet in België, is quasi uit te sluiten. Voor de uitgever kan dit echter een belangrijke wetenswaardigheid zijn.¹⁵⁴

Wanneer het gepleegde misdrijf niet voldoet aan elk van de vier voorwaarden, kan het bv. wel als drukkerijmisdrijf voor de correctionele rechtbank vervolgd worden. Daar is dan het gewone strafrecht toepasselijk en moet de bijdrage van de uitgever in de totstandkoming van het gewraakte geschrift nagegaan worden.

Bovendien betekent een eventuele strafrechtelijke immuniteit geen burgerrechtelijk immuniteit, wel integendeel.¹⁵⁵

B. DE VERANTWOORDELIJKE UITGEVER¹⁵⁶

¹⁴⁹ Zie o.a. de recente verklaring van 7 april 1995, *B.S.*, 12 april 1995, 150.

¹⁵⁰ M. HANOTIAU ("Le délit de presse: insolite, arbitraire et fragile", *l.c.*, p. 38) stelt dat de problematiek van de drukpersmisdrijven echter "*extrêmement vivante*" is. Want indien de rechtbank aanvaardt dat het om een drukpersmisdrijf gaat, "*c'est s'assurer l'impunité!*"

¹⁵¹ VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 202. Zie ook punt H van dit deel.

¹⁵² VOORHOOF, D., "Drukpersmisdrijven en de bevoegdheid van het Hof van Assisen", noot onder Cass., 7 februari 1995, *A.J.T.*, 1995-96, 249.

¹⁵³ Naar SCHUERMANS, H., *o.c.*, II, p. 252.

¹⁵⁴ Zie de hierboven geciteerde noot van M. HANOTIAU.

¹⁵⁵ Cf. *infra* punt H (Uitgever en art. 1382 B.W.).

¹⁵⁶ Zie over dit "onschuldig misdrijfje" (NEELS, L., noot onder Corr. Kortrijk, 5 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 2754); NEELS, L., "De verantwoordelijke uitgever" in *Mediagids*, losbl., deel Mediarecht. Voor meer strafrechtelijke details, zie: NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le Code Pénal belge interprété*, Brussel, Brylant, 1938, I, artt. 299 en 300 Sw. en RIGAUX, M. en TROUSSE, P.-E., *Les crimes et les délits du Code pénal*, Brussel, 1963, IV, p. 543-55. Voorliggende paragraaf is voornl. gebaseerd op deze laatste twee werken.

De artikelen 299 en 300 Sw. hebben het over de gekende verantwoordelijke uitgever (de zgn. “V.U.”). Sinds het ontstaan van ons Strafwetboek in 1867 zijn deze artikelen nog nooit gewijzigd. Art. 299 Sw. luidt: Hij die wetens meehelpt tot het uitgeven of verspreiden van enigerlei drukwerk, zonder dat daarin de ware naam en woonplaats van de schrijver of van de drukker zijn vermeld, wordt gestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot twee maanden en met een geldboete van zesentwintig frank tot tweehonderd frank of met een van die straffen alleen. De gevangenisstraf kan echter niet worden uitgesproken, wanneer het drukwerk dat zonder de vereiste vermeldingen is uitgegeven, deel uitmaakt van een uitgave waarvan de herkomst bekend is door hetgeen daarvan vroeger verschenen is.¹⁵⁷

Dit artikel bespreekt m.a.w. een drukkerijmisdrijf. Zoals hoger vermeld moet een dergelijk misdrijf goed onderscheiden worden van een drukpersmisdrijf.¹⁵⁸ Een drukkerijmisdrijf is een misdrijf dat bestaat uit een handeling of een verzuim die een inbreuk vormt op de wetgeving inzake het drukkerijbedrijf. In tegenstelling tot de drukpersmisdrijven is hier de werkelijke inhoud van het geschrift van geen belang.

1. BESTANDELEN

Een inbreuk op de artt. 299 en 300 Sw. bevat, net zoals de andere misdrijven van gemeen recht, een aantal bestanddelen:

a. Materieel bestanddeel

Het meehelpen tot het uitgeven of verspreiden van enigerlei drukwerk (...)

Elke wijze van meehelpen wordt bestraft. Dit is een afwijking van de regels van gemeen recht inzake deelneming (artt. 66 en 67 Sw.); strafbare deelneming is hier eigenlijk niet mogelijk. Meestal zullen het vooral de drukker, schrijver, uitgever of verspreider zijn die meegeholpen hebben. De drukker moet, ondanks wat de gebruikelijke benaming “verantwoordelijke uitgever” doet vermoeden, beschouwd worden als de hoofddader, niet de uitgever. Het is in de eerste plaats de drukker die moet waken over de naleving van deze bepaling en hij is daarvoor ook het beste geplaatst. Hij dient desnoods zijn eigen naam en woonplaats op het drukwerk te plaatsen want indien een drukwerk verschijnt zonder de verplichte vermelding, is de drukker persoonlijk, en door dit enkele feit zelf in overtreding. Hij kan zich niet verweren door een vergetelheid in te roepen of door de schrijver te doen kennen.¹⁵⁹

Verder is de publiciteit van het drukwerk een essentieel element. Deze kan bereikt

¹⁵⁷ Door deze laatste bepaling wordt de periodieke pers bevoordeeld.

¹⁵⁸ Zie o.a. de parlementaire gesprekken, deels geciteerd in NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *o.c.*, nr. 17 met verwijzingen.

¹⁵⁹ De drukker heeft de beroepsplicht de drukwerken die van zijn pers komen na te zien en de publicatie ervan te verhinderen, indien ze noch zijn naam noch deze van de auteur vermelden (Cass., 6 februari 1899, *Pas.*, 1899, I, 110). Zie ook Cass., 7 juli 1924, *Pas.*, 1924, I, 452; Gent, 28 januari 1971, *R.W.*, 1970-71, 1762 en Corr. Kortijk, 5 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 2753, met noot L. NEELS.

worden door het uitgeven of het verspreiden, waarmee elke vorm van verspreiding onder het publiek bedoeld wordt, zelfs ten kosteloze titel. Dit veronderstelt én de afgifte van meerdere exemplaren én dat er meerdere begunstigen zijn.¹⁶⁰ Een vaak gebruikte vorm van publicatie is de aanplakking.¹⁶¹ Ook hier moet het drukwerk volledig conform zijn aan art. 299 Sw.¹⁶²

Wat het voorwerp betreft heeft, art. 299 Sw. het over “enigerlei drukwerk”. Bijgevolg komen strooibiljetten, affiches¹⁶³, (reclame)folders, pamfletten¹⁶⁴, kranten, tijdschriften, overlijdensberichten, adreskaartjes, facturen theoretisch allen in aanmerking. In de praktijk worden deze bepalingen slechts toegepast op drukwerken met een zeker belang.¹⁶⁵ Verder hebben taal¹⁶⁶, inhoud (anders bij drukpersmisdrijven!) en drukwijze geen enkel belang.

(...) zonder dat daar de naam en de woonplaats van de schrijver of drukker vermeld zijn.

De vereiste vermeldingen zijn dus de ware naam EN woonplaats. Beide kunnen onontbeerlijk zijn voor de identificatie.¹⁶⁷ De wet vereist deze gegevens van de drukker of de schrijver. De vermelding van de naam en woonplaats van de uitgever voldoet niet aan art. 299 Sw. Het begrip woonplaats wordt ruim opgevat en dus voldoet ook de vermelding van de werkelijke verblijfplaats. Het doel van art. 299 Sw. als preventieve politiemaatregel, is het vergemakkelijken van de opsporing van de oorsprong van elk drukwerk en dus van de eventuele aansprakelijken voor de inhoud ervan.¹⁶⁸ De vermelding van een valse naam en/of woonplaats of van pseudoniemen staat dus gelijk met het ontbreken ervan. De vermeldingen moeten bovendien een fysieke persoon betreffen.¹⁶⁹ Voor een rechtspersoon moet dus bv. de directeur als verantwoordelijke uitgever vermeld

¹⁶⁰ Zie o.a. BELTJENS, G., *Encyclopédie du droit criminel belge. I: Le code pénal et les lois pénales spéciale*, Brussel, Bruylant, 1901, art. 299 Sw., nr. 1.

¹⁶¹ Zie daarover WASTIELS, F., “Aankondiging (Aanpakking en Reklame), in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, s.d., 38 p. De aanplakking wordt gereguleerd door tal van gemeentelijke besluiten en algemene reglementen, zoals de Besluitwet van 29 december 1945 en het K.B. van 14 december 1959; zie NEELS, L., “Affiches en expressievrijheid”, noot onder Antwerpen, 1 april 1977, *R.W.*, 1980-81, 863 en de daarin verwerkte rechtspraak.

¹⁶² Cass., 9 oktober 1985, *R.W.*, 1985-86, 2697 met noot A. VANDEPLAS en de in die noot verwerkte rechtspraak.

¹⁶³ NEELS, L., “Affiches en expressievrijheid”, *l.c.*

¹⁶⁴ Zie NEELS, L., “Pamfletten” in *Mediagids*, losbl., deel Mediarecht.

¹⁶⁵ Bij een vluchtig onderzoek in de praktijk, kan vastgesteld worden dat meer dan de helft van de geveerde drukwerken niet voldoet aan de vereisten van art. 299 Sw.

¹⁶⁶ NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *o.c.*, art. 299, nr. 9.

¹⁶⁷ Zie voor een blinde toepassing van art. 299 Sw.: Luik, 4 december 1869 (*Pas.*, 1970, II, 60). Het hof van Luik besliste hier dat art. 299 Sw. geschonden was, aangezien het drukwerk weliswaar de naam van de drukker bevatte doch niet diens verblijfplaats, hoewel het ging om een periodieke publicatie, waarvan de vorige nummers wel deze dubbele vermeldingen bevatten.

¹⁶⁸ Cass., 7 juli 1924, *Pas.*, 1924, I, 452.

¹⁶⁹ O.a. Brussel, 22 november 1881, *Pas.*, 1882, II, 59; Brussel, 23 januari 1922, *Rev. dr. pén.*, 1922, 283, met noot. Reden hiervoor is o.a. dat een rechtspersoon immers (nog) niet strafrechtelijk aansprakelijk gesteld kan worden.

worden, samen met diens privé-domicilie.¹⁷⁰

b. Schuldbestanddeel

Art. 299 Sw. het over “wetens”.¹⁷¹ Dit betekent niet dat degene die meehelpt aan het uitgeven of verspreiden van het drukwerk, de inhoud ervan moet kennen. Er wordt enkel vereist dat hij weet dat het drukwerk niet de vereiste vermeldingen bevatte of dat deze vals waren. Zo is het bv., wat de verspreider betreft, voldoende dat hij weet dat de identificatie van de schrijver of drukker onmogelijk is omdat het drukwerk geen enkele vermelding draagt.¹⁷²

2. SANCTIES EN BEVOEGDHEIDSREGELING

Op de overtreding van deze bepalingen staan correctionele straffen. Degenen die de drukker of de personen van wie zij het gedrukte geschrift hebben gekregen, doen kennen, genieten slechts van de bij art. 300 Sw¹⁷³ voorziene vrijstelling, indien, op het ogenblik waarop zij die inlichting verstrekken, de drukker of de bedoelde persoon niet reeds is gekend door het gerecht.¹⁷⁴

De afwijkende bevoegdheidsregeling, zoals die bij drukpersmisdrijven geldt, is niet van toepassing op de drukkerijmisdrijven. Een inbreuk op art. 299 Sw. komt dus niet voor het Hof van Assisen, behoudens gevallen van samenhang. De cascadereregeling van art. 25 G.W. is geenszins toepasselijk op een dergelijk drukkerijmisdrijf.¹⁷⁵ Drukker, uitgever, verspreider en schrijver zijn in principe allen gelijktijdig aansprakelijk.¹⁷⁶

Wat is nu de situatie van de uitgever t.o.v. de artt. 299 en 300 Sw.? Zoals gezegd is het vooreerst de drukker die aansprakelijk zal zijn voor de niet-naleving van art. 299, hoe misleidend de courante benaming “verantwoorde delijke uitgever” ook moge zijn. Wanneer uitgever en drukker dezelfde (rechts)persoon zijn, gelden alle aansprakelijkheden van de drukker dus ook voor de uitgever. Indien alleen de uitgever bekend is, zal hij zelf aansprakelijk worden gesteld voor de niet-naleving van art. 299 Sw. Doch wanneer hij de drukker of iemand anders doet kennen van wie hij het drukwerk gekregen heeft, gaat hij vrijuit. De uitgever kan bovendien beschouwd worden als een verspreider, of alleszins als “hij die wetens meehelpt tot het uitgeven of verspreiden. Tot slot kan nogmaals opgemerkt worden dat correcte gegevens betreffende de “V.U.” van groot belang zijn indien (de inhoud

¹⁷⁰ O.a. Gent, 22 maart 1957, *R.W.*, 1958-59, 298 en Brussel, 6 april 1990, *J.T.*, 1990, 557.

¹⁷¹ Cass., 6 februari 1899, *Pas.*, 1899, I, 110; BELTJENS, G., *o.c.*, nr. 1.

¹⁷² Cass., 15 januari 1900, *Pas.*, 1900, I, 98.

¹⁷³ “*Van de straf, in het vorige artikel bepaald, blijven vrij: Zij die de drukker doen kennen; De omroepers, aanplakkers, verkopers of verspreiders die de persoon doen kennen, van wie zij het gedrukte stuk gekregen hebben.*” Art. 300 Sw. bevat slechts een exemplatieve opsomming (RIGAUX, M. en TROUSSE, P.-E., *o.c.*, p. 550).

¹⁷⁴ Cass., 31 januari 1949, *Pas.*, 1949, I, 86. Want “*répéter à quelqu’un un renseignement qu’il possède, ce n’est pas de lui faire connaître.*” (NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *o.c.*, art. 300, nr. 3).

¹⁷⁵ Cass., 7 juli 1924, *Pas.*, I, 452.

¹⁷⁶ NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *o.c.*, nr. 4. (Zie evenwel art. 300 Sw.).

van) het drukwerk beantwoordt aan de vereisten voor een drukpersmisdrijf.¹⁷⁷

C. DE UITGEVER EN HET AUTEURSRECHT

De nieuwe Auteurswet van 1994¹⁷⁸ verving de toen 108-jarige Belgische Auteurswet.¹⁷⁹ Deze oude wet had goede diensten bewezen, doch de ontwikkeling van allerlei technieken evenals de aanwezigheid van enkele hiaten noopte de wetgever tot een aanpassing. De nieuwe wet bevat een aantal aspecten die van belang kunnen zijn voor de aansprakelijkheid van de uitgever. Bovendien wordt nu ook het uitgavecontract (deels) dwingend geregeld.¹⁸⁰

Zonder een volledige bespreking van het auteursrecht te willen geven¹⁸¹, is een kort begrip ervan toch vereist om de positie van de uitgever in het auteursrecht correct te kunnen bepalen.¹⁸²

1. RECHTEN

De rechten van de auteur worden traditioneel opgesplitst in vermogensrechten en morele rechten.

Naast de vergoedingsrechten bestaan de *vermogensrechten*¹⁸³ ook nog uit een tweetal uitsluitende rechten: het exclusieve reproductierecht en het exclusieve recht om een werk aan het publiek mee te delen (art. 1, 1 A.W.). Het exclusieve reproductierecht is het uitsluitende recht van de auteur om de verspreiding van zijn werk te verbieden of toe te staan, ongeacht de wijze (procédé) en de vorm (drager).¹⁸⁴ Het omvat in de eerste plaats het uitsluitende recht om het werk vast te leggen en vervolgens om de vastgelegde reproductie verder te veelelvoudigen, openbaar te maken en te verspreiden; het is m.a.w. een uiterst ruim op te vatten recht. De auteur heeft hierbij ook een zgn. bestemmingsrecht, d.w.z. het recht om, wanneer hij de reproductie van zijn werk heeft toegestaan, de bestemming van de fysieke exemplaren van zijn werk te controleren, of m.a.w.

¹⁷⁷ Zie hoger de *ratio* van de artt. 299 en 300 Sw.

¹⁷⁸ Wet van 30 juni 1994, *B.S.*, 27 juli 1994; *Errata B.S.*, 5 en 22 november 1994.

¹⁷⁹ Belgische Auteurswet van 22 maart 1886 (*B.S.*, 14 juli 1981).

¹⁸⁰ Zie verder punt g (Het uitgavecontract).

¹⁸¹ Zie bvb. i.v.m. de door het auteursrecht beschermde werken: BERENBOOM, A., *Le Nouveau Droit d'Auteur et les droits voisins*, Brussel, Larcier, 1995, nrs. 45-80 en CORBET, J., "Auteursrecht" in *A.P.R.*, Brussel, Story-Scientia, 1991, nrs. 60-107. De eventuele bescherming door het auteursrecht hangt af van het voorwerp waarop die bescherming kan slaan: ongeacht de aard, de vorm, de waarde of de bestemming ervan, zijn intellectuele werken slechts beschermd op absolute voorwaarde van originaliteit. Om beschermd te worden door het auteursrecht is dus geen enkele formaliteit vereist (PERLBERGER, J., "Le droit d'Auteur. Chronique de jurisprudence 1976-1985", *J.T.*, 1986, 621).

¹⁸² Deze paragraaf is in hoofdzaak gebaseerd op het artikel van BRISON, F. en MICHAUX, B., "De nieuwe Auteurswet", *R.W.*, 1995-96, 481-493 (eerste deel), 521-530 (tweede deel), 553-563 (slot). Zie echter ook BERENBOOM, A., "Le Nouveau Droit d'Auteur et les droits voisins", *o.c.*, 448 p. We verwijzen dan ook naar deze werken voor een grondiger bespreking van het (nieuwe) auteursrecht.

¹⁸³ Op de vermogensrechten of patrimoniale rechten van de auteur m.b.t. de op een geoorloofde wijze openbaar gemaakte werken, bestaan evenwel een aantal uitzonderingen (zie artt. 8 en 22-23 A.W.). Deze uitzonderingen dienen, uiteraard, strikt te worden geïnterpreteerd. (BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 486-489).

¹⁸⁴ Zie ook BERENBOOM, A., *o.c.*, nr. 70 e.v. en CORBET, J., *o.c.*, nr. 143.

om aan het gebruik van de reproducties bepaalde voorwaarden te verbinden.¹⁸⁵ Op grond van dit reproductierecht zijn vertalingen en adaptaties van letterkundige werken slechts geoorloofd met de toestemming van de auteur.¹⁸⁶ Hij blijft immers meester van zijn werk.

De massale omvang van de “privé-kopie” staat op uiterst gespannen voet met dit exclusieve reproductierecht (incl. bestemmingsrecht) van de auteur.¹⁸⁷

De voortaan (in art. 1, 1 A.W.) formeel erkende *morele rechten* van de auteur zijn: het recht van de auteur om zijn werk bekend te maken (divulgiatierecht), het recht om het vaderschap van het werk op te eisen of te weigeren (recht op naamsvermelding)¹⁸⁸ en het recht op eerbied voor zijn werk, waardoor hij zich kan verzetten tegen elke wijziging ervan (integriteitsrecht).

Naast de eigenlijke auteursrechten, zijn er ook nog zgn. naburige rechten. Het begrip “naburige rechten” doelt op de rechten van welbepaalde personen die prestaties leveren in de “entertainment”-sector.¹⁸⁹ Rechthebbenden hierop zijn o.a. de producent¹⁹⁰ van fonogrammen en de producent van de eerste vastleggingen van films (art. 39 A.W.). Bij dit laatste wordt aldus enkel de eerste vastlegging bedoeld en niet de reproductie van een reeds bestaande vastlegging. De gewone fabrikant van videocassettes houdende reproductie van een vooraf bestaande vastlegging van beelden valt hier dus niet onder.

I.v.m. de duur van het auteursrecht (morele én vermogensrechten), bepaalt art. 2 A.W. dat het blijft bestaan tot 70 jaar na het overlijden van de auteur. Dit artikel bevat echter ook een aantal bijzondere regels die van belang kunnen zijn voor de uitgever, nl. i.v.m. de duur van het auteursrecht op anonieme of pseudonieme werken (art. 2, 3) en op in het openbaar domein gevallen werken die voor het eerst voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (art. 2, 6).

2. GERECHTIGDEN

De oorspronkelijke auteursrechthebbende is de natuurlijke persoon¹⁹¹ die het

¹⁸⁵ Deze voorwaarden kunnen betrekking hebben op de omstandigheden van het gebruik, de aard van het gebruik en, met de nodige nuances, het gebied waarin het gebruik werd toegestaan. (CORBET, J., o.c., nrs. 144 e.v. en de aldaar geciteerde rechtspraak en rechtsleer). Zie echter vooral ook GOTZEN, F., *Het bestemmingsrecht van de auteur*, Brussel, Larcier, 1975, 404 p.

¹⁸⁶ BERENBOOM, A., o.c., nr. 70 en (voor uitzonderingen hierop) nr. 71; CORBET, J., o.c., nr. 149.

¹⁸⁷ BERENBOOM, A., o.c., nr. 84-85 en CORBET, J., o.c., nrs. 152 e.v. zie ook, m.b.t. deze problematiek, GOTZEN, F., (ed.), *Reprografie. Studiedag van 31 januari 1978 over het Auteursrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1978 (!), 193 p.

¹⁸⁸ Alleen de auteur heeft het recht te kiezen om zijn naam al dan niet te vermelden of om al dan niet een pseudoniem te gebruiken. Hij kan op elk moment z'n ware identiteit bekendmaken (BERENBOOM, A., o.c., nr. 100).

¹⁸⁹ Volgens CORBET bestaat er een sterke tendens om een naburig recht toe te kennen aan de uitgever, om de lay-out en het zetwerk van boeken te beschermen. (CORBET, J., o.c., nr. 264). Cf. *infra*, punt 5.

¹⁹⁰ Deze wordt in de Conventie van Rome omschreven als: de natuurlijke persoon of de rechtspersoon die de financiële en andere verantwoordelijkheden draagt voor de onderneming die de eerste vastlegging van geluiden vervaardigt, ongeacht of het al dan niet gaat om een auteursrechtelijk beschermd werk (BRISON, F. en MICHAUX, B., l.c., 491). Zie ook *Gedr. St. Senaat*, BZ 1991-1992, 145/2, de definities in het voorgestelde (doch uiteindelijk niet aangenomen) Art. 1 van de nieuwe Auteurswet.

¹⁹¹ Met uitsluiting dus van rechtspersonen.

auteursrechtelijk beschermd werk heeft gecreëerd (art. 6, eerste lid A.W.). M.b.t. anonieme of pseudonieme werken geldt een afwijkende regeling¹⁹²: wanneer de auteur op het werk niet of niet met zijn ware naam (d.w.z. met pseudoniem of niet nader identificeerbare initialen) wordt vermeld, wordt de uitgever¹⁹³ t.a.v. derden geacht de auteur te zijn (art. 6, derde lid A.W.). De term “uitgever” moet in ruime zin worden geïnterpreteerd: het is niet alleen de uitgever van literaire werken, maar iedere persoon die door het auteursrecht beschermde werken laat vervaardigen en commercialiseert.¹⁹⁴ De uitgever zal in naam van de anonieme auteur tegen namaak optreden en eventueel toestemming tot exploitatie van het werk geven. De uitgever kan evenwel geen daden van beschikking stellen. Hij is daartoe niet uitdrukkelijk bevoegd en derden, die geacht worden de wet te kennen, kunnen zich dan ook niet beroepen op de daden van beschikking die de uitgever zou hebben verricht.¹⁹⁵ Zodra de auteur zich bekendmaakt (of er door zijn toedoen omtrent zijn identiteit geen twijfel meer bestaat) oefent hij weer zelf zijn auteursrecht uit.

3. OVERDRACHT VAN AUTEURSRECHTEN¹⁹⁶

Voor de vermogensrechten vormt een eventuele overdracht geen probleem. Dit zijn immers roerende rechten die vatbaar zijn voor gehele of gedeeltelijke overdracht door de auteur (art. 3, 1, eerste lid A.W.). De morele rechten daarentegen zijn onvervreemdbaar (art. 1, 2, eerste lid A.W.). De auteur kan echter wel afzien van de uitoefening van zijn morele rechten.

Anders dan vroeger, onderwerpt de nieuwe auteurswet de contracten die de auteur met betrekking tot de vermogensrechten op z'n werk sluit, aan enkele dwingende regels.¹⁹⁷ De exploitant van de auteursrechten heeft er alle belang bij om in dergelijke overeenkomsten zo precies mogelijk te zijn, gelet op de regel van de restrictieve interpretatie van auteurscontracten.¹⁹⁸ Ingeval van twijfel moet degene die beweert het auteursrecht verkregen te hebben, de overdracht en de omvang ervan kunnen bewijzen.¹⁹⁹ Verder bevat de nieuwe wet in haar art. 3, 1, vijfde lid

¹⁹² zie ook BERENBOOM, A., *o.c.*, nr. 93 e.v.

¹⁹³ Als uitgever wordt beschouwd hij die, behoudens tegenbewijs, als dusdanig op het werk wordt vermeld. Dit overeenkomstig art. 15, lid 3 van de Conventie van Bern, Versie van Parijs (1971), dat door België nog steeds niet is geratificeerd. (BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 521).

¹⁹⁴ Zie o.a. *Gedr. St. Kamer*, BZ 1991-1992, 473/33, p. 148. Verder ook Gent 25 juni 1971, *R.W.*, 1971-72, 378 en Gent, 3 mei 1988, *Pas.*, II, 200.

¹⁹⁵ Voor het stelsel van de wettelijke vertegenwoordiging, zie VAN GERVEN, W., “Algemeen Deel” in *beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Brussel, Story-Scientia, 1987, nrs. 146-154.

¹⁹⁶ Zie veel uitgebreider: VANHEES, H., “De nieuwe wettelijke regeling inzake auteurscontracten”, *T.B.H.*, 1995, 728-765.

¹⁹⁷ Zie vooral punt G van dit werk i.v.m. het uitgavecontract.

¹⁹⁸ Art. 3, §1, 3e lid, eerste zin: “De contractuele bedingen met betrekking tot het auteursrecht en de exploitatiewijzen ervan moeten restrictief worden geïnterpreteerd.” Zie daarover BERENBOOM, A., *o.c.*, nrs. 11 en 121 e.v. en CORBET, *o.c.*, nr. 143: Toestemmingen tot reproductie volgens een andere techniek houden geen toestemming in tot reproductie volgens een andere techniek. En zelfs wanneer het over dezelfde techniek gaat, kan de auteur nog afzonderlijk beschikken over de verschillende vormen van reproductie (Rb. Brussel, 24 februari 1953, *J.T.*, 1953, 650).

¹⁹⁹ Zie o.a. Rb. Brussel, 12 november 1993, *J.L.M.B.*, 1995, 918 met noot(je) J.J. EVRARD.

ook een exploitatieplicht. Dit wil niet alleen zeggen dat de verkrijger moet overgaan tot de exploitatie van het werk, maar ook dat de exploitatie binnen de overeengekomen (of redelijke) termijn moet plaatsvinden. Hierbij verwijst de wetgever naar de eerlijke beroepsgebruiken. Een beroep op de eerlijke beroepsgebruiken kan echter evenzeer leiden tot afwezigheid van enige exploitatieplicht.²⁰⁰

4. SANCTIES

a. Strafbepalingen²⁰¹

Art. 80, eerste lid A.W. heeft het over het misdrijf van namaking, wat nu geen klachtmisdrijf meer is. Het misdrijf wordt er omschreven als elke kwaadwillige²⁰² of bedrieglijke²⁰³ inbreuk op het auteursrecht en de naburige rechten. De formulering van art. 80, lid 1 A.W. is ruim: elke inbreuk op welk recht ook van de auteur of van de rechthebbende van het naburig recht wordt bestraft.

De mogelijke straffen zijn neergelegd in artt. 81 e.v. A.W.: geldboete, gevangenisstraf (enkel bij herhaling) en verbeurdverklaring.

De wet bepaalt tenslotte dat de rechtspersonen burgerlijk aansprakelijk zijn voor de veroordeling tot het betalen van schadevergoeding, boeten, kosten, verbeurdverklaringen, teruggaven en geldstraffen van welke aard ook, die wegens overtrekking van de wet worden uitgesproken tegen hun bestuurders, vertegenwoordigers of aangestelden (art. 84 A.W.). Deze bepaling is bijzonder nuttig voor een effectieve naleving van de veroordeling, zowel op strafrechtelijk als op burgerrechtelijk vlak.²⁰⁴

b. Burgerlijke rechtsvordering

Art. 87 Aw. bevat bijzondere bepalingen die betrekking hebben, enerzijds (art. 87, 1) op een specifieke procedure en, anderzijds (art. 87, 2) op specifieke maatregelen die kunnen worden uitgesproken door de burgerlijke rechter in het kader van de gewone bodemprocedure.

De vordering tot staking uit het handelsrecht werd getransponeerd naar de materie van het auteursrecht.²⁰⁵ De regels die door de rechtsleer en rechtspraak uitgewerkt zijn in het kader van de W.H.P.C. zullen *mutatis mutandis* van toepassing zijn, behoudens uitzonderingen en onverzoenbaarheid.²⁰⁶ De procedure is een

²⁰⁰ Zo bijvoorbeeld, volgens BRISON, F. en MICHAUX, B., *o.c.*, 527, in de uitgavesector!

²⁰¹ Zie voor meer details: BERENBOOM, A., *o.c.*, nrs. 254-261 en BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 558-559.

²⁰² De dader moet hierbij de bedoeling hebben om de auteur moreel te krenken (CORBET, J., *o.c.*, nr. 202, met rechtspraak). Dit komt (dus) zelden voor.

²⁰³ De bedoeling van de dader is hier profijt te halen uit de inbreuk, ook al is het uiteindelijk gerealiiseerd profijt in werkelijkheid niet bestaand.

²⁰⁴ BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 559. Zie ook art. 84 *in fine* A.W.

²⁰⁵ Zie daarover ook BERENBOOM, A., *o.c.*, nrs. 265-267.

²⁰⁶ BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 560.

procedure ten gronde en de vordering wordt behandeld zoals in kort geding.²⁰⁷ Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad.

De wet kent het vorderingsrecht toe aan drie categorieën van personen. Zo heeft art. 87, 1, vijfde lid het over “elke betrokkene”. Aldus kan eenieder die een daadwerkelijk en reeds verkregen belang heeft (art. 17 Ger.W.) een vordering tot staking instellen²⁰⁸ en dus ook de uitgever.

Wanneer de bepaling van een auteurscontract die verband houdt met de draagwijdte van een afgesproken overdracht (bv. i.v.m. aard van de dragers, aantal exemplaren, ...) geschonden wordt, zal de voorzitter van de rechtbank zich tevens kunnen uitspreken in geval van schending van deze bepaling. De niet-nakoming van de contractuele bepaling staat hier immers gelijk met een rechtstreekse inbreuk op het recht, die vaststaat zelfs los van enige contractuele bepaling.²⁰⁹

De vordering tot schadevergoeding kan ook nog steeds ingesteld worden.²¹⁰ Vermits het auteursrecht een absoluut recht is, bestaat de fout in iedere overtreding van dat recht, zelfs onopzettelijk of uit onwetendheid; goede trouw speelt geen rol.²¹¹ Zo kunnen ongeoorloofde reproducties en schendingen van de morele rechten²¹² van de auteur aanleiding geven tot schadevergoeding volgens het gemeen recht.

De procedure van beslag inzake namaak, geregeld in de artt. 1481 e.v. Ger.W. blijft ook van toepassing. De bedoeling van deze procedure is dubbel: enerzijds, in afwachting van de uitspraak ten gronde, beletten dat de nagemaakte voorwerpen verdwijnen; anderzijds, in twijfelgevallen, de houder van het auteursrecht de gelegenheid geven om te oordelen over de ernst van de namaking en de opportuniteit van een procedure.²¹³

De aansprakelijkheid van de uitgever t.a.v. het auteursrecht is naar de praktijk toe een belangrijk vraagstuk. De uitgever komt immers voortdurend in contact met auteursrechtelijk beschermde werken. Het is hem dus aan te raden bij elke handeling m.b.t. een dergelijk werk zeer alert te zijn en na te gaan of hij daarvoor wel de vereiste toestemming heeft. M.b.t. anonieme of pseudonieme werken heeft de uitgever een grotere vrijheid, maar de auteur kan zich op elk moment bekendmaken en de uitoefening van z'n rechten weer in eigen handen nemen. Bovendien zijn de morele rechten van de auteur onvervreemdbaar; zij dienen dus

²⁰⁷ Voor meer details zie art. 87 A.W. zelf.

²⁰⁸ Zie de motivering van BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 560.

²⁰⁹ BRISON, F. en MICHAUX, M., *l.c.*, 561.

²¹⁰ Zie o.m. BERENBOOM, A., *o.c.*, nrs. 262-264 en vooral punt H (De uitgever en art. 1382 e.v. B.W.) van dit werk.

²¹¹ CORBET, J., *o.c.*, nr. 194.

²¹² Zo maakt de schending door de uitgever van het recht op anonimiteit dat de auteur heeft (zie hoger onder 1.) zo'n zware fout uit, dat dit de ontbinding van de uitgaveovereenkomst rechtvaardigt, naast een belangrijke schadevergoeding (Parijs, 5 juli 1979, aangehaald bij PERLBERGER, J., *l.c.*, nr 59).

²¹³ CORBET, J., *o.c.*, nr. 198.

steeds gerespecteerd te worden, ongeacht de (deels wettelijk geregelde) overdracht van andere rechten. Op strafrechtelijk vlak, kan ook de uitgever een misdrijf van namaking plegen. Een vordering tot staking kan zowel door als tegen de uitgever ingesteld worden. En bij het niet-respecteren van de auteursrechten van een auteur, kan de uitgever bovendien veroordeeld worden tot schadevergoeding volgens het gemeen recht.

5. UITGEVERSRECHT²¹⁴

De opkomst van de informatiemaatschappij met haar nieuwe communicatiemiddelen heeft grote veranderingen veroorzaakt, zeker in de uitgeverwereld²¹⁵: uitgeven is een complexe aangelegenheid geworden. De laatste decennia gaan dan ook steeds luider stemmen op om de uitgever (opnieuw²¹⁶) een eigen recht te verlenen, het zgn. uitgeversrecht.²¹⁷

De redenen tot creatie van een dergelijk recht liggen in de dubbele hoedanigheid van de uitgever.

Enerzijds is hij een ondernemer, gebonden aan de economische wetmatigheden, zoals elke andere ondernemer. Hij kent aldus de behoeften van “de markt” en kan de uitgave daar, zowel qua vormgeving als qua timing, op afstemmen. Verder is de uitgever als initiatiefnemer ook een risicodrager.²¹⁸ De nieuwe technische ontwikkelingen brengen echter steeds grotere investeringen met zich mee, terwijl diezelfde technieken piraterij steeds makkelijker maken.²¹⁹ Bovendien voelen uitgevers de steeds agressievere economische wereld met bijbehorende concurrentie zeer scherp aan.²²⁰ Anderzijds levert ook de uitgever een (creatieve) bijdrage in het ontstaan van een uitgave. Hij neemt ook op dit vlak veel meer initiatief.²²¹ De eigenlijke uitgave in de klassieke vorm is niet het einde maar veeleer het begin van de exploitatie van het werk door de uitgever.²²² Sommige werken worden, zoals reeds gezegd, uitgegeven op niet-papieren dragers (zoals bv. CD-ROM) of worden opgeslaan in een database.

Aangezien het beroep van uitgever een waarborg is voor de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van informatie, wordt het volgens sommigen hoog tijd dat men oog krijgt voor het verborgen leven van de uitgever, en hem een verdiende juridische bescherming aanbiedt.²²³

De huidige juridische positie van de uitgever (in België) is niet specifiek

²¹⁴ Zie vooral: CORBET, J., “Een recht voor de uitgever” in *Liber Amicorum Paul De Vroede*, Antwerpen, Kluwer, 1994, p. 300-310 en ALBERDINGK THIJM, Y.J., “Uitgeversrecht opnieuw in wording”, in: *Post Scriptum Reeks*, Deventer, FED e.a., 1988, 117 p.; Ook BRISON, F., “Geen uitgeversrecht in België en toch bescherming via de W.H.P.?”, noot onder Voorz. Kh. Antwerpen, 18 januari 1990, *Handelspraktijken. Jaarboek* 1990, noot 1.

²¹⁵ ALBERDINGK THIJM, Y.J., *o.c.*, 18.

²¹⁶ Een uitgeversrecht heeft in de loop der geschiedenis reeds bestaan, weliswaar onder andere vormen. (zie daarover o.a. ALBERDINGK THIJM, Y.J., *o.c.*, p. 3-15 en CORBET, J., *o.c.*, 301).

²¹⁷ Zie daarover o.a. GROSHEIDE, F.W. en FREQUIN, M.J., “Uitgeversrecht. Een studie naar de noodzaak tot een versterking van de rechtspositie van de uitgever.”, *A.M.I.*, 1990/3, 43 e.v.; KLAVER, F., “Les éditeurs et leurs droits”, *D.A.*, 1987, 222-225; RESIUS, F.J., “Uitgeversbescherming”, *A.M.I.*, 1990/4, 67-69; SOETENHORST, W.J., “Wettelijke bescherming van de uitgeefprestatie”, *A.M.I.*, 1989/3, 55-57 en de aangehaalde rechtsleer bij CORBET, J., *l.c.*, in noot 2.

²¹⁸ Hirsch Ballin bij ALBERDINGK THIJM, Y.J., *o.c.*, p. 18.

²¹⁹ De enorme ontwikkeling van allerlei (foto)kopietechnieken is levensbedreigend voor vele uitgevers (KLAVER, F., *l.c.*, 225).

²²⁰ KLAVER, F., *l.c.*, 224.

²²¹ Bvb. het zoeken van auteurs voor de uitwerking van een idee. Zie ook Deel I.

²²² Zie CORBET, J., *l.c.*, nr. 4.

²²³ KLAVER, F., *l.c.*, 224.

geregeld.²²⁴ De problematiek van het uitgeversrecht sluit zeer nauw aan bij het auteursrecht; men wil immers dat de eigen prestatie van de uitgever (auteursrechtelijk) wordt beschermd.²²⁵ De verdedigers van een uitgeversrecht zien de creatie ervan op twee verschillende wijzen. Enerzijds worden voorstellen gedaan om een wettelijke afstand (of een vermoeden van afstand) te construeren, van de rechten van auteur ten voordele van de uitgever. Dit naar het voorbeeld van de overeenkomstige bepalingen ten gunste van filmproducenten.²²⁶ Anderzijds stellen sommigen voor om de uitgever een specifiek naburig recht te verlenen, naar het voorbeeld van het gelijkaardig recht van de producent van fonogrammen.²²⁷ CORBET²²⁸ verkiest echter een alternatieve oplossing. Hij stelt genuanceerd en terecht dat de uitgever toch al een redelijke bescherming geniet via het auteursrecht (*cf. supra*) en het mededingingsrecht (*cf. infra*). Zijn voorkeur tot bescherming van de uitgever blijft uitgaan naar het mededingingsrecht met haar zeer efficiënte stakingsvordering.

D. DE UITGEVER EN HET HANDELSRECHT

De uitgever is, zoals gezegd, ook een ondernemer en ontmoet (dus) concurrenten. In deze paragraaf zullen we kort de positie van de uitgever t.o.v. het handelsrecht bespreken, en voornamelijk toespitsen op de vordering tot staking t.a.v. een perspublicatie.²²⁹ Dit houdt in dat in rechte wordt opgetreden tegen denigrerende of slechtmakende kritiek op een onderneming via deze specifieke procedure.

1. DE VORDERING TOT STAKING IN DE W.H.P.C.²³⁰

De vordering tot staking is geregeld in art. 95 e.v. W.H.P.C. Het eerste lid van dit artikel luidt als volgt: “De voorzitter van de rechtbank van koophandel stelt het bestaan vast en beveelt de staking van een zelfs onder het strafrecht vallende daad die een inbreuk op de bepalingen van deze wet uitmaakt. n Als (handels)praktijken die strijdig zijn met de W.H.P.C. wijst art. 93 W.H.P.C. o.m. aan: “verboden is elke met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad, waardoor een verkoper de beroepsbelangen van een of meer andere verkopers schaadt of kan schaden.”²³¹ Aangenomen wordt dat dit artikel een algemene gedragsnorm formuleert, die nauw aansluit bij de regel in art. 1382 B.W. en die beoogt de

²²⁴ GROSHEIDE, F.W. en FREQUIN, M.J., *l.c.*, 43.

²²⁵ GROSHEIDE, F.W. en FREQUIN, M.J., *l.c.*, 45-46. Zie ook CORBET, J., *o.c.*, nr. 264.

²²⁶ Zie CORBET, J., *l.c.*, 304.

²²⁷ Zie CORBET, J., *l.c.*, 305-306.

²²⁸ CORBET, J., *l.c.*, 307-308.

²²⁹ Deze bijdrage is in hoofdzaak gebaseerd op: VOORHOOF, D., “De rechtsbescherming in geval ...”, *l.c.*, p. 294-304.

²³⁰ Wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument (*B.S.*, 29 augustus 1991; errata *B.S.*, 10 oktober 1991). Zie daarover DE KEERSMAEKER, C., “De vordering tot staken” in *Mediarecht*, losbl., deel Reclame, 4 p. en VAN DEN BERGH, R. en DIRIX, E., *Handels- en Economisch recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1992, nrs. 454-456. 231.

²³¹ Deze artt. 93 en 95 kwamen in de plaats van de vroegere analoge bepalingen van art. 53 en 54 W.H.P.

rechter toe te laten in elke zaak een op de concrete omstandigheden afgestemd rechtmatigheidsoordeel te vellen.²³²

Deze regel kan afgedwongen worden door de bijzondere, snelle procedure van art. 95 W.H.P.C. waarbij de vordering aanhangig wordt gemaakt bij de voorzitter van de rechtbank van koophandel op de wijze “zoals in kort geding” (art. 100 W.H.P.C.). Deze procedure resulteert in een vonnis over de grond van de zaak maar de vordering tot staking biedt tegelijk de mogelijkheid om preventief op te treden tegen oneerlijke handelspraktijken die schade (kunnen) toebrengen.²³³

Door de rechtspraak wordt aanvaard dat deze artikelen de juridische basis kunnen vormen voor een vordering tot staking van een perspublicatie die slechtmakend of denigrerend is t.a.v. een handelaar, die daardoor geschaad wordt. Er dient evenwel op gewezen te worden dat in de rechtsleer bepaalde van deze rechtspraak kritisch is onthaald vanuit het perspectief van de pers- en informatievrijheid m.b.t. de berichtgeving en de kritiek in de economische sfeer.²³⁴

I.v.m. reclame bevat de W.H.P.C. wel enkele uitdrukkelijke bepalingen. Onverminderd andere wettelijke of reglementaire bepalingen is elke reclame, gevoerd op de wijze zoals bepaald in art. 23 W.H.P.C., verboden.²³⁵ Wanneer toch op een dergelijke wijze reclame gevoerd wordt, kan ook hier een vordering tot staking ingesteld worden.

²³² BALLON, G.L., GEENS, K. en STUYCK, J., *Handel- en vennootschapsrecht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1995, 375. Zie daarover VAN DEN BERGH, R. en DIRIX, E., *o.c.*, nr. 441 e.v. en ook J. STUYCK in X., *Les pratiques du commerce et la protection et l'information du consommateur*, Brussel, Ed. du Jeune Barreau de Bruxelles, 1991, 155-156 en noten.

²³³ VOORHOOF, D., *o.c.*, 295.

²³⁴ Zie het aangehaalde bij VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 90.

²³⁵ Dit artikel heeft het o.a. over misleidende reclame, vergelijkende en afbrekende reclame, verwar- ringstichtende reclame en reclame voor door de wet verboden daden. Zie daarover o.a. L. DE GRUYSE, in STUYCK, J. en WYTINCK, P. (eds.), *De nieuwe wet handelspraktijken*, Brussel, Story-Scientia, 1992, p. 42 e.v. en VAN DEN BERGH, R. en DIRIX, E., *o.c.*, nr. 406 e.v.

2. DE VRIJHEID VAN DRUKPERS EN HET OPTREDEN VIA DE STAKINGSRECHTER

De vrijheid van meningsuiting, zoals gewaarborgd door de artt. 19 en 25 G.W. en art. 10 E.V.R.M.²³⁶ is een algemene vrijheid. Ze geldt dus ook voor kritische berichtgeving in de economische sfeer. Bij een stakingsbevel o.g.v. de W.H.P.C. dient men, zoals zo dikwijls, naar een evenwicht te zoeken waarbij de waarborgen inzake de persvrijheid en de vrijheid van expressie en informatie mee in acht genomen worden.²³⁷ Wanneer de gepubliceerde kritiek beschouwd kan worden als een met de eerlijke handelspraktijken strijdige daad, dan is een stakingsbevel mogelijk. Doch het moet duidelijk vaststaan dat het gaat om een misbruik van de persvrijheid waardoor schade wordt toegebracht aan het handelspotentieel van een handelaar; bij twijfel daarover dient de afweging in het voordeel van de persvrijheid te gebeuren.²³⁸

Uitgangspunt is dus ook hier dat in principe kritiek in de economische berichtgeving toelaatbaar is en dat de toepassing van de W.H.P.C. op zich geen voldoende grondslag oplevert om deze kritiek te verhinderen.²³⁹

3. HET BEVEL TOT STAKING

In de rechtspraak is men het er over eens dat de persvrijheid ook hier niet misbruikt mag worden om i.c. schade toe te brengen aan een handelaar.²⁴⁰ Opmerkelijk is dat met de al dan niet zorgvuldigheid of juistheid van de gepubliceerde kritiek doorgaans geen rekening wordt gehouden in het kader van de beoordeling van de eventuele strijdigheid met de eerlijke handelspraktijken.²⁴¹ Verder dient wel rekening te worden gehouden met de manier waarop kritiek werd geformuleerd en met de gegevens waarop die kritiek gebaseerd is.²⁴² Het vergelijkend karakter van de publicatie waarbij de ene handelsonderneming zeer negatief wordt bekritiseerd en de consument wordt doorverwezen naar bij name genoemde concurrenten, kan een doorslaggevend element zijn om een persartikel

²³⁶ Zie de rechtspraak van het E.H.R.M. bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 295.

²³⁷ Zie o.a. Rb. Brussel, 13 februari 1973, *Pas.*, 1973, III, 36.

²³⁸ Rb. Brussel, 13 februari 1973, *Pas.*, 1973, III, 36. De voorzitter van de rechtbank van koophandel te Brugge stelde in 1991 dat bovendien ook rekening dient gehouden te worden met de doorwerking van art. 10 E.V.R.M. (Voorz. Kh. Brugge, 18 november 1991, gepubliceerd in VOORHOOF, D., "Actuele Vraagstukken...", *o.c.*, 413.).

²³⁹ Zie o.a. Voorz. Kh. Brussel, 23 april 1985, *Ing. Cons.*, 1985, 205 en Voorz. Kh. Antwerpen, 6 december 1990, *Handelspraktijken. Jaarboek 1990*, 511 met noot E. GULDIX: "Balancerend tussen grondwettelijke vrijheden en economische integriteit: het recht op commerciële kritiek" (514-531).

²⁴⁰ Zie o.a. Voorz. Kh. Leuven, 28 november 1989, *Handelspraktijken. Jaarboek 1989*, 425 en Voorz. Kh. Antwerpen, 6 december 1990, *Handelspraktijken. Jaarboek 1990*, 511.

²⁴¹ Voorz. Kh. Oudenaarde, 2 februari 1988, *T.B.H.*, 1988, 964 en Gent, 9 december 1988, *T.G.R.*, 1989/3, 112. Dit in tegenstelling tot wat bij de civielrechtelijke aansprakelijkheid het geval is (zie punt H).

²⁴² Zie o.a. de rechtspraak in vorige noot en de noot bij het eerste vonnis van G.L. BALLON ("De veroordeling krachtens de Wet Handelspraktijken wegens slechtmaking: een middel om de perskritiek op een onderneming te beteugelen?" (968-971)). Zie ook Voorz. Kh. Leuven, 28 november 1989, *Handelspraktijken. Jaarboek 1989*, 425 en E. GULDIX, noot onder Voorz. Kh. Antwerpen, 6 december 1990, *l.c.*, 522 e.v.

als een vorm van oneerlijke handelspraktijk te beschouwen.²⁴³

Art. 93 W.H.P.C. vereist echter niet noodzakelijk het bestaan van een effectieve schade. Ook de dreiging of de vrees van een schade of de mogelijkheid van een nadeel kan volstaan om o.g.v. artt. 93 en 95 de staking van een oneerlijke handelspraktijk te bekomen.²⁴⁴ Bovendien moet de uitgever van de publicatie geen concurrent zijn van de verkoper die de vordering voor de stakingsrechter aanhangig maakt.²⁴⁵

4. WIE IS AANSPRAKELIJK?

Wat de aansprakelijkheid betreft, kan zich ook hier de vraag opwerpen of het grondwettelijk principe van de getrapte aansprakelijkheid (art. 25, lid 2 G.W.) toepasselijk is op perspublicaties in de commerciële sfeer en dit in het kader van een procedure voor de stakingsrechter.²⁴⁶ Het Hof van Beroep in Gent²⁴⁷ besliste in 1988 dat art. 25 G.W. niet van toepassing is op daden van onrechtmatige mededinging die worden gepleegd via de pers. In deze gevallen is de uitgever aansprakelijk voor de inhoud t.o.v. derden en niet de schrijver van het gewraakte artikel. Ook in een aantal andere vonnissen en arresten werd de uitgever aansprakelijk gesteld wegens publicaties die een inbreuk vormden op de eerlijke handelspraktijken, waarmee telkens aan de toepassing van art. 25, lid 2 G.W. werd voorbijgegaan.²⁴⁸ Andere rechtspraak stelt dan echter dat “art. 54 W.H.P.C. (nu art. 93 W.H.P.C.) de toepassing van de grondwet niet belet en deze laatste bijgevolg moet worden toegepast”.²⁴⁹ I.v.m. de al dan niet doorwerking van het grondwettelijke principe van de getrapte aansprakelijkheid geldt aldus een rechtsonzekere situatie.

Het is belangrijk hierbij te vermelden dat een consequente toepassing van art. 25, lid 2 G.W. in handelszaken, een stakingsactie op grond van art. 93 e.v. W.H.P.C. onontvankelijk maakt, indien de auteur van het slechtmakende artikel bekend is en zijn woonplaats in België heeft. De schrijver kan immers niet als een handelaar beschouwd worden.²⁵⁰ Indien de schrijver niet kan worden geïdentificeerd, is een

²⁴³ Gent, 9 december 1988, *T.G.R.*, 1989/3, 112 met noot VOORHOOF, D., (115-122): “Pers en “gerecht”. Hoe door de betuiging van culinaire kritiek de bescherming van de expressie- en informatievrijheid op een laag pitje wordt gezet.”

²⁴⁴ Zie Voorz. Kh. Oudenaarde, 2 februari 1988, *T.B.H.*, 1988, 964 en Luik, 14 maart 1995, *J.L.M.B.*, 1995, 954. Zie (echter) VAN DEN BERGH, R. en DIRIX, E., o.c., nr. 406.

²⁴⁵ Zie o.a. Rb. Brussel, 13 februari 1973, *Pas.*, 1973, III, 36; Voorz. Kh. Oudenaarde, 2 februari 1988, *T.B.H.*, 1988, 964; Gent, 9 december 1988, *T.G.R.*, 1989/3, 112.

²⁴⁶ Voor rechtspraak, zie VOORHOOF, D., *l.c.*, noten 100-102. Zie ook punt H.

²⁴⁷ Gent, 9 december 1988, *T.G.R.*, 1989, 112. Zie ook het door dit arrest bevestigde vonnis van Vz. Kh. Oudenaarde, 2 februari 1988, *T.B.H.*, 1988, 964 met noot G.L. BALLON en Vz. Kh. Leuven, 28 november 1989, *Handelspraktijken. Jaarboek 1989*, 425.

²⁴⁸ Zie de rechtspraak aangehaald bij VOORHOOF, D., “De vrijheid van drukpers, de getrapte verantwoordelijkheid en de civiele rechter”, noot onder Voorz. Kh. Brussel, 1 maart 1991, *D.A.O.R.*, 1991, afl. 21, 89 e.v. en Luik, 14 maart 1995, *Handelspraktijken. Permanent Documentatiesysteem*, 1995/5, nr. 185.

²⁴⁹ Voorz. Kh. Brussel, 1 maart 1991, *D.A.O.R.*, 1991, afl. 21, 89 met noot VOORHOOF, D.

²⁵⁰ Zie VOORHOOF, D., noot onder Voorz. Kh. Brussel, 1 maart 1991, *l.c.*, 90-93 en de aldaar geciteerde rechtspraak.

stakingsvordering tegen de uitgever dan wel weer mogelijk.²⁵¹

M.b.t. reclame voorziet art. 27 W.H.P.C., bij een overtreding van art. 23 W.H.P.C., zelf in een getrapte aansprakelijkheid voor reclame-uitingen²⁵² en dit naar analogie met art. 25, lid 2 G.W.. In de eerste plaats moet de vordering tot staking worden ingesteld tegen de adverteerder van de gewraakte reclame. De uitgever is slechts aansprakelijk als de adverteerder niet in België woont of geen verantwoordelijke met woonplaats in België aanwees. Verder wordt nog melding gemaakt van de drukker en de verspreider, die telkens (slechts) aanspreekbaar zijn wanneer de vorige persoon geen woonplaats in België heeft of geen verantwoordelijke met woonplaats in België heeft aangewezen.

De uitgever kan dus, als handelaar, geconfronteerd worden met een vordering tot staking i.v.m. de publicatie van grievende kritiek of “verboden” reclame. Bij de beoordeling ervan moet gestreefd worden naar een gezond evenwicht tussen de pers- en informatievrijheid en de mogelijks geschade belangen van de eiser.

Eens te meer heerst echter ook hier rechtsonzekerheid m.b.t. de al dan niet toepasselijkheid van art. 25, lid 2 G.W. in handelszaken, althans wat betreft slechtmakende kritiek in de pers.

5. HET RECHT TOT ANTWOORD²⁵³

De wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord²⁵⁴ bevat, naast enkele gemeenschappelijke bepalingen, twee hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk heeft het over het recht tot antwoord in de periodieke pers en het tweede hoofdstuk bespreekt het recht tot antwoord m.b.t. de audiovisuele middelen.²⁵⁵ Hieronder volgt een bespreking van de principes van het recht tot antwoord in de gedrukte

²⁵¹ Voorz. Kh. Antwerpen, 6 december 1990, *Handelspraktijken. Jaarboek 1990*, 511.

²⁵² Zie hierover BALLON, G.L., “De aansprakelijkheid voor reclame”, in NEELS, L. (ed.), *Mediarecht 1983*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1984, 106-107; L. DE GRUYSE, in STUYCK, J. en WYTINCK, P. (eds.), *o.c.*, p. 57-58; VAN RYN, J. en HEENEN, J., *Principes du droit commercial*, Brussel, Bruylant, 1976, l. 139-140. (Beiden (kritisch) over regeling van de vroegere W.H.P.). Zie recenter VAN DEN BERGH, R. en DIRIX, E., *o.c.*, nr. 419 en ook Voorz. Kh. Luik, 25 juli 1995, *Handelspraktijken. Permanent Documentatiesysteem*, 1995/5, nr. 184.

²⁵³ Indeling en inhoud van deze uiteenzetting zijn vooral gebaseerd op teksten van Dirk VOORHOOF, o.a. “Het recht tot antwoord”, in *Mediarecht*, losbl., Algemeen deel, 10 p.; “Actuele vraagstukken van Mediarecht”, *o.c.*, p. 824-829; “De rechtsbescherming in geval ...”, *l.c.*, p. 304-313. Zie ook CALEWAERT, W., “Het recht tot antwoord”, *R.W.*, 1961, p. 241-261 en de kritische DE GROOF, J., “Rechtsbescherming t.a.v. het lasterlijk, eerovend, beledigend of onjuist optreden van de communicatiemedia in België. Het systeem van het recht van antwoord”, in *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, 1979, 73 p.

²⁵⁴ *B.S.*, 8 juli 1961, zoals gewijzigd. Even een taalkundige opmerking: omtrent de benaming “recht TOT antwoord” bestaat blijkbaar geen eensgezindheid. De Antwoordrechtwet is getiteld “recht TOT antwoord”. Het eerder stoeve karakter van deze uitdrukking, kan misschien een verklaring zijn voor het frequent (verkeerdelijk) gebruik van formulerigen als “recht op Antwoord” en “recht van antwoord”, dewelke zeer veel terug te vinden zijn in rechtsleer, rechtspraak en in wetkstenverzamelingen! Bij nader toezien blijkt zelfs de Antwoordrechtwet niet consequent in haar taalgebruik...! (vgl. het opschrift van de wet met art. 1, lid 2 en 3, att. 2, ...).

²⁵⁵ Zie m.b.t. het recht tot antwoord op radio en televisie: VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 304, noot 111 en 112.

media.²⁵⁶ Het is nuttig er hier reeds op te wijzen dat de Antwoordrechtwet dus niet toepasselijk is op boeken, zelfs al worden ze in afleveringen gepubliceerd.²⁵⁷ Het recht tot antwoord is te beschouwen als een aanvulling en een correctief op de grondwettelijk gewaarborgde persvrijheid.²⁵⁸ Tegelijk houdt het een vorm van alerte rechtsbescherming in tegenover de media: elke burger of organisatie heeft het recht om te reageren naar aanleiding van bepaalde informatie die via de media over hem of haar in de openbaarheid werd gebracht.²⁵⁹ Zowel degene die het recht tot antwoord vraagt als degene die door deze vraag wordt gevat, moeten een aantal verplichtingen naleven.

1. WIE HEEFT EEN RECHT TOT ANTWOORD?

Het basisprincipe is dat iedereen die in een periodiek geschrift²⁶⁰ met naam is genoemd of impliciet is aangewezen, een recht tot antwoord kan eisen (art. 1, lid 1)

* Zowel fysieke personen als rechtspersonen komen in aanmerking om een recht tot antwoord te eisen.²⁶¹ Degene die de rechtspersoon vertegenwoordigt, moet vanzelfsprekend gemachtigd zijn om de rechten van de rechtspersoon te kunnen uitoefenen.²⁶²

- Naast de expliciete vermelding van de naam of identiteit, kan ook de impliciete aanwijzing volstaan om een recht tot antwoord te rechtvaardigen. Van een impliciete vermelding is sprake indien het voor (een deel van) de lezers voldoende duidelijk is wie bedoeld wordt in het bestreden artikel.²⁶³
- De wet vereist dus niet dat de publicatie waarop men een repliek eist, een krenkend of foutief karakter zou hebben. Een neutraal of zelfs positief artikel kan eveneens aanleiding geven tot een recht tot antwoord. Het is degene die het recht tot antwoord vordert, die voor zichzelf dient te beoordelen of hij er al dan niet belang²⁶⁴ bij heeft. Ook het stelselmatig gebruik maken van het recht

²⁵⁶ Zie daarover ook de rechtsleer aangehaald bij VOORHOOF, D., "Het recht tot antwoord", *Media-recht*, losbl., Algemeen deel, noot 3. De toepassingen van dit recht m.b.t. audiovisuele uitgaven van periodieke aard, zoals voorzien in art. 7 Antwoordrechtwet, zijn hoogstwaarschijnlijk eerder gering.

²⁵⁷ DE GROOF, J., *o.c.*, nr. 32 en noot.

²⁵⁸ VOORHOOF, D., bvb. "Actuele Vraagstukken...", *o.c.*, p. 824.

²⁵⁹ Zie o.a. Rb Brussel, 30 april 1992, *Journ. Proc.*, 1992, afl. 222, 28 met noot F. JONGEN.

²⁶⁰ Dagblad, weekblad, jaarboek (Brussel, 17 april 1962, *J.T.*, 1963, 43), advertentiemagazine dat gratis wordt verspreid (Rb. Luik 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437), ... of m.a.w.: elk drukwerk dat regelmatig verschijnt. Zie voor wat betreft tekeningen, karikaturen en foto's: PLATEL, M.; *Het recht van antwoord in de communicatiemedia*, Brussel, Elsevier-Sequoia, 1971, nrs. 39-40.

²⁶¹ Dus ook ambtenaren, politici, overheidsinstellingen, V.Z.W.'s, ... Zie o.a. Corr. Brussel, 24 augustus 1979, *R.W.*, 1981-82, 126 met noot VAN ISACKER en *J.T.*, 1982, 62 met noot J.E. en PLATEL, M., *o.c.*, nr. 22.

²⁶² Brussel, 22 juni 1977, *onuitg.*, aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 305 noot 113.

²⁶³ Bvb. de directeur van de firma X, het hoofd van universiteit X, ... Zelfs de verantwoordelijke uitgever zou in zijn hoedanigheid, een recht tot antwoord kunnen eisen. (VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 305). Zie daarover ook Cass., 6 november 1984, *Pas.*, 1985, I, 300. Volgens parlementaire besprekingen doet "bij name genoemd of impliciet aangewezen" op "elke aanduiding, door aanhaling, zinspeling of zelfs kwaadwillige weglating..." (*Gedr. St. Kamer*, 1952-53, 706, I (memotie van toelichting)).

²⁶⁴ Zie ook BALLON, G.L., "De aansprakelijkheid voor reclame", *l.c.*, p. 113 (m.b.t. het recht tot antwoord inzake reclame); MAST, A., *o.c.*, nr. 58; PLATEL, M., *o.c.*, nr. 28-29.; VAN DEN AVYLE,

tot antwoord is niet te beschouwen als misbruik van recht.

Op dit algemeen principe van deze ruime toegang tot het recht tot antwoord geldt één (belangrijke) uitzondering. Betreft het antwoord een repliek op een wetenschappelijke²⁶⁵, artistieke of letterkundige kritiek, dan is het recht tot antwoord slechts gerechtvaardigd indien het ofwel gericht is op de rechtzetting (rectificatie) van een zakelijk element, ofwel een reactie op een aantasting van de eer betreft (art. 1, lid 2). Alleen wanneer het dus een dergelijke kritiek betreft moet deze bijkomende voorwaarde vervuld zijn, anders niet.

2. AAN WELKE VOORWAARDEN MOET HET RECHT TOT ANTWOORD VOLDOEN?

a. Inhoudelijke voorwaarden

De vordering moet een nauwkeurige verwijzing bevatten naar de tekst(en) of de aanhalingen waarop het antwoord betrekking heeft (art. 2, laatste lid). Bovendien (zie art. 3):

- moet de ingezonden tekst in dezelfde taal gesteld te zijn als de gewraakte tekst,
- mag het antwoord niet zonder noodzaak derden in de zaak betrekken,

Dit verbod heeft tot doel te vermijden dat een krant of tijdschrift overstelpt zou worden met rechten tot antwoord. De vermelding van derden kan immers een mogelijk lawine-effect hebben. Derden mogen aldus slechts in het antwoord betrokken worden in zoverre dit strikt noodzakelijk is voor de bewijslevering of de waarheidsgetrouwheid van de repliek zelf.²⁶⁶

- mag het niet beledigend zijn noch strijdig met de goede zeden of andere wetgeving²⁶⁷,

Bij de beoordeling van het beledigende karakter van het antwoord moet echter rekening gehouden worden met het evenredigheidsbeginsel.²⁶⁸ Dit is echter een feitenkwestie.

- moet het antwoord in onmiddellijk verband staan met de bestreden tekst. Ook het onmiddellijk verband tussen het bestreden artikel en het antwoord is een moeilijke en delicate feitenkwestie²⁶⁹ waaromtrent de rechtspraak geen zeer

G., o.c., p. 173. Voor rechtspraak hieromtrent, zie bvb. Brussel, 2 oktober 1973, o.c., 1974, 337 (bijzonder belang vereist) dat verbroken werd door Cass., 14 oktober 1974, o.a. *Pas.*, 1975, I, 188 en *R.W.*, 1975, 1761 (geen bijzonder belang vereist) en, zich hierbij aansluitend, Brussel 13 december 1975, *R.W.*, 1976-77, 1963, noot J. LIEVENS.

²⁶⁵ Bvb. ook de publicatie van een vergelijkende warentest in een consumentenmagazine (Brussel, 9 juni 1982, *Ing. Cons.*, 1983, 113, met noot N. GEELHAND: "Le droit de réponse et la critique des produits de consommation"). Zie ook VOORHOOF, D., l.c., p. 306.

²⁶⁶ Zie de rechtspraak, aangehaald bij VOORHOOF, D., l.c., p. 309, noot 135, en verder Cass., 12 februari 1983, *Pas.*, 1983, 1, 707 en *R.W.*, 1983-84, 1341 met noot A. VANDEPLAS: "Betreffende het recht van wederwoord".

²⁶⁷ Zo kan een antwoord dat strijdig is met de Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme en xenofobie ingegeven daden (*B.S.*, 8 augustus 1981) geweigerd worden. Zie bvb. Rb. Brussel, 20 april 1993, *T.V.R.*, 1994, 101, met (grondige) noot D. VOORHOOF.

²⁶⁸ Zie de (deels onuitgegeven) rechtspraak, aangehaald bij VOORHOOF, D., l.c., p. 308, noot 131.

²⁶⁹ Het feit dat een aantal passages van de antwoordtekst niet direct in verband staan met het bestreden artikel, is op zich geen voldoende grond om het recht tot antwoord te weigeren (VOORHOOF, D.,

duidelijke criteria hanteert.²⁷⁰

b. Vormvoorwaarden

Wat de vorm betreft mag het antwoord niet langer zijn dan 1000 lettertekens of het dubbele van de ruimte ingenomen door de tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigt (art. 2, lid 1). De aanvrager alleen mag kiezen voor de formule die hem of haar het best uitkomt.²⁷¹ Naargelang de lengte van het bestreden artikel zal de ene dan wel de andere formule een ruimere marge bieden.²⁷² Voor de berekening van de omvang van het antwoord mag rekening gehouden worden met de ruimte ingenomen door de foto's die aansluiten bij de tekst van het gewraakte artikel.²⁷³

Volgens VANDEPLAS dient de strafrechter eerst te onderzoeken of de tekst qua omvang voldoet aan de vereisten van art. 2 Antwoordrechtwet en vervolgens of de inlassing niet mag worden geweigerd o.w.v. de inhoud van het antwoord.²⁷⁴

3. WAAR, WANNEER EN HOE MOET HET RECHT TOT ANTWOORD GEVORDERD WORDEN?

a. Waar?

De aanvraag tot inlassing van het recht tot antwoord moet worden ingediend ten kantore van het periodiek geschrift.²⁷⁵ Indien het periodiek geschrift echter geen aanduiding bevat van de naam en woonplaats van de uitgever, wordt de drukker verondersteld uitgever te zijn en mag het antwoord dus naar de drukker gestuurd worden.²⁷⁶

b. Wanneer?

Het recht tot antwoord moet binnen de drie maand na de publicatie van het aangevochten artikel ingestuurd worden. Deze termijn begint in principe te lopen op het ogenblik dat de lezer kennis krijgt van het publiek geschrift. Het is dus het moment van de reële verspreiding onder het publiek die deze termijn doet lopen, en niet de publicatiedatum vermeld op het tijdschrift zelf, noch de datum van

²⁷⁰ "Actuele Vraagstukken...", *o.c.*, p. 827 en *l.c.* p. 308).

²⁷⁰ Zie VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 308 en noten.

²⁷¹ Cass., 19 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 94 met noot A. VANDEPLAS: "De omvang van het wederwoord" en de rechtspraak geciteerd bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 309, noot 138. Deze formele beperkingen zijn niet cumulatief (DE GROOF, J., *o.c.*, nr. 36).

²⁷² Zie VOORHOOF, D., *o.c.*, p. 827 en *l.c.*, p. 309.

²⁷³ Cass., 18 januari 1983, *Pas.*, 1983, I, 589.

²⁷⁴ VANDEPLAS, A., "De publicatie van het wederwoord", noot onder Antwerpen, 15 februari 1991, *R.W.*, 1991-92, 446.

²⁷⁵ De rechtspraak aanvaardt ook als "bestemmingen": de (verantwoordelijke) uitgever en het redactieadres.

²⁷⁶ PLATEL, M., *o.c.*, nr. 37; VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 307. Hier lijkt echter de gebruikelijke benaming voor de bedoelde persoon in art. 299 Sw. ("verantwoordelijke uitgever") verwarring te zaaien. De verantwoordelijke uitgever van art. 299 Sw. is immers in principe de drukker...

verzending of van afgifte op het postkantoor.²⁷⁷

Indien het ingestuurde antwoord wordt geweigerd omdat het niet voldoet aan de wettelijk vereiste voorwaarden, dan kan men alsnog binnen diezelfde termijn van drie maand een nieuw en wetsconform antwoord insturen.²⁷⁸

Hoe?

De aanvraag kan bij gewone brief, doch een aangetekende brief verdient de aanbeveling, en dit met het oog op een stevigere bewijsvoering achteraf. Het antwoord kan worden ingezonden door de betrokkene zelf²⁷⁹, z'n wettelijke vertegenwoordiger of zijn raadsman.

4. DE INLASSING VAN HET ANTWOORD

De publicatie van het antwoord dient te gebeuren in het eerste nummer dat verschijnt na afloop van een termijn van twee vrije dagen (zon- en feestdagen niet meegerekend). Deze termijn begint te lopen op de dag waarop het antwoord ten kantore van het periodiek geschrift werd ingediend (art. 4, lid 2).²⁸⁰ De uitgever moet de nodige maatregelen nemen opdat het antwoord tijdig zou kunnen worden ingelast, ook al brengt dit voor hem financiële of andere lasten mee.²⁸¹

In tegenstelling tot de lezersbrief beschikt de redactie niet vrij over de wijze van publicatie van een recht tot antwoord. De inlassing dient vooreerst kosteloos en integraal te gebeuren. Verder moet het antwoord zonder tussenvoegingen gepubliceerd worden en dit op dezelfde plaats²⁸² en in hetzelfde lettertype als het bestreden artikel (art. 4, eerste lid). M.a.w.: ofwel neemt de uitgever het antwoord op conform art. 4 Antwoordrechtwet, ofwel weigert hij (rechtsgeldig). Hij mag het wederwoord niet censureren.²⁸³ Een repliek vanwege de redactie op het gepubliceerde antwoord is wel toegelaten. Dit kan evenwel op zijn beurt aanleiding geven tot een nieuw recht tot antwoord van de daarin vernoemde

²⁷⁷ Brussel, 24 juni 1985, *R.W.*, 1985-1986, 2906 met noot A. VANDEPLAS: "Het recht van wederwoord".

²⁷⁸ VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 307.

²⁷⁹ Derden komen hiervoor in principe niet in aanmerking. Een uitzondering hierop betreft de vermelding in het gewraakte artikel van een overledene. In dat geval kan de meest gerede bloedverwant in de rechte lijn of de echtgenoot een recht tot antwoord eisen.

²⁸⁰ Daarover: Cass., 10 januari 1972, o.a. *Pas.*, 1972, 1, 451: de door de uitgever ingeroepen overmacht (materiële onmogelijkheid tot tijdige publicatie) wordt soeverein beoordeeld door de feitenrechter.

²⁸¹ Brussel, 26 februari 1979, *R.W.*, 1979-80, 1140: de vereiste van art. 4 is algemeen en absoluut. De uitgever heeft geen onderscheid gemaakt tussen dagbladen, weekbladen en tijdschriften. Zie ook de noot van A. VANDEPLAS ("Over het recht van wederwoord") onder dit arrest.

²⁸² Een recht tot antwoord dat repliceert op een artikel dat verscheen op de frontpagina, moet ook op de frontpagina worden afgedrukt, met dezelfde grootte van titel, zonder tussenvoegingen noch weglatingen. Het komt de uitgever niet toe het recht tot antwoord te "censureren" of onder de rubriek lezersbrieven te plaatsen (Antwerpen, 15 februari 1991, *R.W.*, 1991-92, 445 met noot A. VANDEPLAS. Zie ook Antwerpen, 3 oktober 1991, *R.W.*, 1991-92, 615 (vordering tot de publicatie van een foto in een antwoord als verweer op een eerder verschenen foto bij het gewraakte persartikel).

²⁸³ Antwerpen, 15 februari 1991, *R.W.*, 1991-92, 445. Zie ook Brussel, 14 juni 1966, *Pas.*, 1966, II, 106.

persoon of personen.²⁸⁴

5. AFDWINGBAARHEID IN RECHTE VAN HET RECHT TOT ANTWOORD

De uitgever van een periodiek geschrift is verplicht het recht tot antwoord te publiceren indien het voldoet aan alle wettelijke vereisten. Bij een weigering tot publicatie van een rechtsgeldig antwoord kan alleen de uitgever aansprakelijk gesteld worden, niet de journalist noch de hoofdredacteur.²⁸⁵

De Antwoordrechtwet legt de uitgever hier een resultaatsverbintenis op, die bij niet-naleving tot onrechtmatig handelen leidt.²⁸⁶ De uitgever dient dus na te gaan of het antwoord voldoet aan alle wettelijke voorwaarden. Indien dit niet zo is²⁸⁷, kan hij rechtsgeldig weigeren om dat antwoord te publiceren. Deze weigering moet hij niet meedelen aan de aanvrager.²⁸⁸

Bij het nagaan van het al dan niet vervuld zijn van de wettelijke voorwaarden, is soms een (groot) stuk appreciatie aanwezig, en juist hier staat dan de aansprakelijkheid van de uitgever op het spel. Een uitgever²⁸⁹ moet omzichtig omspringen met een weigering van een recht tot antwoord. Indien hij ten onrechte²⁹⁰ weigert een antwoord te publiceren of zich niet houdt aan de redactionele verplichtingen die hem zelf worden opgelegd (bv. m.b.t. de plaats van publicatie²⁹¹), kan hij achteraf eventueel correctioneel veroordeeld worden.²⁹² Een onverantwoorde weigering om een antwoord te publiceren kan bovendien ook aanleiding geven tot schadeloosstelling.

De weigering tot inlassing van een recht tot antwoord, wanneer men daar

²⁸⁴ Het zgn. recht tot repliek. Zie daarover DE GROOF, J., *o.c.*, nr. 41 en PLATEL, M., *o.c.*, nr. 36.

²⁸⁵ JONGEN, F., noot onder Rb. Brussel 30 april 1992, *Journ. Proc.*, 1992, afl. 222, 29-30.

²⁸⁶ VANDENBERGHE, H., "Gemeenrechtelijke aansprakelijkheid voor geschreven persbijdragen", *l.c.*, nr. 4.

²⁸⁷ Bvb.: overschrijding van de maximum-lengte, laattijdigheid van de vordering, ontbreken van een onmiddellijk verband tussen het antwoord en de bestreden tekst (zie daarover o.a. Corr. Antwerpen, 10 juli 1980, *R.W.*, 1981-82, 1089). De formele grenzen van het antwoord moeten echter met gezond verstand berekend worden (PLATEL, M., *o.c.*, nr. 45).

²⁸⁸ In de praktijk neemt de uitgever meestal contact op met de aanvrager, waarbij dan onderhandeld wordt over de al dan niet publicatie van bepaalde passages uit het antwoord. Doch wie het recht aan zijn kant heeft is niet verplicht toegevingen te doen (VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 311).

²⁸⁹ De strafbare uitgever is de persoon die verantwoordelijk is voor de ongerechtvaardigde weigering tot publicatie van de ingezonden antwoordtekst, en niet degene die uitgever was ten tijde van de publicatie van het artikel dat aanleiding gaf tot een recht tot antwoord. (VOORHOOF, D., "Wie is strafrechtelijk verantwoordelijk voor de ongerechtvaardigde weigering van een recht van antwoord in geval van verandering van verantwoordelijke uitgever?", noot onder Gent, 18 januari 1994, *P&B*, 1994, 96 e.v.).

²⁹⁰ De weigering van een recht tot antwoord die niet gebaseerd is op de voorwaarden zoals voorzien in art. 3 Antwoordrechtwet is onrechtmatig (Vz. Rb. Luik, 20 november 1990, *J.L.M.B.*, 1992, 1254 (samenvatting)).

²⁹¹ Bvb. wanneer hij het recht tot antwoord ergens "wegmoffelt" in zijn krant (VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 311). Zie ook Rb. Brussel, 30 april 1992, *Journ. Proc.*, 1992, afl. 222, 28, noot F. JONGEN.

²⁹² Wat de vervolging betreft: zie de art. 16-18 van de Antwoordrechtwet. De verzoeker heeft alle belang bij een rechtstreekse dagvaarding, gelet op de korte verjaringstermijn (3 maanden). (Zie Antwerpen, 17 december 1981, *R.W.*, 1982-83, 451, met noot L. NEELS: "Verjaring en belang bij het recht van antwoord").

wettelijk toe verplicht is, is zoals hoger vermeld, een drukkerijmisdrijf. De cascaderегeling van art. 25 G.W. noch de bevoegdheid van het Hof van Assisen spelen hier een rol²⁹³. Enkel de uitgever²⁹⁴ (eventueel de drukker²⁹⁵) kan gestraft worden met een correctionele geldboete van 26 tot 5000 BF (art. 5, eerste lid), onverminderd de mogelijkheid van veroordeling tot schadevergoeding.²⁹⁶

I.v.m. het verband tussen art. 299 Sw. en o.a. het recht tot antwoord schrijft SCHUERMANS²⁹⁷: “*Le législateur constituant (...) a voulu qu'un journal eût toujours un représentant avoué et connu, contre lequel pût être poursuivie la répression des délits et contraventions de presse, ainsi que la réparation du préjudice causé par la publication; il a voulu, par cette disposition, qu'une personne citée dans un journal pût toujours trouver à l'instant celui à qui elle doit s'adresser pour exercer le droit de réponse (...), sans être obligée de faire la recherche difficile et quelquefois impossible d'un éditeur anonyme.*”

Tot slot rijst nog het probleem van de eventuele bevoegdheid van de kortgedingrechter m.b.t. het recht tot antwoord.²⁹⁸ Recente rechtspraak²⁹⁹ acht immers ook de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg als kortgedingrechter bevoegd om kennis te nemen van een spoedeisend verzoek tot opname van een recht tot antwoord in de gedrukte pers. In deze rechtspraak wordt de stelling ingenomen dat het voorschrift van art. 18 Antwoordrechtwet, krachtens hetwelk de bodemgedingen inzake recht tot antwoord door de rechtbanken en de hoven worden behandeld “bij voorrang boven alle andere zaken”, geen voldoende alerte publicatie van de antwoordtekst mogelijk maakt. De kortgedingrechter wijst evenwel de vordering af indien blijkt dat het antwoord op één of ander element niet voldoet of indien het spoedeisend karakter van de vordering niet aanwezig is.

Andere rechtspraak³⁰⁰ wijst de bevoegdheid van de kortgedingrechter af, met verwijzing naar enerzijds art. 18 Antwoordrechtwet, en anderzijds naar de bevoegdheid van de kortgedingrechter die geen uitspraak ten gronde vermag te

²⁹³ Zie o.a. SCHUERMANS, H., o.c., II, p. 134 (m.b.t. het Decreet van 1831).

²⁹⁴ De met naam genoemde persoon die in het periodiek geschrift als uitgever wordt aangeduid is de in art. 5 Antwoordrechtwet bedoelde strafrechtelijk (verantwoordelijke) uitgever. Zie over de vraag welke uitgever de wet hier bedoelt: VANDEPLAS, A., “Betreffende de strafrechtelijke verantwoordelijke uitgever”, (interessante) noot onder Cass., 30 november 1982, *R.W.*, 1983-84, 504.

²⁹⁵ Zie art. 6 van de wet: “*Bij gebreke van aanduiding van de naam van de uitgever in het periodiek geschrift, wordt de drukker, behoudens tegenbewijs, verondersteld de uitgever te zijn.*”

²⁹⁶ Zie over de verplichte opneming van het recht tot antwoord en een eventuele (soms zeer hoge) dwangsom: art. 5, lid 2 Antwoordrechtwet en de rechtspraak bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 312, noten 147 en 148.

²⁹⁷ SCHUERMANS, H., o.c., II, p. 136-137.

²⁹⁸ De vordering voor de kortgedingrechter dient strikt onderscheiden te worden van de vordering o.g.v. art. 12 Antwoordrechtwet. Deze laatste is een procedure die enkel van toepassing is ten aanzien van het recht tot antwoord in de audiovisuele media!

²⁹⁹ Zie o.a. Rb. Luik, 20 november 1990, *J.L.M.B.*, 1992, 1254 (samenvatting); Voorz. Rb. Luik, 19 december 1989, *J.L.M.B.*, 1990, 414 met noot F. JONGEN: “*L'intervention du juge dans la procédure du droit de réponse*” en de (deels onuitgegeven) rechtspraak, aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 312, noot 153 e.v.

³⁰⁰ Zie VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 312-313.

doen over de al dan niet wettelijkheid van de antwoordtekst of over de al dan niet rechtmatigheid van de weigering tot publicatie.

De uitgever heeft m.b.t. het recht tot antwoord een belangrijke taak. Hij dient na te gaan of het antwoord voldoet aan de wettelijke voorwaarden. Indien dit zo is, moet hij het antwoord inlassen, conform de redactionele bepalingen. Indien hij echter in gebreke is gebleven het recht tot antwoord (tijdig) te publiceren, kan hij strafrechtelijk veroordeeld worden. Ook burgerrechtelijk kan hij dan verplicht zijn een schadevergoeding te betalen³⁰¹ en/of de rechterlijke uitspraak te publiceren.³⁰²

Het blijft belangrijk te onderlijnen dat het recht tot antwoord een bijkomend suppletief recht is. Het geldt steeds onverminderd de andere strafrechtelijke en burgerrechtelijke rechtsmiddelen waarover het slachtoffer beschikt om schadevergoeding te bekomen voor een onrechtmatige publicatie.³⁰³ Het recht tot antwoord is gewoon een mogelijkheid tot eerste reactie om het nadeel, veroorzaakt door een onjuist of onvolledig geachte informatie, onmiddellijk op te vangen.³⁰⁴

F. HET WETTELIJK DEPOT³⁰⁵

Het wettelijk depot werd ingesteld bij wet van 8 april 1965 tot instelling van het wettelijk depot bij de Koninklijke Bibliotheek van België.³⁰⁶ Vanaf 1 januari 1966, zijn de uitgevers, zowel de beroepsuitgevers als de occasionele uitgevers, verplicht één exemplaar van hun in België uitgegeven publicaties af te staan aan de Koninklijke Bibliotheek.³⁰⁷

Het doel van de wet is de gehele boeken- en tijdschriftenproductie als onderdeel van het literair en cultureel patrimonium van het land, te inventariseren, te bewaren en toegankelijk te maken. In deze bespreking beperken we ons tot de in België uitgegeven publicaties.³⁰⁸ De verplichting inzake wettelijk depot heeft

³⁰¹ Antwerpen, 16 juni 1989, *Pas.*, 1990, II, 46 en Corr. Brussel, 30 april 1992, *R.D.P.*, p. 1992, 920. Zie ook Cass., 9 juni 1975, *Pas.*, 1975, I, 970.

³⁰² Antwerpen, 24 juni 1982, *Pas.*, aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 312, noot 150.

³⁰³ Zie o.a. Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437.

³⁰⁴ Brussel 14 juni 1965, *J.T.*, 1966, 635; Rb. Brussel, 19 mei 1965, *J.T.*, 1965, 661.

³⁰⁵ Onderhavige tekst is, zoals bijna alle bijdragen betreffende het wettelijk depot, grotendeels gebaseerd op het "Overzicht der regels van het wettelijk depot", uitgegeven (...) door de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. Hierop gebaseerde bijdragen zijn o.a. DE RAEYMAEKER, J., *o.c.*, p. 204-208; VAN BAELEN, C., Wettelijk depot, *Mediagids*, deel Boeken, losbl., 11 p. en VOORHOOF, D., "Actuele Vraagstukken...", *o.c.*, p. 807-809.

³⁰⁶ *B.S.*, 18 juni 1965. Het K.B. van 31 december 1965 (*B.S.*, 19 januari 1966) nam de uitvoering van deze wet op zich.

³⁰⁷ Voor een historische kijk op de ruime voorgeschiedenis van dit Wettelijk Depot, zie o.a. VAN BAELEN, C., *o.c.*, p. 1.

³⁰⁸ Als Belgische uitgave wordt beschouwd iedere publicatie waarvan de (mede)uitgever in België zijn hoofdkantoor heeft en iedere publicatie van een vreemde uitgever waarin de aanduiding voorkomt van een Belgische plaats van uitgave of waarin de vermelding van een Belgische firma laat veronderstellen dat deze laatste enige verantwoordelijkheid neemt in de uitgave van de publicatie voor België.

geen invloed heeft op de auteursrechtelijke bescherming van het werk.³⁰⁹

1. VOORWERP VAN HET DEPOT

Wat de Belgische publicaties betreft is de wet is van toepassing op alle publicaties die in België worden uitgegeven. Het begrip “publicatie” moet ruim opgevat worden. Art. 1 van de wet heeft het over “publicaties van alle aard, die vermenigvuldigd worden door middel van de drukkunst of van enig andere³¹⁰ werkwijze, met uitzondering van de fonografische en cinematografische procédés”.

Of de publicatie al dan niet kosteloos wordt verspreid, speelt geen rol.

De wet maakt een onderscheid tussen twee “soorten” depot:

Enerzijds is er het verplicht depot, dat door de aan de wet onderworpen personen automatisch moet worden verricht en dit binnen de vijftien dagen na het verschijnen van de publicatie. Deze verplichting geldt voor alle niet-periodieke publicaties (boeken en brochures) van tenminste vijf bladzijden, de publicaties van minder dan vijf bladzijden die tot een reeks behoren, alsook de tijdschriften die minder dan éénmaal per week verschijnen. Het depot van één exemplaar is verplicht van zodra een dergelijke publicatie aan het publiek aangeboden wordt, zelfs wanneer het om een beperkt publiek gaat (leden van een vereniging, personeel van een bedrijf, ...). Art. 90 van de nieuwe Auteurswet voorziet in een uitbreiding van de wettelijke deponeringsplicht tot fonografische werken.³¹¹ Van LP's, audiocassettes of CD's die in België worden uitgegeven, moet aldus één exemplaar worden bezorgd aan de diensten van het Wettelijk Depot.

Anderzijds is er het selectief depot, d.w.z. de neerlegging, enkel op uitdrukkelijk verzoek van de hoofdconservator van de Bibliotheek. Deze persoon doet aldus een keuze tussen de publicaties die niet van ambtswege worden gedeponeerd. Dit zijn bijvoorbeeld de niet-periodieke publicaties van minder dan vijf bladzijden die niet tot een reeks behoren, de dagbladen, de weekbladen, de prenten, de aardrijkskundige kaarten, fotografieën, telefoongidsen en handelscatalogi.³¹²

2. WIE MOET DEPONEREN?

De deponeringsverplichting rust op de uitgevers, niet op de drukkers. Met “uitgever” bedoelt men, naast de professionele uitgever, ook de mede-uitgever, de drukker-uitgever en de auteur die zelf zijn werk uitgeeft in eigen beheer.³¹³ Naast deze laatste kunnen ook andere, niet-professionele uitgevers tot deponering verplicht zijn: gelegenhedsuitgevers als heemkundige kringen, culturele raden,

³⁰⁹ VOORHOOF, D., “Actuele Vraagstukken”, o.c., p. 809.

³¹⁰ VAN BAELEN, C., o.c., p. 2 heeft het over “alle door directe of indirecte druktechnieken vermenigvuldigde teksten, evenals alle voortbrengselen van de grafische kunst in het algemeen.” Ook fotografische werken komen in aanmerking (Koninklijke Bibliotheek van België, “Overzicht...”).

³¹¹ VAN BAELEN, C., o.c., p. 2.

³¹² VAN BAELEN, C., o.c., p. 2.

³¹³ Deze zijn het moeilijkst te controleren m.b.t de naleving van deze deponeringsplicht. (VAN BAELEN, C., o.c., p. 4).

allerlei (feitelijke) verenigingen, firma's, staatsinstellingen, parastatalen,... De wettelijke verplichting is aldus toepasselijk op natuurlijke personen en rechtspersonen (incl. publiekrechtelijke).

3. WIJZE VAN DEPONEREN³¹⁴

VAN BAELEN maakt een onderscheid tussen uitgevers van niet-periodieke publicaties (boeken en brochures) en uitgevers van periodieke publicaties (tijdschriften).

a. Niet-periodieke publicaties

Deze publicaties worden neergelegd (kosteloos afgegeven of per post bezorgd) aan de diensten van het Wettelijk Depot, samen met een depotverklaring in tweevoud.³¹⁵ In elk exemplaar van een boek of brochure dient een depotvermelding opgenomen te worden.³¹⁶ Bovendien moet elke uitgever ingeschreven worden in het register van uitgevers. Behoudens ingeval de Hoofdinspecteur van de KB hierover speciaal anders beslist, is de verplichting tot deponeren niet van toepassing op de publicaties die volledig of hoofdzakelijk voor reclamedoelinden bestemd of van kortstondig belang zijn, zoals catalogussen en prospectussen van handelsondernemingen, telefoongidsen, dienstregelingen, prijslijsten, kalenders en agenda's. M.b.t. overdrukken (d.w.z. herdrukken van een gedeelte van een boek of van een tijdschrift) gelden enkele bijkomende voorwaarden. Behoudens publicaties waarvan de verkoopprijs meer dan 5.700 Bfr. bedraagt, geeft het depot geen aanleiding tot betaling.

b. Periodieke publicaties

Deze publicaties zijn onderworpen aan een vereenvoudigd formaliteitenregime. Bij het neerleggen van het allereerste nummer dient eveneens een depotverklaring te gebeuren. Dit is ook het geval telkens er zich een wijziging in titel, formaat of periodiciteit voordoet. Tijdschriften moeten evenwel de aanduidingen van het wettelijk depot niet vermelden.

4. SANCTIES

Het depot is een wettelijk gesanctioneerde verplichting. Art. 6 van de wet bevat een administratieve en een strafrechtelijke sanctie³¹⁷:

³¹⁴ Voor de (té) technische regels verwijzen we naar het hoger geciteerde "*Overzicht der regels van het wettelijk depot*".

³¹⁵ Zie voor een modelformulier: VAN BAELEN, C., o.c., bijlage.

³¹⁶ Voor de niet-professionele uitgevers is dit: D/jaartal van deponering/naam auteur, gevolgd door het woord "uitgever". Voor de professionele uitgevers is dit: D/jaartal van deponering/uitgever nummer/volnummer van de uitgave. Zo is de unieke deponeringsformule voor bvb. het boek "Beeldig West-Vlaanderen", van G. Gijssels: D/1991/2295/3.

³¹⁷ VAN BAELEN, C., o.c., p. 4.

- Ingeval van niet-uitvoering of gebrekkige uitvoering van het wettelijk depot, dient de Koninklijke Bibliotheek de uitgever resp. auteur een ter post aangetekende aanmaning te zenden. Wanneer de verplichting binnen de dertig dagen niet vervuld wordt, mag de Koninklijke Bibliotheek overgaan tot de aankoop van de niet (regelmatig) gedeponeerde publicatie(s) in de kleinhandel. Dit gebeurt op kosten van de aan de verplichting van het wettelijk depot onderworpen persoon.
- Wanneer de uitgever resp. auteur in rechte wordt aangesproken (bv. hij wil de aankoop door de Koninklijke Bibliotheek niet betalen), is hij strafbaar met een geldboete van 26 tot 250 frank, welke boete verhoogd wordt ingeval van herhaling binnen het jaar volgend op de eerste veroordeling. Alle bepalingen van Boek I van het Strafwetboek zijn toepasselijk op deze overtredingen.

G. HET UITGAVECONTRACT³¹⁸

Om zijn patrimoniale rechten in de praktijk te exploiteren, sluit de auteur (verschillende) overeenkomsten af, de zgn. auteurscontracten.³¹⁹ Eén van deze contracten is het uitgavecontract, een contract tussen auteur en uitgever. De laatste jaren is er heel wat te doen geweest omtrent de regeling van een dergelijke overeenkomst, die meestal in het nadeel van de auteur werd opgesteld.

De geïsoleerde juridisch niet-gespecialiseerde schrijver is inderdaad veelal niet opgewassen tegen de grotere economische macht en contractuele vaardigheden van zijn uitgever.³²⁰

Ter bescherming van de auteur werd zowel in Nederland³²¹, Frankrijk³²² als in ons land³²³ nagedacht omtrent een eventuele wettelijke regeling van de uitgavecontracten.

Wat België betreft is een dergelijke regeling opgenomen in de Auteurswet van 1994³²⁴. Deze beperkt zich echter tot enkele algemene regels. Naargelang de

³¹⁸ Zie het praktijkboek voor uitgever en auteur van COHEN JEHORAM, H. en ASSCHER, M.W.B. (red.), *Uitgeefovereenkomsten*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1988, 170 p. voor een zeer uitgebreide (historische), Franse bijdrage omtrent het uitgavecontract, zie CARPENTIER, A. en FREREJOUAN DU SAINT, G., *Répertoire général alphabétique du droit français*, Parijs, 1899, Tome 19, v° "EDITION (contrat d")", p. 557-573.

³¹⁹ CORBET, J., o.c., nr. 161.

³²⁰ GOTZEN, F., "De uitgaveovereenkomst", *A.M.I.*, 1982/3, 60, nr. 1.

³²¹ Zie o.a.: COHEN JEHORAM, H., "Het Nederlandse ontwerp voor een uitgeefovereenkomst revisited", *A.M.I.*, 1982/3, 48-59; K.N.U.B., "Een wettelijke regeling van de uitgeefovereenkomst. Een visie hierop van de KNUB", *A.M.I.*, 1982/3, 72-78. Zie verder ook ALBERDINGK THIJM, Y.J., o.c., p. 23-29.

³²² Zie vooral het (blijkens de tot voor kort gesloten bladranden aan deze universiteit nog nooit geopende) *Bulletin de la société d'études législatives*, Parijs, 1935 (jg. 31), p. 196-300 en 1936 (jg. 32), p. 91-236: Vraag nr. 98: "Commission d'étude d'un projet de loi sur le contrat d'édition et la propriété littéraire" (prof. RAULT). Zie ook de interessante bijdrage van VEAUX, D., "Editeur" in *Juris-classeur. Responsabilité civile et assurances*, Editions du Juris-classeur, deel 3, nr. 364, p. 3-6.

³²³ Zie bvb. GOTZEN, F., "De uitgaveovereenkomst", *A.M.I.*, 1982/3, 60-69; VAN ISACKER, F., "Een wettelijk editiecontract in het Belgische auteursrecht?", *A.M.I.*, 1982/3, 43-46.

³²⁴ *Gedr. St. Senaat*, BZ 1991-1992, 145/1, p. 7-8: de voorgestelde normen (i.v.m. het uitgavecontract) pogen een evenwicht te creëren tussen de belangen van de makers en die van de producenten (in de

betrokken sector of de aard van de uitgave dienen deze regels aangevuld te worden met gebruikelijke bedingen, zonder dat de betreffende bepalingen uit de Auteurswet weggestipuleerd kunnen worden. Deze zijn immers van dwingend recht. Hier bespreken we dus enkel het contract tussen de uitgever en de auteur van een werk. De uitgever sluit echter ook contracten met andere mensen, zo bv. met de drukker³²⁵ en de boekhandelaar.³²⁶ Op deze contracten, die niet specifiek geregeld zijn, is het gemeen recht van toepassing.

1. DEFINITIE EN AARD VAN HET UITGAVECONTRACT

Van de uitgaveovereenkomst zijn reeds vele definities gegeven.³²⁷ Zo wordt deze overeenkomst veelal omschreven als het contract dat door een auteur met de uitgever wordt afgesloten en waarbij hij het recht tot uitgave (reproductie en de distributie van exemplaren van zijn werk) overdraagt.

In de parlementaire voorbereidingen van de nieuwe Auteurswet³²⁸ vinden we volgende definitie terug: het uitgavecontract is het contract waarbij de maker van een werk of zijn rechtverkrijgenden aan een persoon, hierna de uitgever genoemd, het recht overdragen om tegen een vergoeding waarvan het bedrag of de berekeningswijze wordt overeengekomen, een voldoende aantal exemplaren van het werk te reproduceren of te laten reproduceren, waarbij de uitgever de verplichting op zich neemt te zorgen voor de uitgave en de verspreiding van het werk onder het publiek. In zijn definitieve vorm bevat de Auteurswet geen definitie meer van een uitgavecontract.

BRISON en MICHAUX tenslotte definiëren het uitgavecontract als de overeenkomst die door de oorspronkelijk auteursrechthebbende betreffende de reproductie en de distributie van exemplaren van zijn werk gesloten wordt.³²⁹ Het uitgavecontract is bovendien een contract *intuitu personae*.³³⁰

Zoals reeds gezegd, wordt deze overeenkomst slechts deels geregeld. Deze regels zullen inderdaad nog aangevuld moeten worden met de beroepsgebruiken in bepaalde sectoren. Ze zullen dus, voor zover de wet dat toelaat, verschillen naargelang de soort van uitgave. Een overeenkomst tot het uitgeven van geschreven literaire of wetenschappelijke werken is immers lang niet identiek aan

brede zin van het woord: uitgevers, producenten in de enge zin, ondernemers) waarbij de economisch zwakkere partner beschermd wordt.

³²⁵ Zie daarover o.a. *R.T.D.C.*, 1927, p. 474.

³²⁶ Zie daarover o.a. *R.T.D.C.*, 1937, p. 104-105.

³²⁷ Zie o.a.: BRISON, F., "Titulariteit en overdracht van auteursrecht", *Mediarecht*, losbl., Algemeen deel, p. 14; POIRIER, P., *Code de la Presse et de l'Imprimerie*, Brussel, Larcier, 1945, 96; VAN DEN AVYLE, G., o.c., nr. 007. Zie verder ook Art. 1.1 van het wetsontwerp. uitgavecontract, geamendeerd door de Studiecommissie Uitgavecontract van de Vereniging voor Auteursrecht, weergegeven bij COHEN JEHORAM, H., "Het Nederlandse ontwerp voor een uitgaveovereenkomst revisited", *A.M.I.*, 1982/3, 56.

³²⁸ *Gedr. St. Senaat*, BZ 1991-1992, 145/2, p. 108-109.

³²⁹ BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 554.

³³⁰ Zie o.a. BERENBOOM, A., o.c., nr. 139; CORBET, J., o.c., nr. 164.

een contract voor een grafische muziekgave.³³¹ Maar ook binnen bv. de boekenuitgeverij, zijn verschillende accenten aanwezig die zich weerspiegelen in specifieke gebruiken.³³²

2. SPECIEFIEKE WETTELIJKE REGELING³³³

In België wordt het uitgavecontract sinds enkele jaren deels geregeld door afdeling 7 van het eerste hoofdstuk van de nieuwe Auteurswet. Deze regels zijn echter niet alleen toepasselijk op het literair uitgavecontract, maar ook op het muzikaal³³⁴ en het audiovisueel uitgavecontract.³³⁵ Als bijzondere regels dienen ze te worden aangevuld met de algemene regels voor de overdracht van vermogensrechten³³⁶, o.a. het bewijs door geschrift (art. 3, 1, tweede lid), de regel van de restrictieve interpretatie (art. 3, 1, derde lid) en de exploitatieplicht (art. 3, 1, vijfde lid).³³⁷ De wettelijke regeling m.b.t. het uitgavecontract is van dwingend recht en wordt gesanctioneerd door relatieve nietigheid.

De belangrijkste specifieke regels die betrekking hebben op de uitgaveovereenkomst zijn de volgende:

- Het uitgavecontract moet bepalen uit hoeveel exemplaren de eerste oplage minimum zal bestaan (art. 25, eerste lid A.W.). De wet zegt echter niets over de hoogte van dat gewaarborgd minimum.
- De uitgever moet de exemplaren van het werk binnen de overeengekomen termijn of, indien deze contractueel niet is vastgelegd, overeenkomstig de eerlijke beroepsgebruiken³³⁸, (laten) produceren (art. 26, 1, lid 1 en 2 A.W.). I.v.m. de distributie van de exemplaren, geldt de algemene exploitatieplicht krachtens art. 3, 1, eerste lid A.W.

³³¹ GOTZEN, F., "Gebreken en tekortkomingen van de Belgische Auteurswet op het gebied van het contractenrecht" in CORBET, J., (ed.), *Honderd jaar Auteurswet*, Antwerpen, Kluwer, 1986, p. 31.

³³² Zie o.a. KNUB, *l.c.*, p. 73 en 78.

³³³ Dit onderdeel is vooral gebaseerd op BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 554-555. Zie echter ook: BRISON, F.: "Titulariteit en overdracht van auteursrecht", *Mediarecht*, losbl., Algemeen deel, 14-16 en voor een uiterst grondige bespreking: VANHEES, H., "De nieuwe wettelijke regeling inzake auteurscontracten", *T.B.H.*, 1995, 748-757.

³³⁴ Zie voor een toepassing van de regels betreffende het uitgavecontract op de muziekgave-sector: JEANRAY, P., "De muziekgave-overeenkomst", *Mediarecht*, losbl., deel Audio, 9 p. De moeilijkheid bij de analyse van contracten in de muziekgaveverij is essentieel gelegen in het feit dat het vaak ambigu en weinig precies is om muzikale werken onder de klassieke term "uitgeverij" te doen ressorteren. De contractuele praktijk in de muziekgaveverij van de laatste jaren onderscheidt zich bovendien steeds duidelijker van de klassieke uitgeverij. JEANRAY, P., *l.c.*, nr. 2 en 9). Zie in het algemeen en voor het verschil met een muzikaal productiecontract: KINT, E., "Contracten met muziekgaveverij", *Mediagids*, deel Audio, 9 p.

³³⁵ Dit audiovisueel uitgavecontract moet wel van het audiovisueel productiecontract worden onderscheiden (zie BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 554, noot 200 en BERENBOOM, A., *o.c.*, nr. 145). Zie over dit laatste contract: BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 556.

³³⁶ Cf. *supra* 53, punt 3.

³³⁷ De reden voor deze exploitatieplicht ligt in de aard zelf van het verkregen alleenrecht, waardoor de verspreiding van het werk afhankelijk wordt van het optreden van één persoon. (GOTZEN, F., *l.c.*, nr. 41).

³³⁸ Dit kan ervoor zorgen dat de concrete inhoud van deze verplichting van sector tot sector verschilt.

- Wat de vergoeding betreft, moet de uitgever aan de auteur in beginsel een vergoeding uitkeren die in verhouding staat tot zijn bruto-ontvangsten (art. 26, 2, eerste lid A.W.). De partijen kunnen echter ook een forfaitaire vergoeding overeenkomen. Hier dient dan wel rekening gehouden te worden met de zgn. succesclausule van art. 26, 2, tweede lid A.W.³³⁹
- Niettegenstaande elke daarmee strijdige overeenkomst, moet de uitgever aan de auteur ten minste één keer per jaar een overzicht bezorgen van hetgeen hij voor elke wijze van exploitatie heeft verkocht, ontvangen en overgedragen (art. 28, eerste lid A.W.).³⁴⁰
- De uitgever kan het contract niet overdragen, zonder instemming van de (oorspronkelijke) auteursrechtgebende, tenzij hij tegelijkertijd zijn bedrijf geheel of gedeeltelijk overdraagt (art. 26, 3 A.W.). Deze overdrachts-regeling weerspiegelt goed het *intuitu personae*-karakter van het uitgavecontract.
- Wat de beëindiging van het uitgavecontract betreft, bevat art. 27 A.W. enkele specifieke regels.

3. CONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE UITGEVER

Elke contractspartij heeft het recht te eisen dat de wederpartij zijn contractuele verplichtingen nakomt. Indien i.c. de uitgever dit niet doet, pleegt hij contractbreuk. In principe dient het contract dan alsnog uitgevoerd te worden in natura (desgevallend met bijkomende schadevergoeding). Subsidiair kan een vervangende schadevergoeding toegekend worden. De auteur kan echter ook de ontbinding van de overeenkomst vorderen, met bijkomende schadevergoeding.³⁴¹ Ook op het uitgavecontract zijn aanvullend de gemeenrechtelijke regels m.b.t. de ontbinding van overeenkomsten en de toekenning van een bijkomende schadevergoeding van toepassing.³⁴²

Naast deze algemene regels bevat de Auteurswet enkele specifieke bepalingen omtrent contractuele verplichtingen en redenen tot ontbinding.

Zo kan de auteur, mede geleet op het *intuitu personae*-karakter van het uitgavecontract, dit contract opzeggen in o.a. volgende gevallen³⁴³: wanneer de uitgever het contract overdraagt, zonder instemming van de auteur en zonder dat hij daarmee tegelijkertijd zijn bedrijf overdraagt (art. 26, 3) - wanneer de uitgever het werk niet uitgeeft binnen de overeengekomen termijn of bij gebrek daaraan, binnen de termijn bepaald door de eerlijke beroepsgebruiken (art. 26, 1), en dit zonder wettige reden van verschoning en zonder tijdig gevolg te geven aan de ingebrekestelling - wanneer de uitgever de auteur niet vergoedt (art. 26, 2) -

³³⁹ Zie BERENBOOM, A., *o.c.*, nr. 137 en BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 544. Hierbij moeten twee constitutieve voorwaarden vervuld zijn: nl. het moet gaan om een forfaitaire (of geen) vergoeding en het succes van de exploitatie van de uitgave moet bewezen worden.

³⁴⁰ Zie, i.v.m. het verband met de succesclausule: BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 555. Zie ook art. 28, lid 2 A.W.

³⁴¹ VAN GERVEN, W., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 1993, deel I, 100-102.

³⁴² Zie VAN GERVEN, W., *o.c.*, 130-136.

³⁴³ BERENBOOM, A.? *o.c.*, nr. 139.

wanneer de uitgever de verschillende exemplaren van het werk volledig vernietigt (art. 29) - ingeval van faillissement, gerechtelijk akkoord of in vereffeningstelling van het bedrijf van de uitgever (art. 30) - wanneer de uitgever m.b.t. hetzelfde werk, gebruik maakt van een andere uitgavetechniek dan dewelke uitdrukkelijk was overeengekomen - wanneer de uitgever op eigen initiatief een werk inhoudelijk of vormelijk wijzigt, zelfs al heeft hij erbare motieven (bv. om de leesbaarheid te vergemakkelijken)³⁴⁴ - ...

Bovendien zit de sanctie op de niet naleving van de art. 26, 1 eerste en tweede lid in het derde lid van dat artikel. Op het gebrek aan distributie, een anders aspect van de exploitatieplicht van de uitgever staat volgens de gemeenrechtelijke regel de sanctie van de relatieve nietigheid.³⁴⁵

H. DE UITGEVER EN ART. 1382 E.V. B.W.

Naast alle andere aansprakelijkheden, hierboven besproken, is het zeker niet onbelangrijk te weten wat de impact is van art. 1382 e.v. B.W. op het doen en laten van de uitgever. Deze artikelen betreffen enkel de extra-contractuele aansprakelijkheid, d.w.z. (burgerlijke) geschillen tussen derden.³⁴⁶

³⁴⁴ Parijs, 6 juni 1979, bij PERLBERGER: "Le droit d'auteur; Chronique de jurisprudence 1976-1985", *J.T.*, 1986, 621-638, nrs. 10 en 46.

³⁴⁵ BRISON, F. en MICHAUX, B., *l.c.*, 544.

³⁴⁶ Voor wat betreft de geschillen tussen de uitgever en zijn contractspartij m.b.t. de uitvoering van hun contract, zie punt F.

1. CIVIELRECHTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID O.B.V. ART 1382 B.W.³⁴⁷

Het bekende art. 1382 B.W. luidt als volgt: “*Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden.*” En art. 1383 B.W. voegt daar aan toe: “*Ieder is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke hij door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt.*”

M.a.w.: iedereen die een ander, al dan niet opzettelijk, schade berokkent, dient deze te vergoeden. De artt. 1382 e.v. B.W. weerspiegelen de maatschappelijke verwachting dat eenieder rechtmatig c.q. zorgvuldig of voorzichtig handelt in het maatschappelijk verkeer.³⁴⁸ De burgerlijke aansprakelijkheid o.g.v. deze artikelen vereist, zoals bekend, het bestaan van een fout, een aantoonbare (materiële of morele) schade en een oorzakelijk verband tussen beide.

Deze algemene beginselen werden door de rechtspraak *in concreto* toegepast op o.a. perspublicaties³⁴⁹; zo spreekt men van burgerlijke aansprakelijkheid in geval van publicatie van “foute” berichtgeving waardoor schade wordt toegebracht aan een persoon of organisatie.³⁵⁰ Belangrijk hierbij is te weten dat inderdaad de aansprakelijkheid van de uitgever “als uitgever”, mits enige nuances, dezelfde is als voor de “gewone” burger.³⁵¹

De rechtspraak gaat uit van het principe dat de Grondwet de vrijheid van drukpers waarborgt en bijgevolg de vrijheid voor de pers om kritiek uit te brengen erkent. Maar daarmee wordt echter geen beperking ingevoerd op het in art. 1382 B.W. vastgelegde grondbeginsel.³⁵² De rechtbank dient aldus het grondwettelijke beginsel van de persvrijheid mee in rekening te nemen. Ze dient te beoordelen of de civielrechtelijke “veroordeling” in overeenstemming kan gebracht worden met het principe van de persvrijheid en of het voldoet aan de voorwaarden gesteld in art. 10 E.V.R.M.³⁵³

Afgezien van specifieke strafrechtelijke regelingen worden de persbijdragen op

³⁴⁷ Zie hierover de interessante en zeer uitgebreide bijdrage van MILQUET, J., “La responsabilité aquilienne de la presse”, *Ann. Dr. Louv.*, 1989, 33-105 en ook VANDENBERGHE, H., “Over persaansprakelijkheid”, *T.P.R.*, 1993, 843-883. Zie ook DALCQ, R.O., “Traité de la responsabilité civile”, in *Les Nouvelles - Droit Civil*, Brussel, Larcier, 1967, nrs. 1243 e.v. en meer in het algemeen: VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. en WYNANT, L., “Overzicht van rechtspraak: Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad, 1985-1993”, *T.P.R.*, 1995, 1115-1535.

³⁴⁸ VANDENBERGHE, H., “Gemeenrechtelijke aansprakelijkheid voor geschreven persbijdragen” in NEELS, L. (ed.) *Mediarecht 1983*, Kluwer Rechtswetenschappen 1984, (3-37), nr 1; VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 203.

³⁴⁹ Zie o.a. DUPLAT, G., *Le journal*, Brussel, 1929, p. 211. De meeste bijdragen hieromtrent hebben het over de persbijdragen, nl. artikels in kranten en tijdschriften. De aansprakelijkheid o.g.v. art. 1382 B.W. is echter niet beperkt tot dergelijke uitgaven!

³⁵⁰ VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 204 en de rechtspraak op p. 204-205.

³⁵¹ Zie hoger Deel II: “Professionele aansprakelijkheid”.

³⁵² VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 204 met verwijzing naar Cass., 8 december 1951, *A.C.*, 1953, 195 en Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-90, 1464. Zie ook Rb. Brussel, 29 juni 1987, *J.T.*, 1987, 685 en Brussel, 15 september 1993, *R.W.*, 1994-95, 850.

³⁵³ Waaronder de voorwaarde “voorzien bij wet”. VOORHOOF, D., *l.c.*, 205 en noot 26.

hun rechtmatigheid getoetst door de burgerlijke rechtbanken. Vooral o.w.v. de “de facto” strafrechtelijke immunitet voor drukpersmisdrijven is voor de praktijk de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor perspublicaties steeds belangrijker geworden.³⁵⁴ De bevoegdheid van het Hof van Assisen op strafrechtelijk gebied sluit inderdaad de bevoegdheden van de burgerlijke rechtbanken m.b.t. de civielrechtelijke aansprakelijkheid niet uit.³⁵⁵ Volgens VOORHOOF verdient het trouwens de voorkeur om drukpersmisdrijven via civielrechtelijke weg te beslechten, hetzij via een recht tot antwoord, hetzij via een procedure o.g.v. 1382 B.W.³⁵⁶

De plaats van het recht tot antwoord weze duidelijk: het al of niet voorafgaandelijk uitoefenen van dit recht doet geen afbreuk aan de mogelijkheid om zich op art. 1382 B.W. te beroepen.³⁵⁷ Het is slechts een bijzondere vorm van schadeloosstelling overeenkomstig het algemeen beginsel dat in art. 1382 B.W. is vervat.³⁵⁸

2. DE FOUT: ALGEMEEN³⁵⁹

De aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad vereist eerst en vooral het bestaan van een fout. Deze fout kan bestaan in de overtreding van een wetsvoorschrift of in de schending van de algemene zorgvuldigheidsplicht.

Wat betreft de overtreding van een wetsvoorschrift, werd reeds in paragraaf I van dit werk vermeld dat de onrechtmatigheid van een publicatie mede beoordeeld kan worden aan de hand van het eventuele delictuele karakter ervan.³⁶⁰ Een inbreuk op een strafbepaling die een beperking inhoudt op de vrijheid van expressie en de vrijheid van drukpers, kan dan een fout uitmaken in de zin van art. 1382 B.W.³⁶¹ Doch een civielrechtelijke aansprakelijkheid kan uiteraard ook opgelopen worden zonder een strafrechtelijke sanctionering.

Een fout als schending van de algemene zorgvuldigheidsplicht lijkt echter moeilijker vast te stellen. De inhoud hiervan wordt immers uitsluitend bepaald door de rechtspraak (en rechtsleer), die beide de algemene (wijzigende) maatschappelijke verwachtingen in rekening moeten brengen. Telkens moet aldus in concreto een afweging gemaakt worden, waarbij men moet trachten te bepalen hoe een normaal voorzichtige en redelijke beroepsbeoefenaar van dezelfde

³⁵⁴ Zie o.a. VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 203 en 204 en J. VELAERS in *Actueel* (Radio I) van 16 februari 1996. Bemerkt echter ook art 764, 4 Ger. W.

³⁵⁵ MATHIEU, P., noot onder Corr. Hoei, 30 januari 1981, *Rev. Rég. Dr.*, 1981, 183.

³⁵⁶ *Gedr. St. Kamer*, 1952-53, 706, I; Rb. Brussel, 19 mei 1965, *J.T.*, 1965, 601.

³⁵⁷ VOORHOOF, D., “Drukpersmisdrijven en de bevoegdheid van het Hof van Assisen”, noot onder Cass. 7 februari, *A.J.T.*, 1995-96, 249.

³⁵⁸ MAST, A., “Vrijheid van drukpers”, *o.c.*, nr 54.

³⁵⁹ Zie in het algemeen: DALCQ, R.O., *Traité...*, *o.c.*, nrs. 709 e.v. Zie ook VAN GERVEN, W., *Verbindingsrecht*, Leuven, Acco, 1993, 258-263.

³⁶⁰ Gelet op o.a. het strenge legaliteitsbeginsel in het strafrecht.

³⁶¹ Dit alles heeft zijn belang i.v.m. de specifieke strafrechtelijke bewijslevering: VANDEPUTTE, R., *Het Aquiliaans Foutbegrip*, Maklu, 1983, p. 70; VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 205. Zo kan het misdrijf van laster en erroof (art. 443 e.v. Sw.) ook burgerrechtelijke gevolgen hebben, nl. de verplichting tot schadevergoeding van het slachtoffer (Gent, 2 februari 1910, *P.P.*, 1910, nr. 3334).

categorie zich in dezelfde feitelijke omstandigheden zou hebben gedragen.³⁶² In de mate dat een beroepsbeoefenaar niet beantwoordt aan de voorwaarden van kennis, ervaring en specialisatie die een normaal voorzichtige en redelijke beroepsbeoefenaar in dezelfde feitelijke omstandigheden geplaatst, zou bezitten, is tot een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm te besluiten.³⁶³ De beoordeling zelf is echter een moeilijke aangelegenheid. De feitenrechter kan rekening houden met de gebruiken, regels van de kunst, technische normen, ... die bestaan binnen de groep waartoe die bepaalde beroepsbeoefenaar behoort, maar hij behoudt echter de uiteindelijke beoordelingsvrijheid.

De aansprakelijkheid voor persbijdragen handelt in essentie over de verhouding tussen de persvrijheid en de bescherming van de (intellectuele) persoonlijkheid.³⁶⁴ Het feit dat in een democratische rechtsstaat de vrije opinievorming een belangrijke plaats inneemt, is nog geen ticket voor willekeurige informatieverbreiding. Ook deze vrijheid kan misbruikt worden, zodat zij onder de rechtmatigheidstoetsing van art. 1382 B.W. valt.³⁶⁵ Belangrijk hierbij is de vraag of uit de bijzondere positie van de persvrijheid (art. 25 G.W.) mag worden afgeleid dat dit recht, geconfronteerd met andere rechten, systematisch moet worden bevoorrecht.³⁶⁶ Volgens VANDENBERGHE is er bij een afweging van het belang van de persvrijheid tegen het belang van de persoonlijke levenssfeer³⁶⁷ sprake van een toetsing van het ene grondrecht aan het andere. En daarbij vertrekt, althans naar Belgische opvatting, de meningsvrijheid niet vanuit een bevoorrechte positie.³⁶⁸ Bij persaansprakelijkheid worden de grenzen van de rechtmatigheid bovendien beslissend beïnvloed door de draagwijdte van art. 10 E.V.R.M.³⁶⁹

In het algemeen zou men als uitgangspunt kunnen aannemen dat de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, voor een persbijdrage betekent dat zij naar waarheidsgetrouwheid moet streven, niet onnodig grievend mag zijn en het privé-leven van de burger moet ontzien.³⁷⁰ Dit is echter geen resultaatsverbintenis in die zin dat de verspreiding van onjuiste of grievende informatie op zichzelf reeds tot aansprakelijkheid leidt. Een afwegingsproces is onvermijdelijk want de bescherming van de persoonlijke levenssfeer mag de uitoefening van de

³⁶² CORNELIS, L., *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, I: Onrechtmatige Daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, nr. 150.

³⁶³ CORNELIS, L., *o.c.*, nr. 151.

³⁶⁴ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 6.

³⁶⁵ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 5 met verwijzing in noot naar o.a. DALCQ, R.O., "La responsabilité des dommages causés par les moyens d'information de masse", Belgisch rapport, IXe Internat. Congres voor Rechtsvergelijking, Brussel, 1974, 131.

³⁶⁶ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 6.

³⁶⁷ Hieronder vallen o.a. de eer, goede naam, afbeelding en privé-leven, beschermd door o.a. art. 8 E.V.R.M.

³⁶⁸ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 6 en 12. Zie ook Luik, 27 juni 1995, *J.L.M.B.*, 1996, 156.

³⁶⁹ VANDENBERGHE, H., "Over Persaansprakelijkheid", *T.P.R.*, 1993, 852 e.v.

³⁷⁰ Zie o.a. Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-90, 1464 en Rb. Brussel, 13 september 1994, o.a. *R.W.*, 1994-95, 955.

persvrijheid en democratie niet in het gedrang brengen.³⁷¹

De kern van de problematiek is dus om, wanneer een derde schade lijdt door een of andere publicatie (zoals bv. een persbijdrage), het aandeel van de uitgever in het veroorzaken van die schade te bepalen. In hoeverre is juist de uitgever aansprakelijk voor de veroorzaakte schade? In de meeste wordingsprocessen van uitgaven zijn immers ook anderen aan het werk: de schrijver, de redacteur, de drukker, de vertaler, ... De rechtspraak heeft dus de belangrijke taak om de algemene regels van burgerlijke aansprakelijkheid, en dus ook de fout als “overtreding van een wetsvoorschrift of schending van de algemene zorgvuldigheidsplicht”, te concretiseren.

Om de vraag naar de fout in concreto op te lossen kan gebruik gemaakt worden van de figuur van de “zorgvuldige uitgever” (*cf. supra*). Het concrete gedrag van de uitgever wordt aldus vergeleken met het typegedrag van een “zorgvuldig” uitgever dat in diezelfde feitelijke omstandigheden verwacht kan worden.³⁷² Dit noemt men inderdaad de concretisering van het foutbegrip, waarbij dan zowel eventuele deontologie als de maatschappelijke opvattingen terzake verrekend zullen moeten worden.³⁷³ Immers, om een activiteit te beoordelen dient men rekening te houden met de specifieke aard ervan. Zonder een dergelijke concretisering zou men immers over geen operationeel criterium beschikken.³⁷⁴

3. MOGELIJKE FOUTEN³⁷⁵

In grote lijnen kan men stellen dat uit de rechtspraak een sanctionering blijkt van³⁷⁶:

- Onzorgvuldige, onjuiste aantijgingen of scherpe kritiek met een duidelijk gebrek aan bewijsmateriaal
- Onnodig kwetsende termen of te verregaande grievende aantijgingen.
- Publicaties die een aantasting inhouden van de privacy of de intimiteitsrechten van de personen.

De toelaatbaarheidsgrens van lasterlijke of beledigende kritiek wordt door de rechtspraak soepeler gehanteerd wanneer het gaat om bv. aangelegenheden van politieke en publieke aard³⁷⁷ of wanneer uitingen steun kunnen vinden in betrouwbaar of zorgvuldig verzameld juist feitenmateriaal. Bovendien kan de

³⁷¹ Zie VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 7.

³⁷² Naar analogie met VANDENBERGHE, H., *o.c.*, nr. 5; Zie ook BRUNNER, C.J.H., *l.c.*, p. 935.

³⁷³ VANDENBERGHE, H., e.a., “Overzicht van rechtspraak Onrechtmatige Daad”, *T.P.R.*, 1980, 1164.

³⁷⁴ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 5.

³⁷⁵ Zie vooral (zeer uitgebreid) MILQUET, J., “La responsabilité aquilienne de la presse”, *l.c.*, 48-97 en voor de Franse situatie: VEAUX, D., “Editeur” in *Juris-classeur*, nr. 364., p. 7-9.

³⁷⁶ VANDENBERGHE, H., *l.c.* en VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 205-206 en de grondstof daarvoor, vermeld in noot 27. Zie ook Cass., 13 september 1991, *R.W.*, 1991-92, 464.

³⁷⁷ Zie VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 12 en de (redelijk recente) rechtspraak die besproken wordt bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 207-210 (incl. noten).

rechter, hoezeer bepaalde kritiek ook terecht kan zijn, vallen over de wijze waarop deze kritiek geformuleerd is. Hoe verder men, tenslotte, de glijdende schaal publiek-privé afschuift, hoe gemakkelijker de rechtspraak aanneemt dat de kritiek onnodig grievend is geweest.³⁷⁸

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende mogelijke foutieve handelingen.³⁷⁹

a. De vrijheid van het politieke debat en kritiek op politici of publieke personen

De rechtspraak vertoont een grote mate van tolerantie t.o.v. (lasterlijke of beledigende) kritiek op politici.³⁸⁰ Iedere politicus weet of moet weten dat zijn optreden, meer dan dat van een louter privé-persoon, op de korrel zal worden genomen door de media. Uit de rechtspraak blijkt echter eveneens dat men toch ook niet té ver mag gaan in het formuleren van negatieve kritiek of lasterlijke aantijgingen.³⁸¹ Bij de beoordeling van het al dan niet onrechtmatig karakter van de geuite kritiek, kan een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende categorieën van “publieke personen”. Zo wordt aangenomen dat kritiek in de pers aan het adres van politici veel verder kan gaan dan ten aanzien van magistraten.³⁸² Deze laatste kunnen zich immers niet even openlijk en vrij verdedigen, “gelet op hun verplichting tot gereserveerdheid en de aan hun ambt eigen discretie”.³⁸³

³⁷⁸ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 14.

³⁷⁹ De indeling van dit onderdeel is gebaseerd op deze van VOORHOOF, D., “De rechtsbescherming in geval...”, *l.c.*

³⁸⁰ Zie de rechtspraak aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 207-208 en noten.

³⁸¹ Zie (de rechtspraak aangehaald bij) VOORHOOF, D., *l.c.*, 208-210. M.b.t. de “publiek personen” is de rechtspraak zoals gezegd soepeler i.v.m. de geuite kritiek, doch deze kritiek moet nog enigszins op “juiste” gronden rusten (Brussel, 7 maart 1953, *J.T.*, 1953, 219).

³⁸² VOORHOOF, D., *l.c.*, 210.

³⁸³ Brussel, 5 februari 1990, *R.W.*, 1989-90, 1464 met noot D. VOORHOOF en Brussel, 5 februari 1990, *Pas.*, 1989-90, II, 154.

b. De betrouwbaarheid of waarheidsgetrouwheid van de informatie

Het feit dat de aantijgingen steun kunnen vinden in juist en geloofwaardig feitenmateriaal, blijkt een zeer belangrijk element te zijn in de afweging omtrent de toelaatbaarheid van beledigende kritiek of het publiceren van lasterlijke aantijgingen.³⁸⁴ Ten aanzien van de journalistiek kan geen strikte juistheid of geen absolute betrouwbaarheid van de gepubliceerde informatie worden vereist³⁸⁵, iets wat echter wel kan i.v.m. (studie)boeken over één specifiek onderwerp. De pers werkt immers onder de onophoudelijke druk van de actualiteit (incl. concurrentie). Zo werd in een vonnis van de rechtbank te Luik overwogen³⁸⁶: “*Attendu que la presse a le droit et le devoir de signaler les abus et les excès de l'intérêt général; qu'exiger une objectivité absolue serait rendre illusoire l'exercice de son droit constitutionnel en raison de la précarité relative de ses moyens d'investigation.*” Lichtzinnig bepaalde informatie³⁸⁷ verspreiden of onnodig grievend zijn is echter wel foutief.³⁸⁸ Een spontane rectificatie van een onjuist bericht neemt het onrechtmatig karakter van de aantijging niet weg; ze beperkt wel de schade.³⁸⁹ De journalist moet zorgvuldig tewerk gaan en zijn informatie moet betrouwbaar en gecontroleerd zijn.³⁹⁰ Het feit dat dezelfde of analoge kritiek is geformuleerd in andere perspublicaties waartegen geen vordering is ingesteld, ontnemt op zich het onrechtmatige karakter van de litigieuze publicaties niet, hoewel men rekening kan houden met het feit dat de litigieuze aantijgingen eerder ook in ander persmedia werden gepubliceerd.³⁹¹ Verder lijkt, aansluitend bij de vereiste van de juistheid van de informatie, ook het volledigheidskarakter ervan een rol te spelen.³⁹² De rechtspraak maakt duidelijk in welke concrete omstandigheden de maatschappelijke zorgvuldigheidsplicht niet in acht werd genomen.

³⁸⁴ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 11: het geuite, grievende waardeoordeel is een kwalitatief begrip dat op zichzelf geen plaats biedt voor enige vorm van objectiviteitscontrole. Het zou bestreden kunnen worden wanneer het wordt afgeleid uit onjuiste feiten. Zie ook VOORHOOF, D., *l.c.*, 210.

³⁸⁵ VOORHOOF, D., *l.c.*, 210. Zie ook DALCQ, R.O., “*Traité...*”, *o.c.*, nr. 1269 e.v.

³⁸⁶ Rb. Luik, 20 maart 1980, *J.T.*, 1980, 437. Zie ook Luik, 11 maart 1936, *Pas.*, 1936, II, 75, en *J.T.*, 1936, 363.

³⁸⁷ Geruchten (met nuancering: zie VOORHOOF, D., *l.c.*, 214), manifest onjuiste informatie, ...

³⁸⁸ M.b.t. de financiële pers, zie Gent, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1975, 105 en Antwerpen, 28 maart 1977, *R.W.*, 1977-78, 1445, met noot J. LIEVENS. Zie ook VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 7.

³⁸⁹ Gent, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1975, 105.

³⁹⁰ Zie Gent, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1975, 105 en de rechtspraak aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, 211-213. Er wordt niet vereist dat de journalist ter kwader trouw was of dat hij opzettelijk iemand verdacht wenst te maken. Een tekort aan voorzichtigheid volstaat, verrekend naar een normaal voorzichtige en wel ingelichte verslaggever. (VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 9).

³⁹¹ Zie (de rechtspraak bij) VOORHOOF, D., *l.c.*, 215.

³⁹² FAGNART, J.L., *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile*, 1955-1969, Brusel, Larcier, 1971, 178-179.

c. De aantasting van de privacy

Daar waar “openbare” persberichtgeving een zekere objectiviteit tegenover de feiten moet nastreven en niet onnodig grievend mag zijn, wordt commentaar op private aangelegenheden in beginsel als onrechtmatig aanzien. In principe mag van het privé-leven, dat beschermd wordt door art. 8 E.V.R.M., niets publiek gemaakt worden.³⁹³ De wijze waarop dit principe (soepel) wordt toegepast en waarop m.a.w. de private levenssfeer bescherming geniet blijkt weerom uit de casuïstische rechtspraak.³⁹⁴ Volgens o.a. het Hof van Cassatie legt de bescherming van de privacy een legitieme beperking op aan de persvrijheid.³⁹⁵ De bescherming van het privé-leven van publieke personen reikt minder ver dan deze van de gewone burger. De publicatie van intieme gegevens uit het privé-leven van publieke personen moet verantwoord worden door een openbaar belang of door toestemming van de betrokkene.³⁹⁶ Aldus kan ook een publiek persoon aanspraak maken op de bescherming van zijn privacy.³⁹⁷

d. De bescherming van het recht op afbeelding

Als basisprincipe geldt dat niet mag worden overgegaan tot de publicatie van een foto van een persoon zonder diens uitdrukkelijke toestemming.³⁹⁸ Deze toestemming wordt eng geïnterpreteerd. Zo impliceert de toestemming tot gebruik van een foto voor een advertentie in de gedrukte pers niet dat deze foto gebruikt mag worden voor een perscampagne d.m.v. affiches één jaar later.³⁹⁹ Doch zolang het geen inbreuk uitmaakt op hun privé- of familieleven (*Cf. supra*) is de rechtspraak weerom soepeler wat “publieke personen” betreft.⁴⁰⁰ Wanneer de publicatie van een foto in een tijdschrift, een ongewilde associatie oproept van de geportretteerden met maatschappelijk geëngageerde verenigingen of groepen waar de geportretteerden in werkelijkheid geen uitstaans mee hebben, is de uitgever van het magazine aansprakelijk voor de berokkende morele schade.⁴⁰¹ Het afdrucken van een foto waarop een geneesheer duidelijk herkenbaar is, als

³⁹³ FAGNART, J.L., *o.c.*, 179; VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 15; VANDEPUTTE, R., *o.c.*, p. 70.

³⁹⁴ Zie de rechtspraak aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, 216; Zo begaat ook de uitgever van industriële gidsen een fout door, zonder akkoord van de geïnteresseerde ondernemingen, inlichtingen te publiceren die vollediger zijn dan degene die normaal bedoeld zijn voor het publiek (Rb. Brussel, 27 juni 1962, *J.T.*, 1962, 662).

³⁹⁵ Cass., 13 september 1991, *R.W.*, 1991-92, 464.

³⁹⁶ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 15.

³⁹⁷ Zie (de rechtspraak met nuancering bij) VOORHOOF, D., *l.c.*, 216-217 en ook Luik, 11 maart 1936, *Pas.*, II, 75.

³⁹⁸ Rb. Brussel, 27 november 1992, *J.L.M.B.*, 1994, 1001 met noot F. JONGEN. Zie vooral de rechtsleer aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 36. Met strikte uitzonderingen bvb. wat betreft de publicatie van een foto van een openbare manifestatie waarop bepaalde personen herkenbaar zijn (VOORHOOF, D., *l.c.*, p. 218).

³⁹⁹ Rb. Brussel, 12 oktober 1988, *T.B.B.R.*, 1990/3, 250. Vgl. Rb. Brugge, 31 januari 1990, *R.W.*, 1991-92, 234. Zie ook hetgeen gezegd werd in punt c (Auteursrecht).

⁴⁰⁰ VOORHOOF, D., *l.c.*, 218, de rechtspraak in noten.

⁴⁰¹ Rb. Antwerpen, 12 mei 1989, *R.W.*, 1989-90, 654; Rb. Antwerpen, 24 juni 1985, *R.W.*, 1985-86, 2645, met noot G.L. BALLON: “De rechten van de geportretteerde” (2647) en de in die noot verwerkte rechtspraak.

illustratie bij twee artikelen betreffende problemen in de medische sector, is een fout in hoofde van de uitgever van de krant. De uitgever is aansprakelijk omdat hij de foto heeft gepubliceerd zonder de toestemming van de betrokkene en omdat daardoor schade is toegebracht aan de reputatie en beroepseer van de betrokken arts.⁴⁰²

e. De gerechtsverslaggeving⁴⁰³

Ook hier geldt in principe de vrijheid van meningsuiting, i.c. van (kritische) gerechtsverslaggeving. Belangrijk is hier wel het vermoeden van onschuld dat aldus een zekere omzichtigheid vereist. Verder mogen zekere onregelmatigheden gemeld worden, maar insinuaties zijn uit den boze. Uiteindelijk zal het weerom aan de rechtspraak zijn om in een bepaald feitelijke geval de grenzen van het toelaatbare te bepalen. Ook is het in principe niet foutief om rechterlijke beslissingen te publiceren en te commentariëren⁴⁰⁴, doch ook hier dienen bepaalde grenzen gerespecteerd te worden.⁴⁰⁵

f. Kritiek in de economische of commerciële sfeer

Naast de mogelijkheid om op te treden o.g.v. de W.H.P.C.⁴⁰⁶, kan ook hier art. 1382 B.W. een belangrijke rol spelen. Vooral de publicatie in consumentenbladen van de resultaten van vergelijkend warenonderzoek is het voorwerp geweest van een aantal rechtsgeschillen.⁴⁰⁷ Een dergelijke publicatie is op zichzelf geen fout en wordt beschermd door de persvrijheid.⁴⁰⁸ Ze kan echter wel foutief zijn wegens een gebrek aan (streng) objectiviteit.⁴⁰⁹ Daarenboven bevestigt de rechtspraak het belang van de vrijheid van meningsuiting en het recht op informatie inzake consumentenangelegenheden. Hierbij worden dan logischerwijze wel de vereisten van wetenschappelijkheid en garanties inzake representativiteit gesteld.⁴¹⁰ De persvrijheid mag in principe niet ondergeschikt gemaakt worden aan de louter commerciële belangen van een fabrikant⁴¹¹, behoudens misbruiken uiteraard.

⁴⁰² Rb. Brussel, 16 december 1987, *J.T.*, 1988, 500. Zie ook Brussel, 8 november 1989, *R.G.A.R.*, 1992, 11906.

⁴⁰³ Zie hierover VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 13 en VOORHOOF, D., *l.c.*, 219-222 en noten. Zie ook de talrijke hierover recent verschenen bijdragen i.v.m. de spanningsverhouding tussen Pers en Recht.

⁴⁰⁴ FAGNART, *o.c.*, 180; Brussel, 22 juni 1959, *Pas.*, II, 185 en *J.T.*, 1959, 562 met noot.

⁴⁰⁵ Zie daarover VAN BUNNEN, "La publication des jugements et arrêts", *J.T.*, 1957, 581-585. Zie ook Brussel, 19 mei 1965, *J.T.*, 1965, 601 en FAGNART, *o.c.*, 180 (Bvb. een onjuiste kritiek "qualifiant p.e. une decision de "chef-d'oeuvre d'incogerecence d'extravagance et d'abus de droit").

⁴⁰⁶ Cf. *supra* d.

⁴⁰⁷ Zie VOORHOOF, D., *l.c.*, de rechtsleer aangehaald in noot 50.

⁴⁰⁸ O.a. VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 10.

⁴⁰⁹ Zie de rechtspraak bij VOORHOOF, D., *l.c.*, 223-226, waaronder Brussel, 25 juni 1969, *Pas.*, 1969, II, 224, *B.R.H.*, 1970 100, *J.T.*, 1970 153 en *R.T.D.C.*, 1972. 229. Zie ook m.b.t. deze objectiviteitsplicht: VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 10.

⁴¹⁰ VOORHOOF, D., *l.c.*, 225.

⁴¹¹ Brussel, 21 februari 1990, *R.W.*, 1990-91, 89, met noot E. BREWAEYS ("Persvrijheid en economische kritiek").

Voor de beoordeling van de mogelijks negatieve, schadeverwekkende interpretatie van bepaalde kritiek op een persoon of op een onderneming, neemt de rechtspraak doorgaans aan dat de beoordeling dient te gebeuren vanuit het perspectief van de gemiddelde lezer. Sommige rechtspraak hanteert echter het criterium van de aandachtige lezer dan wel dat van de onoplettende, “vlugge” lezer. Dit alles heeft vanzelfsprekend zijn gevolgen voor de aansprakelijkheid. Daarenboven dient rekening gehouden te worden met het publiek tot hetwelk de publicatie is gericht. Ook door het in rekening brengen van dit element, kan de aansprakelijkheid gekleurd worden.

4. SCHADE⁴¹²

Een aansprakelijkheid o.g.v. art. 1382 e.v. B.W. vereist, naast het bestaan van een fout, ook het bestaan van schade. Deze schade kan in principe materieel of moreel zijn en moet bewezen kunnen worden.

De meeste fouten die begaan worden door de uitgever brengen morele schade toe, d.w.z. schade aan de persoonlijkheidsrechten van een individu.⁴¹³ Zo bv. de schending van de goede naam. Doch ook materiële schade, dewelke hier beperkt kan worden tot de patrimoniale schade, komt voor. Belangrijk hierbij is te vermelden dat ook rechtspersonen een vergoeding kunnen eisen wegens extrapatrimoniale, d.i. morele schade. Zij hebben immers recht op een goede naam.⁴¹⁴ De begroting van die materiële schade gebeurt rekening houdend met het financiële verlies dat iemand leidt, maar ook bv. met het aantal lezers die bereikt werden door de foutieve informatie.⁴¹⁵

5. AANSPRAKELIJKEN

Uitgangspunt is uiteraard dat de persoon die de onrechtmatige handeling stelt, aansprakelijk is. Voor de publicatie van een bepaald artikel in een krant of tijdschrift, is dit in principe de auteur, m.a.w. de schrijver(s) van het artikel.⁴¹⁶

Naast de auteur kan eventueel ook de uitgever aansprakelijk worden gesteld, en dit o.g.v. art. 1384 B.W. Als aansteller kan hij dan aansprakelijk zijn voor de eventuele onrechtmatige daad, gesteld door zijn werknemers in de uitoefening van hun beroepsactiviteiten.⁴¹⁷ Doch uit de rechtspraak blijkt dat zeer dikwijls de

⁴¹² Zie, over de (problematiek van de) steeds grotere nadruk die gelegd wordt op het herstel van de schade (i.p.v. het sanctioneren van de fout), R.O. DALCQ in: CLAASSENS, H. en COUSY, H. (ed.), *Professionele aansprakelijkheid en verzekering*, Antwerpen, Maklu 1991, p. 18 e.v. Over de schade in het algemeen, zie VAN GERVEN, W., “Verbintenissenrecht”, o.c., 300 e.v. en m.b.t. perspublicatie: VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 17.

⁴¹³ MILQUET, J., *l.c.*, 98.

⁴¹⁴ VAN GERVEN, W., *o.c.*, 307.

⁴¹⁵ MILQUET, J., *o.c.*, 90.

⁴¹⁶ VOORHOOF, D., *l.c.*, 228.

⁴¹⁷ VOORHOOF, D., *l.c.*, 228; Zie ook Rb. Brussel, 25 april 1991, gepubliceerd in VOORHOOF, D., *Actuele Vraagstukken...*, o.c., 503.

auteur en de uitgever *in solidum* aansprakelijk worden gesteld.⁴¹⁸ Belangrijk hierbij is te overwegen dat de uitgever over het algemeen meer solvabel is dan de schrijver, een redenering die in processen dikwijls zijn weerslag vindt.

Een belangrijke vraag hierbij is of het beginsel van de getrapte aansprakelijkheid voor drukpersmisdrijven⁴¹⁹ toepasselijk is bij onrechtmatigheidsstoetsing krachtens art. 1382 B.W. Deze vraag is belangrijk omdat daarop met verdeeldheid (en dus met rechtsonzekerheid) wordt geantwoord.⁴²⁰ De uitgever kan aldus (de omvang van) zijn aansprakelijkheid niet correct inschatten. Doch ook het slachtoffer kan zijn eis afgewezen zien omdat hij “verkeerdelijk” de journalist dan wel de uitgever in rechte had gedagvaard. M.a.w.: de aansprakelijkheden resp. kansen op vergoeding zullen al naargelang het antwoord op deze vraag, verschillende proporties aannemen.

Het doel van de grondwettelijke bepalingen betreffende de drukpers is het garanderen van een zo ruim mogelijke persvrijheid. Eén van de middelen om dit doel te bereiken vormt het stelsel van de getrapte aansprakelijkheid.⁴²¹ Uit de wordingsgeschiedenis van deze bepalingen is echter niet expliciet af te leiden of de grondwetgever deze cascaderегeling ook wilde toepassen voor de burgerlijke rechtbanken in geval van oneigenlijke misdrijven in perszaken.⁴²²

Een overzicht van de argumenten pro en contra de toepasselijkheid van de getrapte aansprakelijkheid in burgerlijke zaken, kan de heersende verdeeldheid misschien wat verduidelijken.⁴²³

De voornaamste argumenten *contra* zijn:

- de (strikte interpretatie van de) bewoordingen in de grondwetsartikelen betreffende de drukpers⁴²⁴
- het feit dat, aangezien de regel van de getrapte aansprakelijkheid enkel geldt voor de vervolging van “drukkersmisdrijven”, een algemene toepassing van deze regel op burgerlijk vlak tot de bevreemdende situatie leidt dat deze cascaderегeling wél geldt voor de burgerlijke rechtbank, terwijl bij een

⁴¹⁸ Zie MILQUET, J., *l.c.* en o.a. Rb. Antwerpen, 24 juni 1985, *R.W.*, 1985-86, 2645, (fotograaf en uitgever), met noot G.L. BALLON en Rb. Brussel, 28 december 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 672.

⁴¹⁹ Zie art. 25, lid 2 G.W. en art. 11 van het Persdecreet van 20 juli 1831 (*cf.* deel III en deel IV, punt 3.).

⁴²⁰ Zie over deze problematiek: VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 3; VOORHOOF, D., “De burgerlijke aansprakelijkheid voor drukkpersartikelen en de regel van de getrapte verantwoordelijkheid”, noot onder Rb. Antwerpen, 10 november 1983, *R.W.*, 1983-84, 1907; VOORHOOF, D., “De vrijheid van drukpers, de getrapte verantwoordelijkheid en de civiele rechter”, noot onder Voorz. Kh. Brussel, 1 maart 1991, *D.A.O.R.*, 1991, afl. 21, 8, en de rechtspraak aangehaald in deze laatste twee bijdragen.

⁴²¹ Hierdoor wordt voorkomen dat de censuur van de Staat vervangen zou worden door de censuur van de uitgever of van de drukker (*cf.* Deel III): VOORHOOF, D., “De burgerlijke aansprakelijkheid voor drukkpersartikelen en de regel van de getrapte verantwoordelijkheid”, *l.c.*, 1910 en de aldaar geciteerde rechtsleer.

⁴²² VOORHOOF, D., *o.c.*, *R.W.*, 1983-84, 1910.

⁴²³ Gebaseerd op VOORHOOF, D., *o.c.*, *R.W.*, 1983-84, 1910.

⁴²⁴ Art. 18 (“behoudens bestraffing van misdrijven”) - art. 25 (“vervolgning”) - art. 150 (“drukkpersmisdrijven - Hof van Assisen”): deze zouden enkel op een uitzonderingsregime voor de penale procedure wijzen.

vervolgving als drukkerijmisdrif op grond van dezelfde feiten, voor de correctionele rechtbank de getrapte aansprakelijkheid niet geldt.

- het risico voor het slachtoffer, bij toepassing van de cascadereregeling in burgerlijke zaken, dat zijn eis zonder gevolg blijft, aangezien de auteur van het geschrift onvermogen kan zijn, terwijl de solvabele uitgever of drukker van de publicatie vrijuit gaat.⁴²⁵

Hiertegenover staan de argumenten *pro*:

- De bewoordingen van de grondwetsartikelen m.b.t. de drukpers mogen niet strikt geïnterpreteerd worden.⁴²⁶
- In perszaken dreigt de regel van de getrapte aansprakelijkheid dode letter te worden indien hij niet voor de gewone rechtbanken wordt toegepast, gelet op de feitelijke strafrechtelijke immuniteit voor drukpersmisdrifven.
- Het brengen voor de burgerlijke rechtbanken van de eisen tot schadevergoeding wegens feiten die strafrechtelijk gezien een drukpersmisdrif uitmaken, is op zich geen bezwaar, maar indien daardoor op stelselmatige wijze de getrapte aansprakelijkheid wordt omzeild en daardoor de virtuele aansprakelijkheid van de uitgever of drukker toeneemt, vergroot ook de kans dat de uitgever of drukker zich met de inhoud van de publicaties gaan inlaten en censurerend zal optreden, precies om zichzelf te beschermen. En zelfs al is er nu reeds interne censuur aanwezig, toch lijkt het niet aangewezen de uitgever ook nog een juridisch argument te verschaffen om zijn controle en inmenging op redactioneel vlak te legitimeren. Want dat is precies wat de grondwetgever met art. 25, lid 2 heeft willen voorkomen...

Hoewel er een meerderheid lijkt te zijn die art. 25, lid 2 G.W. wel toepasselijk acht in burgerlijke zaken⁴²⁷, kan men zeker niet van een unanimité gewagen.⁴²⁸ Indien men art. 25 G.W. aan art. 1382 B.W. niet tegenstelbaar acht betekent dit volgens VANDENBERGHE⁴²⁹, dat door combinatie van art. 1382 B.W. met art. 1384,3 B.W. (onweerlegbaar aansprakelijkheidsvermoeden van de aansteller voor de aangestelde) de onrechtmatige handeling van de journalist automatisch tot aansprakelijkheid leidt voor zijn "aansteller".

Wanneer men art. 25 G.W. toepasselijk acht in burgerlijke zaken, betekent dit dat de (verantwoordelijke) uitgever of uitgeversmaatschappij niet civielrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld indien de auteur van het bestreden artikel gekend is.⁴³⁰ Naast de auteur kan hoe dan ook wèl de hoofdredacteur mee

⁴²⁵ Hiertegen wordt ingebracht dat bij elke vordering tot schadevergoeding in burgerlijke zaken de kans bestaat dat de aansprakelijke insolvent is. Deze uitzonderlijke feitelijke omstandigheid kan echter niet van aard zijn de algemene principes inzake buitencontractuele aansprakelijkheid te wijzigen ten einde een derde persoon te kunnen aanwijzen die wel solvabel is. (VOORHOOF, D., *o.c.*, *R.W.*, 1983-84, 1910).

⁴²⁶ Ook de burgerlijke "vervolgving" wordt bedoeld (THONISSEN, J.J., nr. 114 en noot).

⁴²⁷ Zie de (redelijk recente) rechtspraak bij VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 57.

⁴²⁸ Onder de tegenstanders zijn: DALCQ ("Traité...", *o.c.*, I, nr. 1246-1247); MILQUET, J., *l.c.*, p. 37-38; VANDENBERGHE, H., "Over Persaansprakelijkheid", *T.P.R.*, 1993, 848-852. Zie bvb. ook Cass., 2 maart 1964, *Pas.*, 1964, I, 697.

⁴²⁹ Zie VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 3.

⁴³⁰ VOORHOOF, D., *l.c.*, 229; Zie ook Rb. Luik, 28 juni 1989, *J.L.M.B.*, 1990, 264.

civielrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor de publicatie van een onrechtmatig persartikel. De hoofdredacteur is mede aansprakelijk indien de onrechtmatige publicatie onder zijn toezicht en goedkeuring gebeurde. Hij kan dan immers beschouwd worden als de mede-auteur.⁴³¹

De voorstanders van een toepassing van de getrapte aansprakelijkheid bij onrechtmatigheidstoetsing krachtens art. 1382 B.W. benadrukken dus het primaat (van de bescherming) van de drukpersvrijheid; de tegenstanders leggen de klemtoon op de bescherming van de belangen van slachtoffer.

Wat is nu het aandeel van de uitgever in de totstandkoming van een gewraakte publicatie? Hij heeft alleszins meegeholpen aan het openbaar maken van de foutieve publicatie. De vraag is nu of deze handeling hem kan verweten worden. De uitgever kan aansprakelijk zijn voor het publiceren van een bepaald geschrift, doch hij kan ook (mede)aansprakelijk zijn voor de inhoud van hetgeen hij publiceert, wanneer hij a.h.w. als medeauteur is opgetreden.

Uit de principes die in de rechtspraak worden gehanteerd, blijkt dat verschillende mogelijkheden zich kunnen voordoen. Vooreerst kan de uitgever verweten worden dat hij onvoorzichtig, nalatig of slordig is opgetreden, bv. door een artikel te publiceren zonder zich van de inhoud ervan te vergewissen of zonder na te gaan welke bronnen de opsteller ervan heeft geraadpleegd.⁴³² Ook wanneer hij wist of kon weten dat het publiceren van een dergelijk geschrift mogelijks schade kon veroorzaken aan de daarin (impliciet) geïmpliceerde personen, is de uitgever (mede)aansprakelijk. Dikwijls wordt de uitgever aldus een gebrek aan controle en toezicht verweten en wordt hij op basis daarvan aansprakelijk gesteld.⁴³³ Wanneer de uitgever (bovendien) is opgetreden als (mede)auteur van een geschrift, kan hij door toepassing van art. 1382 B.W. ook aansprakelijk gesteld worden zoals een journalist of een schrijver.

Het gedrag van de uitgever zal, zoals hoger besproken, telkens vergeleken worden met het gedrag van een redelijke en zorgzame uitgever in dezelfde feitelijke omstandigheden geplaatst. Wanneer ook deze referentiepersoon, in dezelfde feitelijke omstandigheden, de veroorzaakte schade niet redelijkerwijze kon voorzien of ook (slechts) een zelfde mate van toezicht op de publicaties zou hebben uitgeoefend, kan de concrete uitgever dan ook niets verweten worden.⁴³⁴

⁴³¹ VOORHOOF, D., *l.c.*, 230 en de aldaar aangehaalde onuitgegeven rechtspraak. De hoofdredacteur kan zich trouwens nooit op de getrapte aansprakelijkheid beroepen (Brussel, 15 september 1993, *R.W.*, 1994-95, 850).

⁴³² Zie bvb. de rechtspraak aangehaald bij VANDENBERGHE, H., *l.c.*, p. 11-19.

⁴³³ Zie bvb. Rb. Brussel, 18 maart 1937, *J.T.*, 1939, 379; Gent, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1975, 105; Rb. Brussel, 13 september 1994, *R.W.*, 1994-95, 955; Luik, 14 maart 1995, *J.L.M.B.*, 1995, 954. Zo begaat de uitgever van een krant of een tijdschrift een fout door een advertentie te publiceren die uitnodigt tot seksueel contact, wanneer hij dit doet zonder de minste censuur uit te oefenen en nalaat na te gaan of de annonce werkelijk uitgaat van diegene die erin vermeld staat (wat kan door bvb. het telefoonnummer te controleren) (zie o.a. Kh. Charleroi, 11 februari 1982, *J.T.*, 1983, 506-507).

⁴³⁴ Zo kan de uitgever, wanneer de auteurs van een door hem uitgegeven roman, echt bestaande personen op een herkenbare en schadeverwekkende wijze verwerkt hebben in hun boek, niet medeaansprakelijk gesteld worden omdat niet bewezen wordt dat hij wist dat de auteurs in een dergelijk (beschre-

6. VERGOEDING VAN DE SCHADE

In principe dient de veroorzaakte schade in natura vergoed te worden. Dit is de algemene regel. Bij de schending van bv. de eer of het privé-leven o.w.v. onrechtmatige perspublicaties is dit echter bijna niet mogelijk en zal men zijn toevlucht moeten nemen tot een vervangende vorm van schadevergoeding. Deze kan vooreerst bestaan in een financiële vergoeding voor de meestal extrapatrimoniale schade. Aangezien de aard van de schade zich echter moeilijk leent tot een nauwkeurige begroting, zal meestal een begroting naar billijkheid aangewezen zal zijn. In vele gevallen gaat het hierbij om de veroordeling tot één frank morele schadevergoeding⁴³⁵, hoewel de schade veroorzaakt aan de eer van een persoon soms ook daadwerkelijk wordt begroot.⁴³⁶

Daarnaast kan een bijkomende vorm van (morele) schadevergoeding ook bestaan in de publicatie van de veroordelende rechterlijke uitspraak, o.a. in de krant of het tijdschrift waarin eerder het bestreden artikel verscheen.⁴³⁷ Dit alles op kosten van de schadeverwekker. Deze vorm van schadevergoeding wordt in de praktijk erg veel toegepast. Soms wordt daarbij een dwangsom⁴³⁸ opgelegd die betaald dient te worden ingeval de rechterlijke uitspraak niet is gepubliceerd binnen de opgelegde termijn of in de volgende editie van het tijdschrift.⁴³⁹

Tot slot dient nog de vraag naar de grondwettelijkheid van een preventief publicatieverbod besproken te worden. Rechtspraak en rechtsleer⁴⁴⁰ reageren hierop weerom met verdeeldheid.

In uitzonderlijke gevallen aanvaardt de kortgedingrechter een preventief publicatieverbod. Een dergelijk verbod veronderstelt natuurlijk dat eiser vooraf op de hoogte is van de geplande beledigende publicatie. Bovendien moet het vaststaan dat het gaat om een manifest krenkende en schadeverwekkende publicatie.⁴⁴¹

Doch lang niet alle rechtspraak is gewonnen voor een verspreidingsverbod, dat als preventieve maatregel strijdig zou zijn met de Grondwet.⁴⁴² In de praktijk is de kans bijgevolg bijzonder groot dat een vordering tot een publicatie -of verspreidingsverbod door de kortgedingrechter zal worden afgewezen. Ofwel is niet voldaan aan de basisvoorwaarde inzake het spoedeisend karakter van de vordering, ofwel kan niet *prima facie* worden vastgesteld dat een evident misbruik werd gemaakt van de persvrijheid, ofwel kan niet in voldoende mate

ven) milieu hadden geleefd. (Trib. Clermont, 21 juli 1931, besproken in *R.T.D.C.*, 1931, p. 871).

⁴³⁵ Zie de rechtspraak bij VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 67; Zie ook MILQUET, J., *l.c.*, 101.

⁴³⁶ Zie de rechtspraak aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 68 en 69.

⁴³⁷ Zie MILQUET, J., *l.c.*, 101 met noten.

⁴³⁸ Zie artn. 1385bis-1385nonies Ger. W.

⁴³⁹ VOORHOOF, D., *l.c.*, 231 en noot.

⁴⁴⁰ Zie de rechtsleer aangehaald bij VOORHOOF, D., *l.c.*, noot 81.

⁴⁴¹ VOORHOOF, D., *l.c.*, 232 en rechtspraak.

⁴⁴² Bvb. Voorz. Rb. Antwerpen, 4 juli 1994, *A.J.T.*, 1994-95, 84, met noot(je) D. VOORHOOF en Voorz. Rb. Luik, 19 oktober 1994, *J.L.M.B.*, 1995, 98, met noot F. JONGEN: "Le juge des référés, restriction non prévue par la loi?" (105-106).

worden aangetoond dat een publicatie- of verspreidingsverbod een efficiënte maatregel is om te voorkomen dat de eisende partij een ernstige schade zou leiden. Een vordering voor de kortgedingrechter wordt ook frequent principieel afgewezen vanuit het perspectief van art. 25 G.W. en art. 10 E.V.R.M., aangezien een dergelijke preventieve maatregel zich maar moeilijk verdraagt met de vrijheid van meningsuiting, drukpers of informatie.⁴⁴³ Volgens VANDENBERGHE is een rechterlijk verbod geen belemmering van de persvrijheid door een preventieve maatregel maar een vaststelling dat de persvrijheid op evidente wijze wordt misbruikt.⁴⁴⁴

BESLUIT

Hierboven hebben we getracht een overzicht te schetsen van de belangrijkste professionele aansprakelijkheden van de uitgever.

Een eerste vaststelling is dat deze aansprakelijkheden zich situeren in verschillende rechtsgebieden (burgerlijk recht, strafrecht, handelsrecht, auteursrecht, ...).

Verder is ook gebleken dat bepaalde aansprakelijkheden in de praktijk slechts zelden opgelopen zullen worden (drukmisdrijven, wettelijk depot,...) en dat heel wat mogelijke aansprakelijkheden bovendien niet gelden voor alle uitgevers. Zo is een eventuele aansprakelijkheid i.v.m. het recht tot antwoord, enkel mogelijk voor uitgevers die werkzaam zijn in de sector van de periodieke pers. En voor drukpersmisdrijven kunnen voorlopig enkel “klassieke” uitgevers (theoretisch) vervolgd worden. De belangrijkste aansprakelijkheidsgronden naar de praktijk toe, liggen op het vlak van het auteursrecht (incl. uitgavecontract) en vooral de gemeenrechtelijke aansprakelijkheid o.g.v. art. 1382 e.v. B.W. Elke uitgever (zowel de “klassieke” als de “moderne”; zowel de boekenuitgever als de krantenuitgever) kan aansprakelijk gesteld worden o.g.v. deze artikelen. Art. 1382 B.W. dient daarbij steeds geconcretiseerd te worden en telkens moet ook het principe van de persvrijheid mee in de weegschaal gelegd worden.

Het valt immers op dat de meeste rechtsleer en rechtspraak de problematiek van de aansprakelijkheid van de periodieke pers behandelt, dewelke dus in de praktijk ook het meest blijkt voor te komen. Art. 1382 B.W. blijft hoe dan ook de basisgrond tot aansprakelijkheid voor elke uitgever.

Met deze bijdrage hebben we hopelijk enig verhelderend licht kunnen werpen op de aansprakelijkheidspositie van de uitgevers.

⁴⁴³ Zie VOORHOOF, D., *l.c.*, 234.

⁴⁴⁴ VANDENBERGHE, H., *l.c.*, nr. 17.